**CONSTANTIN VIRGIL NEGOIȚĂ**

# *FUZZY SETS*

Traducere de
Constantin Manea
Maria-Camelia Manea

**Editura Paralela 45**
**2003**

# Belle-the-Bull

Iată-l, neschimbat, doar cu mici ajustări – eliminarea câtorva începuturi greşite, puncte obscure şi repetări – un dialog pe care l-am purtat cu nişte poeți care nu prea ştiau ce să creadă şi care-şi luau notițe când le-am înfățişat lanțul întîmplărilor legate de implicarea mea în scrisul narativ. Le-am spus – Bun, de acord, să ne întîlnim, dar nu aşteptați prea mult de la întrevederea asta. Cel mult o nouă dezamăgire. Oricine ştie că trecutul nu e real. Şi nici n-a fost vreodată, a adăugat cineva. E o idee, şi poți s-o modifici.

Am întîlnit-o pe Nor la Graduate Center, pe Strada West 42, şi la început nu mi-a fost greu să înțeleg despre ce vorbea. N-o mai întîlnisem pe Nor niciodată. Dar auzisem vorbindu-se despre ea. Am auzit că e reîncarnarea Trăgătorului-în-Țeapă. Eram în asistență, cu urechile ciulite ca un cățel. Mi-aduc aminte că, la sfîrşitul prelegerii, a pus o întrebare cutremurătoare.

Cine e de vină? a întrebat, trăgînd cu coada ochiului la cei din sală.

Existența granițelor care se lărgesc continuu, la sfîrşitul mileniului al doilea, balcanizarea, divizarea societății într-o adunătură de subgrupuri, ai căror membri se retrag în propriile lor enclave şi caută să-i excludă brutal pe ceilalți, toate astea erau aşa de tulburătoare încât se cuvenea să reprezinte o preocupare majoră. Oamenii se simțeau blocați sau supuşi de indivizi pe care îi urau. Fiecărui ins care izbucnea îi corespundeau mai mulți care îşi stăpîneau mânia, care le clocotea în sine ca într-o oală sub presiune.

Cine îi mîna pe oameni ca să se nimicească reciproc? Cine făcea să strălucească portretul duşmanului ca lustruit, atât de orbitor încât oamenii se luptau cu semenii lor, față în față, privindu-se în lumina ochilor, înşelați, fără să aibă nici cea mai mică îndoială, obsesiv, cu o cronică febrilitate, cu anxietate, indispuşi, cu furie explozivă?

Cine e de vină?

Belle-the-Bull!

A treia lege a logicii clasice.

Belicoasă, arogantă, hrăpăreață. O scorpie.

Pînă şi în poveştile cele mai vechi avem mereu trei dorințe, întotdeauna trei cuvinte-parolă, fără de care nu se putea, făceau să se deschidă o uşă, întotdeauna erau trei încercări (să facă foc din apă ş.a.m.d.) pînă i se dădea feciorului de la coarnele plugului mâna domniței. Şi mai sînt cele trei legi ale logicii aristotelice. Mereu trei, ca într-o anecdotă. Legea identității, care spune că A e A (este ce este); legea contradicției (A nu este non-A); şi legea terțiului exclus (A nu poate fi şi A şi non-A).

Teologii ortodocşi, când au tratat despre infinit, au respins această logică. Gîndirea lor dogmatică a fost prima care a pus la îndoială legea terţului exclus. Eu am descoperit-o la vîrsta de 12 ani. Prea puţin cunoşteam din ea atunci, dar restul vieţii mele avea să se petreacă faţă în faţă cu această sfidare. Cum ar fi, de pildă, atunci când operezi cu logica mulţimilor vagi. Sau când te confrunţi cu sisteme satanice care menţin legea terţului exclus, dar nu acceptă legea identităţii, pentru că, numai atunci când A este non-A, îngerul întunericului devine un înger al luminii.

Simţămîntul meu de solidaritate cu teologii ortodocşi a fost fundamental, spontan şi nepocăit. O legătură de familie. Grija pentru familie e înainte de toate o grijă pentru bunăstarea membrilor ei, pentru a stăvili suferinţa şi persecuţia care le-au fost sortite atâta timp, şi numai din cauza logicii lor.

La şaizeci şi trei de ani sînt la fel cum eram la vîrsta de treisprezece ani. Oricât ar fi de frustraţi, bărbatul matur şi copilandrul sînt, fără doar şi poate, în stare să se întîlnească, bîiguind despre nişte idei împărtăşite de amândoi, despre probleme care pot face cinci decenii să se profileze uriaşe cât o viaţă de om, deşi în aparenţă ele sînt aceleaşi. Am spus: Bine, cum nu, să ne întîlnim… Vreţi să ştiţi tot ce ţine de asta, aşa-i? Ziceţi că vreţi să auziţi povestea în noile mele cuvinte. Nici eu nu mă puteam opri să nu remarc cultul legii terţului exclus, în toată jumătatea de veac trecută. Da, e o formă de veneraţie, mult mai bizară şi mai perversă decât a săruta, cu buze fervente, degetul de la picior al sfîntului de piatră, pînă ajunge un ciot. Prin urmare, haide să începem de la mijloc, ca de obicei.

Am vorbit în două feluri, mai întâi ca unul care explică pregetând, apoi ca un ins aflat în culise. Făcîndu-i să tacă pe cei care m-ar fi putut trezi din colţul unde m-am retras spre a-mi oferi perspectiva necesară.

Era într-adevăr incredibil. Iată logica clasică, toată strălucire radiantă, fulguranţă şi forţă, mai cuprinzătoare decât ştiinţă modernă, capabilă de orice ne-am putea imagina, şi iată strania, antica tradiţie a ultimelor milenii. Dar sînt convins că investigaţia trebuie lăsată deschisă şi că nu se pot fixa în mod legitim graniţe autorităţii unei asemenea investigaţii libere. Mă îndoiesc de validitatea legii terţului exclus, am strigat cu un glas care urma chipurile să zguduie toate bibliotecile de cercetare ştiinţifică din lume, pînă la una. Am scris monografii. Am scris că, după propria-mi investigaţie, tradiţia avea dreptate şi logica clasică n-avea. Mai nimeni n-a băgat de seamă. Aşa că am inspirat adînc şi am păşit înainte, ca să dau piept cu o asistenţă mai largă. Şi în felul ăsta am scris primul roman.

Într-o zi – eram deja profesor la Universitatea Hunter – la Radio Europa Liberă s-a vorbit despre mine. Un poet, refugiat din ţara vampirului, obligat să fugă de primejdie, de persecuţia politică, a scris că, pe la sfîrşitul anului precedent, îmi surprinsesem oarecum confraţii, scriind primul roman algebric. M-a prezentat ca pe un erudit şi a scris că ”această carte este o carte care nu are decât o singură cheie, prima, cea esenţială, fiind titlul,

*Pullback*, un termen din sfera algebrei moderne, care semnifică o mişcare înspre o limită, un obiect terminal în cadrul unei structuri în care fiecare obiect îşi are propriul său loc. Trăgîndu-ne puțin mai înapoi, putem vedea lucrurile în adevărata lor perspectivă, putem ghici înțelesul cuvintelor din context. Asta pentru că vezi atât cuvintele, cât şi contextul lor. Privirea retrospectivă, retragerea, a fost continuu un subiect deosebit pentru mine, ca membru al academiei de ani buni, dar chiar şi înainte de a-mi descoperi interesul pentru literatura narativă.

Când eram foarte tînăr, de numai doisprezece sau treisprezece ani, aveam deja cristalizat conceptul de privire din perspectiva lucrurilor, care l-a anticipat pe cel dobîndit în urma studiului matematicile moderne, ceva mai târziu, când mi s-a trezit interesul pentru logica mulțimilor vagi. Aveam deja gîndirea matematicii înainte de a mă apuca de matematică. Matematica doar a confirmat-o. Principiul exista deja în mine Îmi era cunoscut, asemeni matematicienilor moderni, dar, în mod paradoxal şi bizar, dinainte. Chiar şi tatăl meu trebuie să fi observat acest lucru.

Aşadar, sînt profesor.

Predau informatica la Universitatea din New York.

Domeniul meu de cercetare e logica mulțimilor vagi.

Logica clasică e logica mulțimilor rigide şi clar determinate. În mulțimile rigide, orice element se află acolo unde este – ori dimpotrivă. De aceea totul e binar, adevărat sau fals, deschis sau închis. „Ori se află unde este, ori nu” înseamnă ceva separat de granițe rigide. Încă de pe vremea lui Aristotel, gîndirea occidentală a fost dominată de regula terțului exclus, de ideea că orice este ori A, ori non-A. Logica mulțimilor vagi e diferită. Mulțimile vagi recunosc că, în realitate, lucrurile sînt adesea puțintel A şi puțintel non-A. O jumătate de măr tot mai e, într-un grad anume, un măr. Mulțimile vagi nu au granițe rigide, clare. Ele nu au granițe deloc. Membrii lor le aparțin în *grade* anume de apartenență. Informaticienii sînt pe cale de a pune la punct o nouă gîndire matematică pentru a opera cu ideea de grade de apartenență a membrilor constitutivi. Printre ei m-am numărat şi eu. Chiar de la început. Am scris câteva dintre primele monografii despre caracterul vag, *fuzzy*, al mulțimilor vagi. Aceste monografii sînt dări de seamă ştiințifice, studii despre acest subiect anume. Ele îmi prezintă concluziile proprii, ca şi concluziile multor altora, care au cercetat această problemă, dar nu explică felul în care ne-am angrenat în cercetare, iar eu cred cu tărie că tocmai această angrenare contează, că orice cititor are dreptul să vadă dovezile, toate dovezile, ori cel puțin dovezile concludente.

A publica de dragul publicării, ori cel mai adesea pentru a fi promovat în ierarhia academică şi universitară, e o chestiune foarte gravă. Una care duce la inflația monstruoasă a producției de tipărituri. Care poate pune studiul ştiințific într-o lumină proastă. Cred câteodată că antiintelectualismul dur şi primitiv al unor curente s-a datorit în parte exceselor producțiilor academice, acelei activități laborioase şi lipsite de simțire omenească care naşte monografii mecanice, care a întunecat

adevărata, pura noblețe a ocupației cărturarului. Eu pledez pentru ideea că, între descoperirea de cunoştințe şi răspîndirea lor, există acea subtilă alchimie prin care studiul pur şi simplu devine cultură. Acest efort de reflecție, de o virilitate mai presus de a tuturor celorlalte, constând în a coordona elementele disparate ale cunoştințelor parțiale.

Nu încetează să mă uimească faptul că am avut curajul să pornesc la treabă pentru a scrie povestea propriilor mele cercetări. Memoriile unuia din interior. Iată cum a devenit legea terțului exclus – desfrînată, mânioasă, lacomă, hrăpăreață, pizmaşă, lîncedă şi trufaşă – personajul principal al cărților pe care le-am scris mai apoi. I-am dat şi un nume. (În basme ni se povesteşte despre duhuri rele a căror putere se frânge când le rosteşti numele tainic); am numit-o Belle-the-Bull şi am zugrăvit-o ca avînd limba veninoasă. A intrat în literatura narativă ca o scorpie. Veştedă şi vanitoasă. Iar imaginarul a devenit realitate.

Scrierea memoriilor îşi are izvorul în dorința unui scriitor de a da seama de lucruri aşa cum s-au întîmplat, de a spune o istorie moralizatoare, de a depune mărturie. Ea are în comun cu scrisul ficțional obligația de a ridica din materia primă oferită de viață o poveste care să întrupeze o experiență, să transforme evenimente, să amplifice înțelegerea lucrurilor.

Reprezentarea artistică a istoriei este o întreprindere mai ştiințifică şi mai serioasă decât contabilizarea precisă a istoriei. Căci arta scrisului atinge miezul lucrurilor, în vreme ce relatarea faptelor doar pune la locul lor amănuntele. Când am descoperit că un roman poate fi folosit ca manual, că o operă de ficțiune poate ilustra principiile de bază ale construcțiilor algebrice cu mai multă forță decât o monografie, mai subtile decât o carte de memorii, neputîndu-mă hotărî ce altceva s-ar fi cuvenit să fac, am scris un roman. Ia gîndiți-vă – literatura narativă, un loc unde timpul curge liber, ca laptele şi mierea, în rîuri. Tu stai jos întins înfrigurat. Chiar şi nasturii ei par că fac zgomot. La vîrsta maturității depline, atunci când gustul pentru detaliu a supraviețuit, dar numai superficial, am rămas credincios rîndului de proză, fluid şi cețos, *fuzzy*, ca şi când ar fi fost o coardă de rapel, şi nu o frînghie de acrobat.

Oricât de violentă ar fi fost argumentația, scrisul meu narativ reuşea, cât ar părea de ciudat, în felul său copilăresc dar în acelaşi timp precoce, să se aplece asupra şi să dea locul cuvenit poeziei populare autentice, basmului, căutării adevărului şi umilei transcrieri a unor întîmplări reale. Iar când naratorul vorbea, întretăiat şi greu de desluşit, despre adoptarea perspectivei, conspirația cibernetică, conexiuni, implicații şi domeniul mulțimilor vagi, lucruri pe care le considera ca fiind toate adevărata urzeală a vieții, trecînd de la imagine la imagine, aşeza şi lungi tăceri între ele, le umplea de bogate înțelesuri. Oricât ar părea de incredibil, aşa voiam să arate trama romanelor mele. Vagă – *fuzzy*. Cu destul loc pentru toate nuanțele dintre negru şi alb.

* * *

Cred că eram elev când am înțeles că Belle-the-Bull poate să provoace un incendiu universal. De fapt chiar am fost de față la o astfel de întîmplare şi tocmai de aceea ar trebui să pot s-o descriu. Nu mi-a fost prea greu să recunosc flăcările. Făcusem oarecum cunoştinţă cu flăcările războiului. Erau foarte asemănătoare cu flăcările sfîrşitului lumii. În versiunile cele mai cunoscute, pe care le ştiam de la mama, cerul explodează şi călăreţi cu platoşe de fier, albastre ca hiacintul, năvălesc în galop din norii în flăcări. Eram pregătit să aud sunetul trîmbiţei şi al stelei uriaşe care cade din cer într-o treime dintre rîuri şi în izvoarele apelor. Taică-meu, preot în locul de închinare ortodox şi dascăl de ebraică în țara vampirului, mi-a spus că, atunci când cei fără Dumnezeu sînt năprasnici, trebuie să avem răbdare. Cei cărora le lipseşte răbdarea, care cîrteau mereu, erau arşi. Noi, ceilalți, trăiam mai departe. Ce ți se cerea nu era curajul de a sfida orînduirea întunecată, ci răbdarea de a-i rezista pînă când avea să dispară. Părinții mei, cu o înțelegere a lucrurilor care n-avea de-a face nici cu erudiția, nici cu înțelepciunea de la stațiile de radio de aiurea, mă încredințau că numai binele e cu temei adevărat şi permanent, în vreme ce răul tinde să se autodistrugă. Ipostază care demonstra că există o putere morală acționând ca forță de motivație, împingînd universul înainte.

Eram furios pe Belle-the-Bull cea brutal de sinceră. „N-am fost oare noi, oamenii normali, umiliți de-ajuns?" Pînă la urmă, m-am oprit asupra a două versiuni pentru posibila mea purtare în viitor. Tata mi-a spus că ar prefera să mă vadă publicând monografii. Totuşi, cealaltă versiune – aşa cum am convenit singur în cele din urmă – trebuia să fie ținută în frîu din pricina tonului ei sanguinar, apocaliptic. Ar da impresia că nu poți tolera decât un adevăr şi cu nici un preț pe celălalt.

Aşa că, într-o zi, am început să scriu monografii. Dar nu mi-am permis să-i las pe alții să le interpreteze. N-aş putea primi interpretarea ca pe un dar, tot aşa cum nu-mi pot împrumuta sufletul de la alții. Dacă o țară nouă şi o nouă limbă m-ar metamorfoza într-un om nou, datoria noului om ar fi să-şi pună la punct un nou veşmînt şi o nouă metodă de exprimare pentru ceea ce reprezintă lucrul cel mai sfânt şi mai drag lui.

Această transformare a fost firească. În timpul incendiilor de durată, toate semințele stau şi aşteaptă în beznă desăvîrşită. Taina şi răbdarea lor sînt admirabile. Când incendiul trece, ele intră în acțiune, iar viteza lor e uluitoare. Belle-the-Bull fu prinsă cu garda coborîtă. Cu câtă furie vorbea! Ce repede şi furios a răspuns la întrebările mele! Când conversația a revenit la chestiunile elementare şi ea a bătut cu pumnul în masă, am zis deodată: Incendiul! Uite, incendiul! Cred cu toată tăria că oricine poate privi prin ferestruicile micilor mele romane, ca să vadă cum îşi aruncă focul lumina asupra iazului pe care dormeau lebedele şi asupra pajiştii pe care păşteau căprioarele.

Cred că în timpul acelei prezentări făcute la Radio Europa Liberă a spus poetul: Algebric ori nu, romanul lui e o operă de avangardă, nu datorită

conceptelor pe care le conține – multe de circulație veche și consacrate – ci datorită relației dintre lucruri aparent ireconciliabile, dintre real şi imaginar, într-un proces de simultaneitate care ne tulbură profund şi cu ale cărui ultime consecințe e greu să te împaci.

Aşadar, în perioada când predam la Universitatea Hunter mi-am scris romanele, retrăgîndu-mă pentru a dobîndi un nou nivel de cuprindere, pentru a vedea atât realul, cât şi imaginarul, contopite, ca şi cum imaginarul era real şi realul era imaginar.

Ştiința este teoria realului. O teorie e o viziune. Iar viziunea poate fi mai neclară. Dovadă e fizica. Universul mai întâi s-a zidit, şi abia apoi, târziu de tot, a fost imaginat parțial, de inşi care, chiar astăzi, au doar idei vagi despre trecut. Ei îşi afişează ideile şi fac din ele ce vor. Îşi folosesc imaginația.

Informaticienii sînt altfel. Mai întâi imaginează, apoi construiesc, şi abia apoi încearcă să explice de ce au făcut ce au făcut.

Nu imaginarul face romanul să arate aşa de ciudat, aşa de bizar construit. Nu, e faptul că e contopit cu realul. Noutatea esențială stă în această con-topire. Nu am uitat cum am descoperit-o. Îmi mai amintesc, cu o suprasimplificare scuzabilă, atacul căruia mă opuneam. Mă opuneam modernismului. Și aici e paradoxul. Eram un om foarte modern, angajat, după aparențe, în atacarea *status quo*-ului. Adversarii mei tradiționali considerau şi ei că sînt un scriitor avangardist primejdios de modernist.

Ce înseamnă acest proces de modernizare? O trecere de la starea difuză la specificitate. Acum teoretizez din centrul liniştit la uraganului. Unde totul e calm şi inteligibil. Trăiesc în centrul carismatic al culturii occidentale. Ceea ce cere acest centru e distincția. Deosebirea noțiunii de *acasă* față de *la serviciu*, a faptului de valoare, a teoriei de practică, a artei de credință, a vagului de rigid. Să se despartă brutal ce a fost unit de tradiție. Despărțirea proprietății de control. Separarea bisericii de stat, a etnicității de religie, a statului de societate. Fragmentarea legăturilor primordiale, venind din timpuri străvechi. Lăsând în urmă criză şi sete de întreg. Marcând divorțul scopurilor de mijloace. Eliberarea poeziei de pictură şi a picturii de reprezentare. Diferențierea realului de imaginar.

Căutând perspectiva, am încercat să de-diferențiez. Căutarea perspectivei pune stavilă năvalei procesului de diferențiere. Căutarea perspectivei înseamnă, rebarbativă, demodernizarea. Căutarea perspectivei la nivelul sistemului cultural înseamnă puterea de a face să fuzioneze idei, valori, concepte. Acesta e ritmul vieții în planul unui roman algebric. Elemente distincte, rafinate sînt contopite în totalități nediferențiate, roluri brute, subiecte brute, personalități brute. Această întreagă dimensiune a romanului algebric poate fi exprimată printr-o formulă. Retragerea pentru căutarea perspectivei merge mână în mână cu vagul percepțiilor noastre.

Nimic nu e mai real decât vagul. Conceptul suprem din structura tuturor conceptelor posibile, idolul suprem, sfînta sfintelor, e în mod hotărît vag – *fuzzy*.

Radio Europa Liberă n-a fost singura instanță care a înțeles că, dacă asculți povestea, dar şi pe povestitor, înfăptuirea scriitorului, ca şi intenția sa mărturisită, îți dai seama că acesta a trădat pentru canonul de bun gust în tradiția orientală. Intenția sa mărturisită era să deschidă uşi de acces pentru maniere de a simți şi a trăi care diferă de cele ale monografiei occidentale sobre şi crispate şi codului ei de valori îngrijit şi dichisit. Propunerea acestui scriitor era ca, pentru a realiza acest lucru, să sapi pînă la sursele de forță creatoare aflătoare în sinea adîncă a stilului şi obştii unei povestiri. O temerară declarație de independență pentru străvechea expresivitate, cu insistența, subînțeleasă, asupra faptului că subcultura ştiinței îşi poate şi ea afirma drepturile la spațiul expresivității, între granițele pînă atunci mofturoase ale literaturii narative.

Profesor. De informatică. Materia predată e dens-greoaie, prea masivă, sub ochiul vigilent al monografiei. Şi apoi – romanul, romanul care ar putea face lumea să rîdă. Romanul e subțiratic, pipernicit, aproape un pitic.

Țac! Un bliț a zvîrlit străluciri de mătase spre profesor şi monografiile sale. Sînul concis al romanului i se va developa pe retină: sînul, de culoarea cărnii ofilite, cu fiecare dintre sfîrcuri întunecat. Țac! şi iar țac! Un obturator se închide sec, cu zgomot de foarfeci de grădinar. Şi alt țac! Profesorul, monografiile şi romanul lui sînt acum chestiuni de domeniul trecutului. Fotograful înveşmîntează trecutul într-o lumină strălucitoare de împrumut. Face un pas într-o parte, apoi altul – unghi după unghi. Eseu fotografic. Circular. Profesorul o să mai scrie şi alte romane. Fiecare roman dintr-un unghi diferit. Fiecare unghi, un spațiu între linii sau suprafețe. Spațiul e istoria țării vampirului. Unde s-a născut.

Intens concentrat, încordat ca un şoim cu capişonul tras peste ochi, profesorul îşi prezintă ultimul roman. Un roman care să explice primul roman. Retrăgîndu-se în structura viziunilor parțiale oferite de fiecare roman. Pentru că fiecare roman nu poate oferi decât o viziune parțială asupra trecutului.

Trecutul e vag?
Sigur că da.
Cum poți demonstra?

Romancierul ştie de unde vine întrebarea asta. De la Nor. Capătul aprins al țigării îi e înfiorat de răsuflare. Încins la maxim. Un portocaliu albicios de forjă în semiîntuneric. Buzele – nu i-ar fi greu să ghicească – îi tremură.

Ideile lui Nor, consemna, mai târziu, poetul, sînt strîns legate de idiomul expresiv şi supresiv al burgheziei europene de la sfîrşitul secolului al nouăsprezecelea în mijlocul căreia ea însăşi s-a maturizat. Nu există granițe rigide ale trecutului. Lucrul îndeamnă mai degrabă la umor decât la frustrare, pentru că, la drept vorbind şi înainte de orice, trecutul n-are granițe, numai un elan puternic de a împărtăşi şi comunica. În limbajul poeziei. Care, fără îndoială, e cât se poate de vag.

Nor se contempla întruna în oglinda propriului ei trecut. Obsedată de trecutul recent, incapabilă să suporte incertitudinea viitorului, consulta vizionari. Căutând certitudinea, cerea promisiuni. Când era silită să stea cu fața în jos, privind la peisajul zgîriat pînă la sânge de flacăra aprinsă de Belle-the-Bull, totul în sepia, ca şi când cafeniul pămîntului ar fi colorat aerul, căuta mîntuirea. Pierzînd răbdarea cu țara aceea a prafului şi a trecutului vag, de vulgaritate, poliție secretă şi de puterea nelimitată a lui Nick Man, care începuse prin a fi un devotat al cultului lui Stalin şi sfîrşise prin a deveni vampir, Nor a înțeles, pînă să împlinească 50 de ani, că era sortită acelei lumi reci, pline de promisiunile bine delimitate ale New York-ului. Aici, în Manhattan, când spunea de unde vine, Nor ar fi putut să-şi dreagă glasul la numele acelei țări vagi, uneori Turcia, alteori Austria, câteodată Rusia, cu granițele trasate în creion de o mână tremurândă, cu populația ei vagă, incapabilă de un demers politic bine conturat.

Era nefericită, fireşte, căci avea cincizeci de ani, aşa că a trecut rapid la acțiune şi a ținut o prelegere, iar aceasta a fost jalnică, pentru că iată cum credea ea că funcționează prelegerile: digerai o parte a trecutului, numai o parte a unei experiențe recente, nimic legat de cele îndepărtate, nimic legat de trecut în întregime, şi găinățai o prelegere. Era în 1989, la Graduate Center, pe strada West 42. Şi eu mă aflam printre cei prezenți.

Atât poetul, cât şi Nor şi-au amintit păcăniturile de la telefon, au văzut micul gnom chircit şi strîmb, ca un câine bătut, Vampira, avînd casca audio țintuită de cap, stând cocoșată deasupra echipamentului ei complex, ascultând, şi pe Nick Man, bărbatu-său, care priveşte peste umerii ei pe când ea ascultă fiece cuvînt. Să fii tu a naibii, Vampiro, şi toți dracii să te ia, ți-am scăpat din gheare, n-o să ne mai prinzi tu în cange iarăşi, nu ne mai poți trage îndărăt!, strigau amândoi.

Hai să fim sinceri. Le era amândurora imposibil să nu fie de acord unul cu celălalt. Veniți amândoi din aceeaşi lume, amândoi luptători pentru libertate, cinste, dreptate şi sinceritate, mereu împotriva opresiunii, cum ar fi putut oare să nu fie de acord? Dar, hai să fim iarăşi sinceri. Nu erau chiar de acord. Pentru că mulțimea luptătorilor pentru libertate e vagă, fără granițe fixe, şi fiecare dintre membrii ei luptă pentru o libertate diferită. Fiecare libertate e vagă – *fuzzy*.

Ştiu ce e trecutul, afirmă Nor solemn. N-a vrut să privească prin ferestruicile primului meu scurt roman, ca să vadă cum îşi arunca focul lumina peste eleşteul cu lebede dorminde, şi peste pajiştea cerbilor, pe care păşteau căprioarele.

Şi eu ştiu ce nu este, dădu din cap poetul a încuviințare – pe vremea aceea era un scribălău amărît pe la o editură, cu spatele țeapăn, cu părul lung retezat din topor, ca orice romantic. Îşi smuci colțurile gurii în jos, satisfăcut, făcînd o mină de mască tragică, smulse un articol din *New Republic*, în care Nor le învinovățea pe lebede şi pe căprioare pentru faptul că nu înțelegeau marele moment istoric, monumentalul incendiu roşu, şi-şi închise o clipă ochii insomniaci, ca să se roage pentru întoarcerea trecutului. Hai, vino, draconicule Dracula, se ruga. Hai să te vedem, Vlach-Țepeş!

După ce a ajuns Nor în New York şi a devenit (din pricina reputației căpătate pentru curajul de a-şi vîrî privirea scrutătoare în trecutul altora) obiectul multor dorințe, a început să se spună că se învîrte în cercuri selecte. Anumiți membri ai unora dintre aceste cercuri ardeau de dorința de a nega trecutului lor orice urmă de înțeles. Au respins cu multă pornire pînă şi ideea că Belle-the-Bull ar fi avut vreo influență cât de mică asupra felului în care şi-au ales prietenii sau asupra dezvoltării ideilor personale. Descoperirea că Nor îşi petrecea mai tot timpul negând caracterul vag – *fuzzy* – al trecutului îl umplea pe poet de o iritare insuportabilă, care-l înnebunea. Şi el ştia că trecutul e destul de vag. Şi mai ştia vreo câteva lucruri, dar ele erau greşite, din întîmplare.

Poetul, înverşunat la culme, merse pînă la a sugera că Nor-the-Bull halucina. Fără doar şi poate, se întîmplaseră crime şi contra-crime, crime de tot felul, crimele brutale, crimele subtile, crimele sofisticate, aproape invizibile – şi prin urmare incredibile. Problema principală e că pe Nor o lăsau rece toate crimele din istoria ca atare. Ea era un apologet, folosind trecutul pentru a da răspuns unor întrebări stînjenitoare, pentru a găsi straiul unei noi identități şi temeiul unor revendicări. Rezultatul a fost o previzibilă diviziune a muncii. Povestea lui Nor şi povestea detractorilor ei. Puteți fi siguri că nici una, nici alta nu operau pe teritoriul celeilalte.

Când cei care o cunoşteau auziră de noua ei preocupare pentru dreptate (de când şi-a lansat ultimul studiu, vîlva se amplificase considerabil, primise invitații de pretutindeni pentru a ține prelegeri şi a conferenția, ca şi stipendii consistente), noua sa revendicare de superioritate morală, noul ei obicei de a ține prelegeri, analizând trecutul, căutând pete negre, au fost de părere că noua ei modalitate de expresie fusese în mare măsură tactică. Ca să se poată naşte din nou, ca să supraviețuiască, ce poate face o femeiuşcă?

Era vorba şi de bani, iar acum că era destul de în vîrstă pentru a face compromisuri cu vechile-i, aprigele-i idealuri, cu o simplă ridicare din umeri şi un rîset, era dispusă să câştige, era gata chiar să vorbească la emisiuni de radio cu invitați în dialog pentru a para inevitabilele şi invariabilele întrebări despre întreg trecutul său.

În timpul în care a luat cu asalt New York-ul, a dobîndit aerul, păzit cu străşnicie, al unei fortărețe care se pregăteşte pentru un atac ce are să vină din clipă în clipă. În ciuda voinței ei pragmatice de a intra în apele

mocirloase, nu şi-a pierdut nici o clipă conştiinţa faptului că un dezastru îngrozitor se afla, neştiut, undeva pe-aproape. Poetul era dovada.

Avea în ea putere. Puterea Logicii. Mediul, recunoscut ca fiind deschis, în care lucra era Logica clasică. De aceea am înţeles-o. Şi aşa îmi veţi înţelege literatura narativă. Nor era ceea ce Garcia Marquez a numit cândva un personaj în căutarea unui autor, ceea ce aşteptăm noi, romancierii, o viaţă întreagă.

Şi repeta ceva ce nu-mi amintesc prea bine, însă un lucru simplu, ceva ce purtase mereu cu o siguranţă cu totul neobişnuită, stranie, proclamând stăpînirea lui Belle-the-Bull asupra pămîntului: Când ai ajuns să deţii orizontul înaltului, nu e uşor să te întorci la o notă de subsol din istorie, la un capitolaş dintr-o carte mai cuprinzătoare.

Cu puterea disperată pe care o regăseşte în sine în ocazii ca aceasta, poetul are dispute cu puternica Nor în legătură cu însuşirea trecutului de a fi vag, deoarece – cum spune în felul său neceremonios: Trecutul stă mereu pe locul şoferului. Dezbrăcat. Desculţ, cu pantalonii pe după gît. Noi, cu capul plecat, umili, stăm cu spinarea încovoiată pe direcţia uşii: Toţi gata să fim expulzaţi. Ne-am încheiat greşit la bluză şi-avem părul în neorînduială.

Aşa ne-am întîlnit.

Făcînd schimb de amintiri, stranii şi pline de umor, şi emoţionante şi minunate, din trecut. Clocotind ca o oală sub presiune.

Abia atunci, ca urmare a scurtei mele ciocniri cu Nor, am îndrăznit să vorbesc despre Belle-the-Bull fără să-i atac prietenii, aşa cum ar fi vrut cei mai îndrăzneţi, şi fără să încerc să-i pun clopoţei pisicii, cum propuseseră alţii, pentru că nu era nevoie decât ca cineva să scrie literatură clasică.

În 1999, în mai, *Kybernetes*, o revistă cu vederi largi din Anglia, a publicat câteva dintre poveştile mele.

În iunie, la a 18-a Conferinţă Internaţională a Societăţii Nord-Americane de Prelucrare a Informaţiei Fuzzy, care s-a ţinut în New York, la Universitatea Hunter, când unii participanţi au vrut să afle detalii suplimentare, ademenindu-mă pînă m-am decis să iau parte la conversaţie, efortul de a ţipa mesajul a atras un şir nou de povestiri, mai vagi decât înainte, şi atunci am promis să public cartea de faţă, în care îmbinarea să poată fi văzut mai limpede decât înainte.

## Țara Vampirului

*Belzebut, plutind pe norul său, ajunse la concluzia că vagul moral al englezilor are cauze meteorologice. Când ziua nu e mai caldă decât noaptea – judeca el în sine – când lumina nu e mai strălucitoare decât întunericul, când pămîntul nu e mai uscat decât marea, atunci sigur un popor își va pierde capacitatea de a face distincții și va începe să vadă totul – de la partidele politice pînă la partenerii sexuali și credințele religioase – ca fiind totuna, ce-am-avut-și-ce-am-pierdut, tot un drac. Ce nebunie! Căci adevărul e extrem, e așa și nu altminteri, e el și nu ea; o chestiune de partizanat, nu o distracție de spectator. Pe scurt, e înfierbîntat. Orașule – strigă el, și vocea i se rostogoli pe deasupra metropolei ca tunetul – am să te tropicalizez!*

– Salman Rushdie, *Versete Satanice,* 1988

Este numele trecutului Man?

Prietenii ca și dușmanii vorbeau despre el ca și când ar fi fost altceva – un fel de spiriduș, un drăcușor răutăcios care colindă în lung și în lat gîndindu-se ce festă să joace, sau un duh, sau o jucărie mecanică întrupând o stafie. După ce l-au zărit în librăriile Barnes și Noble, sorbind succesul pe îndelete și răspîndind frica, cei care nu-l agreau comparau trecutul cu ielele cele fără astîmpăr. Unora li se părea chiar că sînt țicnite. Pînă și cărturarii și savanții vorbeau despre capul său ca de mascotă, ca și când ar fi fost păpușa unui ventriloc. Drac mic împelițat, îl certau ei, dar apoi îl strîngeau în brațe – ce-a fost e de domeniul trecutului – și el se face și mai mare – „uite cât a crescut, enorm. E uriaș."

Ca statură, fel de a vorbi, pofte și inteligență, trecutul e gargantuan, are apetituri rabelaisiene. Și nu se dă înapoi de la nimic ca să obțină ce vrea. Ce vrea trecutul e invizibilitatea. Cuvintele lui fîlfîie, flutură în vînt și cad brusc, lansate în volute atletice. Se preling prin lumina soarelui de dimineață intrând în umbră. Apoi, convinse de briză, o iau cîrduri-cîrduri spre miazănoapte-răsărit, peste grădinile de trandafiri, peste livezile răvășite, spre cimitirele morocănoase, plantate des. Ca să le dea cheag vampirilor. Necruțătorii vampiri care trăiesc pe spinarea altora. Ca să-i transforme în alți vampiri.

„Îți spun eu, trecutul n-ar trebui să devină o unealtă de intimidare, o matracă sau doar un exercițiu obligatoriu." Cuvintele lovesc cimitirele străvechi, ricoșează, se pulverizează în dumicați, care ricoșează, se pulverizează și sînt prinși de paznici.

Piromanie spirituală, e răspunsul suspendat cristalin în noaptea albă și înghețată. Aproape sigur că-i încântă și-i ațîță pe vampiri.

Hei, roşcatule, tu erai, perfect, salutare, cum mai e treaba, bătrâne! La care celălalt, un trecut scund, de vreun metru şaizeci, cu burta revărsată peste centură, cu coate de bătrână sprijinită de pervaz, cu braţele năpădite gros de floace de păr lânoase, presărate de pistrui deschişi la culoare, acum cu mult mai puţini, într-o vecinătate altădată paşnică, de pete de bătrâneţe de culoare deschisă, oftând din rărunchi, arboră o figură de ins căruia nu-i plac poreclele. Alo, tovarăşul meu de suferinţă, ţipă el, las-o mai moale.

Trebuie să recunoşti că am avut un secol cam maniheist. Rău şi rău, luptându-se cu pumnii pentru dominaţie. Lagăre de concentrare. Gulaguri: Vreo două sute de milioane de morţi. Ceva cam în genul ăsta. Cu cât se căznea mai mult trecutul negru să explice, cu atât era mai mare repulsia pe care o exprima trecutul roşu. Vrei să-ţi spun ceva? Maniheism e când toată povara trecutului e pusă cu toată greutatea ei în spatele fiecărui simpatizant, pînă la unul.

Maniheismul susţine că universul e condus în mod dualist de către forţele opuse ale binelui şi răului, care acum s-au amestecat, şi care într-o epocă viitoare se vor despărţi, întorcându-se fiecare în tărîmul său. O religie, ivită în Turkestan, un concept oarecum mai uşor acum, când bazele de date computerizate îşi pot aminti cum a început totul, iar noi ne putem trage deoparte, privind trecutul şi reflectând la capacitatea lui de a demonstra şi de a convinge, şi putem să-i urmărim logica bivalentă, care prea puţin are a face cu lumea aşa cum e ea acum – şi aproape nimic cu felul cum ar trebui să gîndească şi să se comporte oamenii normali. Toţi cei care au moştenit modalitatea de gîndire predicată de maniheişti, profani şi oameni de ştiinţă, cei care gîndesc după modelul totul ori nimic, alb sau negru, pornit sau oprit, n-au descoperit că gîndirea omenească e vagă, *fuzzy*, prin însăşi natura ei.

Nici chiar Val Man n-a descoperit asta, deşi s-a comportat în concordanţă cu gîndirea vagă, *fuzzy*, atunci când, cu ani în urmă, i se ceruse să facă lucruri pe care nu le-ar fi făcut niciodată dacă ar fi avut posibilitatea să refuze. În august, avocatului său personal i s-au dat dispoziţii să prezinte o declaraţie de predare a certificatului de naturalizare. Anexat la motivaţie se găsea un comentariu care încerca o analiză a întregii desfăşurări în timp a momentelor, locurilor şi evenimentelor care au dus la această zi, cea mai nefericită din viaţa sa. Renunţarea la cetăţenie nu trebuia cu nici un chip să fie considerată o recunoaştere cât de mică a alegaţiilor guvernului. Şi într-adevăr, protestele sale în acest sens au fost lipsite de echivoc şi au rămas aşa în toţi cei treizeci de ani care au trecut de-atunci. Fie că Val Man, o dată cu vîrsta, se transforma într-un fel de vampir, fie că evolua spre un avatar al lui Belle-the-Bull, fie că alta era cauza, un lucru e cert – că, de-atunci, contestarea lui s-a amplificat, devenind ceva cu mult mai cuprinzător – un proces al anilor dinainte de război. În direcţia asta şi cu scopul ăsta vădit, el a fost forţat să acţioneze ca instrument de condamnare a fostei sale ţări. Multă vreme, Val Man şi ţara vampirului au frapat mijloacele de informare în masă ca fiind de nedespărţit. Totuşi, mai de curînd, se putea remarca

apariția unei întristătoare ostilități între ei. Val mai că nu-şi mai putea da seama dacă o mai cunoaşte. Credea că da, într-atât erau gîndurile şi planurile lor de strîns împletite. Dar, bănuia el, asta nu făcea altceva decât să probeze cât de alunecoasă e panta pe care oamenii şi țările se întîlnesc şi se petrec.

Denunțurile şi petițiile la autorități îşi urmară cursul. Veneau din sursele cele mai diverse. Un fost ambasador la Washington depuse un memoriu în care dădea de înțeles că ar fi în detrimentul politicii americane dacă Val Man ar ocupa un post de răspundere publică. Vechii duşmani redeveniră activi în campania purtată contra lui. Drept urmare, a fost convocat pentru o întrevedere la Serviciul de Imigrare. Întrevederea n-a fost cine ştie ce. S-a limitat la verificarea vizei şi la câteva întrebări referitoare la reclamațiile primite împotriva sa. Cunoştințele lui de engleză nu erau prea bune. Când a descris Berkenbruck ca fiind o localitate izolată din Germania, aflată pe malul unui rîu înconjurat de pădure, din traducere a reieşit că a lucrat în pădure.

Simțea din ce în ce mai mult o greutate care-l apăsa, ca pe o jucărie, însă apăsarea încetă şi, puțin câte puțin, el evoluă. Dar, pe măsură ce evolua, se intensificau şi zvonurile. Doar nu ne putem imagina că se poate ține diavolul încuiat în pod, sub cheie, fără să fie văzut. Când se răspîndi vestea (pentru că oamenii care ştiau despre ce era vorba n-au rămas cu gura pecetluită), aducând întreaga povară a vinii pentru toată suferința omenirii, el deveni însuşi simbolul a tot ceea ce e rău. Slavă Domnului că are relații!, aşa spuneau rugându-se prietenii lui, şi murmurau zilnic vorbele astea de trei ori, în anul în care Val s-a prezentat la prima întrevedere.

A doua întrevedere a avut loc la New York. A fost provocată de încercările lui de a fi uns episcop. Numirea fusese amânată pînă la publicarea unei situații complete de către Serviciul de Imigrare. Duşmanii săi au folosit tot felul de mijloace spre a-l împiedica. L-au dat în judecată. Au notificat presa. Spuneau că el crede în separarea clară. A susținut că Biserica-Mamă (cea din țara vampirului) şi Biserica-Fiică (din Detroit) nu sînt din aceeaşi substanță. Spuneau că dă peste oameni şi calcă pe brațe, picioare şi grumaji. „Îl ştiu pe când era doar Val Man, vampirul," şi X, Y şi Z, chiar şi Nick Man, toți aduseră mărturie, ridicându-se pe stradă ca flăcările Apocalipsei şi arzîndu-i numele ca pe pâine prăjită. Şi, în fiecare dintre cele o mie şi una de acuzații, ei, duşmanii, vechii duşmani, urlau cu un glas într-atât de diabolic gutural şi sinistru, atât de repetitiv, încât se vădi că e cu neputință să se identifice adevărul.

La început, Val Man credea că e puternic pentru că e în afara razei de acțiune a duşmanilor lui. Avea picioarele bine înfipte în pămînt. Credea că e în contact cu realitatea aşa cum e ea percepută de cei care umblă pe pămînt. În epoca aceea, se mişca tot mai insistent în cercurile lumii vizibile a senatorului Joseph McCarthy, aflat în toiul hăituielii din februarie, când, în statul Virginia, adusese acuzații despre existența elementului comunist la Departamentul de Stat. Aceasta era lumea de după Rezoluția asupra popoarelor subjugate, eveniment foarte apreciat de minoritățile etnice din

multe circumscripții senatoriale, un atac în termeni duri contra suprimării drepturilor şi libertăților de către imperialismul comunist în douăzeci şi patru de țări subjugate din Europa.

În luna mai, episcopul Val Man a rostit rugăciunea de deschidere a Senatului Statelor Unite. Capelanul Senatului l-a invitat să facă o prezentare specială pentru Săptămâna dedicată Popoarelor subjugate. Drew Pearson, în articolul său *'Washington-Go-Round'*, îi întreba pe senatori de ce au permis deschiderea sesiunii de către Val Man, cu trecutul său, şi care nici nu fusese uns aşa cum se cuvine. Val se apucă să-şi rezolve problemele canonice. Şi în felul acesta a cerut să fie membru al Diocezei Ruse. În țara vampirului, auzeai: Drace! şi se băteau cu pumnii în cap, Fir-ar al dracului să fie!, iar Nick Man trebuia să-şi păstreze cumpătul – Momentan n-avem ce face. Val Man era mulțumit că se bucură de toate hatîrurile ruşilor, că le primeşte cadourile alături de atenția care i se acorda, şi părea că nu se ruşinează şi rămăsese la fel de mîndru, într-o relație pe care mulți ar accepta-o dacă ar rămâne necunoscută şi personală, dar pe care nimeni n-o poate accepta când le e vînturată prin fața ochilor, oficial, de la Detroit. Şi crede el într-adevăr în vicepreşedintele Nixon ori şi asta e tot o convenție menită să-l țină unde se găseşte?

În mod normal, nimeni nu şi-ar închipui că o numire de episcop ar putea duce la atâta vînzoleală nebunească, dar trebuie să se înțeleagă că Dioceza Rusă se găsea în dizgrație.

Crezi că o să treacă?, se interesă Nick Man, întorcându-se cu spatele la Drew Pearson, care era scandalizat.

Nu, răspunse Val.

Val, zise vocea lui Nick, eşti un om mort.

Ceea ce crezi depinde de ceea ce ai văzut – nu numai ce e vizibil, ci ce eşti gata să priveşti drept în față. Nick Man era gata să se despartă de ruşi. Val Man s-a dus la ei pur şi simplu. Toată lumea credea că e normal ca Nick Man să fie cu ruşii; şi că Val Man trebuie să-i urască. Lumea părea să fie cu susul în jos. Asta i-a redus pe toți la tăcere. Existau nişte adevăruri cu care erau imposibil să nu fii de acord. Sigur, noul episcop fusese persecutat, dar ştim cu toții că pentru orice abuz sînt în parte răspunzători cei care au fost victime ale abuzului. Necesitatea esențială, anunță Nick, era ca Val Man să fie scos din Dioceza Rusă.

Val nu se certă cu Nick, nefiind deloc sigur că va putea să-l critice în continuare pentru că e în mâinile ruşilor. Era greu să se facă previziuni pe termen lung. Chiar şi pe termen mediu lucrurile păreau încețoşate. În momentul de față, se concentra să încerce să-l cunoască pe omul Nick, care tocmai a luat asupră-şi, imediat, să-i fie Trăgător-în-Țeapă, şi asta cu o lipsă de şovăială care a fost remarcată pînă şi de către preşedintele Nixon.

A fost în China. Aitken apreciază că doar aceste cuvinte pot descrie realizarea cea mai durabilă a lui Richard Nixon şi cea mai remarcabilă

inițiativă politică americană din perioada postbelică. Într-o vizită de o săptămână, Nixon a înclinat balanța puterii în favoarea Occidentului. A fost nevoie de curajul său intransigent şi neşovăielnic şi de logica de tip *fuzzy* care i-a modelat caracterul. Pentru a le transmite chinezilor mesajul, Preşedintele s-a angajat într-un menuet diplomatic. Coregrafia sa l-a avut ca protagonist pe Nick Man, care îi criticase foarte aspru pe ruşi. La aeroport au fost întîmpinați cu pompă şi ținute de gală, primire urmată de o conferință de nouăzeci de minute, în cerc restrîns, şi de un dineu. Nixon a răspuns călduros semnelor de respect şi n-a uitat nici o clipă că. atunci când Val îi întorcea spatele, Nick îi făcea onoruri regeşti.

Logica lui Val era binară la modul clasic. Deschis-închis. Existent sau nu. Uşor de mânuit. Bivalentă. Nixon era altfel. Nixon recunoştea că Nick era puțin comunist şi puțin necomunist. Pentru politicieni, în viziunea cărora terțul exclus e ceva câştigat cu sudoare şi trudă la un sanatoriu de ergoterapie, dezbaterea nu-şi avea nici un rost. Indiferent dacă optica *fuzzy* a lui Nick merita sau nu respect, ea era în concepția lui Nixon o unealtă de care avea nevoie pentru a deține controlul asupra unor procese complexe.

Lucrurile care sînt zugrăvite există. Ele există pentru că sînt înfățişate – şi ele există doar întrucât sînt zugrăvite, şi ele există, trebuie să vă amintiți, nu doar un an sau doi, ci în vecii vecilor. Prin urmare, e foarte important felul în care sînt zugrăvite lucrurile. Aceasta devine istoria oficială care se va perpetua în veci. Ajungînd la cei ce vor veni.

N-aveți nimic compromițător despre el?
Nu încă.
Mai săpați.

Trecutul lui Val nu era neapărat aşa cum era, ci aşa cum voiau duşmanii episcopului să fie.

La început, săpăturile lor au fost o chestiune privată, dar puțin a trecut pînă să transpire, pentru ca apoi, brusc, să-l întîlneşti pe episcop pretutindeni, pe ecran, în ziare, ca o sfidare şi un avertisment. Foarte repede, pentru că nimic nu se mai întîmplă acum încet, imaginea vampirului începu să prindă, ea deveni foarte cunoscută, ar fi mai bine de adăugat. Pumnul său strîns energic începu să se ivească pe pancartele purtate la demonstrațiile politice. Ca urmare a presiunilor exercitate de Elizabeth Man, membră a Congresului American, au fost citite documente mai vechi şi mai noi, s-au spus istorii, s-au depus mărturii, s-au publicat rapoarte, au fost audiați martori.

Hai, duceți-vă!, striga Val Man, cuprins de mirare. Nu mi-am dorit să iasă aşa.

Acțiunile în justiție oficiale pentru anularea cetățeniei (pe motiv că o obținuse, chipurile, ascunzînd probe materiale) au fost inițiate la Curtea Federală din Detroit. Procesul trena şi deveni din ce în ce mai complicat.

Avocații voiau să întărească şi să confirme apărarea. Cea mai dificilă problemă pe care o aveau de întîmpinat era vastitatea informațiilor generale care se cereau pentru a aşeza cazul în perspectiva justă. Ei au studiat atent întîmplări care avuseseră loc cu mulți ani în urmă în atmosfera politică a țării vampirului. Aveau nevoie de documente provenind de la martori imparțiali. L-au descoperit pe Bram Stoker, care, în romanul său gotic, *Dracula,* se referea deschis la atmosfera de teroare şi de vag plasate în decor pseudomedieval. Apoi au săpat mai adînc.

Amănunte mai serioase nu apăreau decât în *Istoria goților* a lui Iordanes, care scria fără putință de tăgadă că Filip, tatăl lui Alexandru cel Mare, a încheiat o alianță cu goții şi a luat-o de soție pe Medopa, fiica regelui Gudila, pentru ca, prin această, căsătorie, să poată oferi Macedoniei mai multă securitate. În epoca la care romanii îl aveau conducător pe Sulla, iar Buruista era regele goților, Dicineus veni în Gothia, Buruista îl primi pe Dicineus şi-i conferi puteri regale. Cezar, primul dintre toți romanii care şi-a asumat puterea imperială şi sarcina de a supune aproape întreaga lume, n-a fost în stare să-i învingă pe goți, în ciuda încercărilor sale repetate. Siguranța lor, ca şi atuul şi singura lor speranță stăteau în următorul lucru: orice le spunea sfetnicul lor Dicineus să facă, trebuiau să facă fără greş, şi considerau un lucru oportun să trudească din greu ca să ducă acel ceva la bun sfîrşit. El a fost cel care i-a învățat logica şi i-a făcut să deprindă arta raționării mai presus de toate celelalte neamuri. Logica sa dădea voie unei entități să fie parțial într-o mulțime şi parțial în alta. El a rezolvat paradoxul pe care l-a propus prima dată Zenon. (Dacă iei firele de nisip dintr-o grămadă unul câte unul, în ce punct încetează ea să mai fie o grămadă? – a întrebat Zenon). Logica lui Dicineus era potrivită pentru a descrie lucruri care variază continuu, cum ar fi predicatul maniheist. Era Val Man maniheist? Nu tocmai. Era ne-maniheist? Pînă la un anume punct. Dacă inventăm categorii ca maniheist cald şi maniheist rece, mai rezolvăm ceva, dar nu prea mult. Nick Man s-ar putea să se situeze chiar în centrul categoriei de maniheist rece, dar cu Val Man cum rămâne? Într-o lume percepută vag – *fuzzy* – nu se pun întrebări de felul acesta. O lume percepută vag permite să se dea unei întrebări calitative precum cât de cald? un răspuns cantitativ.

La început, caracterul vag – *fuzzy* – a reprezentat o greutate pentru avocați. Mulți susțineau că ideea de apartenență parțială era doar o reformulare a teoriei probabilității şi că mulți judecători or să aibă obiecții referitoare la implicarea caracterului vag, atunci când ar fi fost vorba să decidă.

Foarte curînd, avocații îl descoperiră pe Wulfila, episcopul care, în secolul al IV-lea, a negat existența mulțimilor vagi, ca fiind un produs al imaginației (şi, prin urmare, ceva rău) şi a adoptat legea terțului exclus.

O, Doamne Dumnezeule!, îşi amintea mai târziu Günter Grass în depoziția lui, oare nu erau condamnați o dată cu el sute de ani de istorie? Dacă nu o dată cu el, măcar cel puțin o dată cu o poemă simfonică bogat

orchestrată, ale cărei note joase povesteau despre realizări durabile (Catedrala din Strasbourg, motorul Diesel), notele înalte despre asocieri şi complicaţii vinovate (racheta spre lună, fisiunea atomică), iar registrul mediu despre omul simplu de pe stradă şi necazurile lui (familie de întreţinut, impozite şi taxe de plătit)? Da, aşa stau lucrurile. Aşa au stat şi pînă acum. A declarat-o pe Belle-the-Bull principiul generator primordial. Din ordinul primit de la ea, au fost menţinute poziţiile, de la Termopile la Stalingrad, pînă la ultimul om. Le spunea, implacabil: Rezistaţi! În atâtea şi atâtea rînduri ea a decretat moartea pentru cutare sau cutare lucruri – măreţia unui popor, slăvirea Domnului, gloria nemuritoare, un principiu abstract cum ar fi cel de patrie.

* * *

Înşelaţi, cum nu se poate mai siguri, câţiva goţi priveau spre viitor cu toată încrederea, folosind metode care au fost criticate ca fiind o flagrantă atitudine tribală, de către opoziţie, şi drept un obstacol în calea progresului, de către aceia ale căror concepţii tindeau spre logica de tip *fuzzy*. Goţii aristotelici o luară spre vest. Numai ortodocşii au rămas. Când Vitiges plecă dintre cele lumeşti, Germanicus patricianul, nepot al împăratului Iustinian, o luă pe Mathesuentha de soţie. Istoria politică a vampirilor începe la sfîrşitul secolului al XIII-lea, când vlahii, cum se numea acum acea populaţie mixtă, au fost cuceriţi de turci, cunoscuţi ca fiind maniheişti.

Vlach al IV-lea, numit Vlach-Ţepeş, a trăit în secolul al XV-lea. Era conducător de oşti. S-a luptat cu turcii, maniheiştii, aristotelicienii şi dregătorii corupţi. Specialitatea sa era trasul în ţeapă – în aşa fel ca victimele să nu moară repede, pe când el le privea legănându-se în ţepi: Bram Stoker l-a creditat ca fiind Dracula, vampirul suprem, cadavrul reînviat, un strigoi, un spirit malefic care îşi părăseşte groapa ca să sugă sângele oamenilor care dorm. La fel ca şi trecutul, care şi el îşi părăseşte groapa ca să sugă sângele unor oameni şi să-i transforme în vampiri.

În ciuda durerii pe care o descriu, povestirile istoricilor sînt antrenante, pline de spirit şi presărate discret cu satiră. Limbajul lor e mereu vivace, colorat, aiurit. Dar există în textele lor acea distorsiune care te face să te încovoiezi un pic. Ea a făcut ca *ego*-ul obişnuit al avocaţilor să devină alunecos, să se rătăcească şi să se poticnească, să se înceţoşeze, să sângereze, să se ţeşească sub posibilitate. Avocaţii văzură că avantajul lipsei de precizie constă într-o reacţie bună la cîrpăceală. Un vampir e şi mort şi viu. Ignoră regula terţului exclus. Cât se poate de *fuzzy*.

Ignoranţa ca mister?
Misterul ca credinţă?
Credinţa ca dovadă?
Era acest Dracula o mulţime vagă?
Ce sînt aceste mulţimi vagi?

Ca să-ţi faci o apărare bună îţi trebuie o bună înţelegere a ceea ai de apărat. E adevărat, în Ţara Vampirului, mai toată lumea era atât de letargic-apatică în semiobscuritatea gîndirii *fuzzy* încât păreau nişte năluci, plutind între vis şi realitate. Dar logica Trăgătorului-în-Ţeapă era bivalentă, fără nici o îndoială. Iar avocaţii, la fel ca toţi ceilalţi, ştiau că doar naţiunilor suverane şi lui Dumnezeu le este îngăduit să judece folosind un tip de logică cu doar două valori de adevăr. Ştiau că Dumnezeu a folosit-o când le-a retras naturalizarea lui Adam şi Evei şi i-a surghiunit din Grădina Edenului prin trimisul Lui, Arhanghelul Mihail, care aplica regulamentele privitoare la deportare.

Faptul că îi revine Congresului American dreptul de a adopta regulamentele privitoare la deportare a fost recunoscut prin lege cel puţin din anul 1892. În procesul Nishimura Ekiu contra Statelor Unite (141 US 651), Curtea Supremă a proclamat că între maximele acceptate ale dreptului internaţional se găseşte şi aceea că fiecare naţiune suverană are puterea – inerentă conceptului de suveranitate şi esenţială autoconservării – de a interzice intrarea străinilor pe teritoriul aflat sub stăpînirea sa. În anii 1940 au survenit inovaţii în cadrul procedurii de retragere a naturalizării, o dată cu hotărîrea, dictată de circumstanţele speciale ale războiului, din procesul Schneidermann contra Statelor Unite (320 US 118). Continuând să aplice actul legislativ din 1906, guvernul a afirmat că Schneidermann nu s-a arătat ataşat Statelor Unite atunci când, la scurt timp după ce a dobîndit cetăţenia americană, a aderat la Partidul Comunist. Acest caz a operat o importantă distincţie, în cadrul primului Amendament la Constituţie, între îndemnul la violenţă şi simplul discurs doctrinar şi, mai mult, hotărîrea a ajuns să fie considerată o piatră de hotar în ceea ce priveşte raţiunile procedurale.

Întregul episod reverberează cu putere în tot ceea ce a urmat apoi. Tot trecutul devine deodată contingent. Nu contează cât de vag.

Erau avocaţi competenţi din multe puncte de vedere, gata s-o înfrunte pe membra Congresului Elizabeth Man. Nici nu e de mirare că l-au descoperit pe Franklin Benjamin Peixhotto, avocat, dar şi diplomat, care a reuşit să ajungă primul consul american în Ţara Vampirului, numit de preşedintele Ulysses Grant, prin intervenţia familiei Seligmans. Nevoile sale de natură financiară – postul fiind neplătit – erau acoperite de Sir Francis Goldsmid, mulţi ani membru al Parlamentului Britanic. Rezultatele investigaţiei sale neoficiale privind posibilitatea unei emigrări masive către Statele Unite au fost primite entuziast şi sprijinite de preşedintele Grant, dar au scandalizat Congresul şi au fost respinse ca iniţiativă politică.

Să vedem mai întâi cât de complicat e trecutul.

Avocaţii au petrecut multe luni îngropaţi de rafturile bibliotecilor pentru a dovedi că acest sălbatic, necontrolabil, bine definit Dracula, aşa cum apărea el în avertismentele lui Peixhotto şi în descrierea lui Bram

Stoker, nu ieşea la lumină de îndată. Se manifesta mai întâi în materia absurdă a vagului.

Când avocații au remarcat asta, că zvonurile privitoare la caracterul *fuzzy* chiar aveau într-o anume măsură temei – după moartea lui Dracula, şi-au luat alții asupră-le şi aspectul acesta – Val Man evidenția mai mult faptul că în 1926, în aceeaşi Țară a Vampirului, prințul Carol a renunțat la dreptul la tron şi a plecat să trăiască la Paris (cu amanta sa, notoria doamnă Wolff), iar fiul său i-a urmat ca rege. Printr-o curioasă coincidență, numele fiului era Mihai. Ăsta a fost un semn bun, remarcă Val. Îi zvîrli pe avocați înapoi în timp, pînă în epoca Voievodului. Totul se petrecea ca prin minune. În sate, toată lumea bîiguia, şovăind. Arhanghelul era mereu alături de țărani. Înțelegi? Săteanul ştie mereu ce se întîmplă. Poți să nu mă crezi. Am fost acolo. Să mă întrebi pe mine.

Când prințul Carol făcu prima tentativă de lovitură de stat, se spune că planul a fost urzit de Sidney Harmsworth, primul viconte Rothermere, proprietarul de ziar britanic, care îşi asumase misiunea de a restitui Transilvania maniheiştilor, prin intermediul unui emigrant, Barbu Ionescu, un om ambițios, care se ridicase singur pînă la situația de magnat în afacerile cu produse alimentare, locuind la Londra, şi care era încântat că se poate asocia cu oameni de vază. Se prevăzuse ca preluarea puterii să coincidă cu o adunare de protest a țăranilor. Pentru a pregăti opinia publică internațională pentru această mişcare politică, Carol dădu un interviu care a apărut în ziarul lui Rothermere, *Daily Mirror*. Exilul său, declara el, n-are nici o legătură cu roşcata doamnă Wolff.

În timp ce-şi spunea avocaților povestea, la început cu ajutorul prietenului său evlavios, ajutor care era mai degrabă compasiv decât eficient, iar mai apoi folosind orice strategie îi năzărea, el comunică faptele tuturor experților de care a putut să dea, iar ei îl ascultară cu atenție şi o doză de surprindere, promițîndu-i că or să-l ajute. Potrivit dovezilor pe care le aveau, acum că Maiestatea Sa Carol al II-lea era rege, avînd-o alături pe d-na Wolff, țara vampirului era în primejdie serioasă. În satele lor, Val Man şi Nick Man, fiecare aflându-se de o parte şi de alta a munților, îşi încordau atenția, deşi, de bună seamă, situația nu prea putea fi schimbată. Lucrurile evoluaseră încet-încet, fără ca ei să-şi dea seama ce se întîmplă. Şi, fireşte, erau considerați nişte simpli țărani ignoranți care trebuie să se supună poruncilor Maiestății Sale, orice s-ar fi întîmplat – aşa cum au stat întotdeauna lucrurile în Țara Vampirului. Dar, atenție, mai erau şi perceptorii! Cine punea mâna pe bani, țăranii nu ştiau, dar nu puteau crede că sumele acelea ajung la Maiestatea Sa, sau că Maiestatea Sa ştia de treaba asta, căci fără îndoială n-ar fi îngăduit-o, fiind drept şi bun cu ei, ca un tată. Dar cineva punea mâna pe banii ăştia. Cineva îi trimitea pe jecmănitori. Cine oare? Şi pe ei cine trebuia să-i apere?

Când în sfîrşit un Trăgător-în-Țeapă, înveşmîntat în alb orbitor, intră în galopul calului în satele lor, Val, ca şi mai toți ceilalți, crezu că e trimisul pe pămînt al Arhanghelului. Dacă nu, cine să fie? (Vorbărie frenetică despre

Dumnezeu şi ţară, despre Sodoma şi Gomora). Atacurile împotriva metresei regelui şi prietenilor ei se înăspreau pe zi ce trecea. Iar regele şi metresa lui au fost exilaţi. Pur şi simplu. Fiindcă Arhanghelul e puternic. Are puterea de la Dumnezeu. La fel ca la început, când Eva, fata cea rea din vechiul paradis, a cedat voinţei şarpelui – balaurul, Belzebut – şi a muşcat din măr, din smochină, pepene, struguri, banană sau mango, ducîndu-l pe Adam al ei din echilibrul calm şi fertilă a Edenului departe, într-o prăfoasă, telurică învolburare de suferinţă, muncă de robi şi moarte. Dar, de data asta, O, dar de astă dată! Eva Wolff, cunoscînd lecţia, a băgat bine de seamă şi şi-a depus banii în Elveţia.

După abdicarea tatălui său, Mihai deveni rege.

Şi în condiţiile astea auzi Nick Man că, deşi întinerită, cu Casa Goţilor se terminase, judecând după toate considerentele practice, iar viitorul străluceşte luminos pentru că revoluţia comunistă, judecând după toate considerentele practice, începuse, iar acum, sigur, pe cât e de puternic caracterul ţării vampirului, zilele mărețe ale logicii vagi se vor întoarce, în sfîrşit, şi roata se va fi învîrtit pînă la capăt, aşa cum a mai făcut-o în istoria lor de aproape 2000 de ani, de la glorie la prăbuşire şi din nou la glorie.

Iată ce s-a întîmplat.

Sfătuit de d-na Wolff, regele l-a asasinat pe Trăgătorul-în-Ţeapă.

Şi astfel Trăgătorul-în-Ţeapă n-a apucat să treacă prin suprema umilire ce îi surprinde şi-i pridideşte pe mulţi idoli omeneşti, care îmbătrânesc şi ajung slăbănogi, plângăreţi şi cîrciogari, şi chiar senili. El însă muri în floarea vieţii, când vîrsta matură abia începe, aşa că le-a rămas tuturor în amintire. Greşelile i-au fost repede uitate. Virtuţile i-au fost ţinute minte şi i-au fost amplificate. A fost canonizat. Iar sfîrşitul său a devenit un început. N-ar trebui să mire pe nimeni că, atunci când Val Man privi lucrurile ceva mai de aproape, văzu că fructul pe care d-na Wolff îl ridica spre buzele regelui nu era un fruct, ci un pumnal. Şi că, unduindu-se deasupra mâinii ei elegante, şarpele, Belle-the-Bull, care o ademenise fatalmente, avea un cap roşu. Există vreo relaţie anume între femei şi culoarea roşie? Şi care să fie anume reacţia potrivită pentru un şarpe roşu care oferă pumnale şi promite recompense în secret? Val Man nu ştia. Nici Nick Man, pe vremea aceea ucenic de cizmar, deţinut pentru că se amestecase în gloata comunistă, nu ştia.

Dacă era să spună adevărul, Val Man nu era în stare să explice ce l-a făcut să părăsească viaţa plăcută de la universitate, unde studia teologia, natura dumnezeirii şi fundamentele credinţelor religioase, pentru a răzbuna nedreptatea, pentru a răzbuna ocara, pentru a răzbuna pe Trăgătorul-în-Ţeapă. A fost ca o poruncă de la Arhanghelul Mihail. „Ce să spun? Mi-a intrat în trup.”

Poate fi adevărat că arhanghelii se pot reîncarna? Poate fi adevărat că acelaşi arhanghel s-ar reîntrupa în trei oameni în acelaşi timp? Şi Val, şi Nick, şi Generalul au crezut, simultan, că sînt trei reîntrupări ale

Trăgătorului-în-Țeapă. Mereu trei, ca în povestea despre cele trei surori cu şerpi în păr, a căror privire îi prefăcea în stană de piatră pe cei care le vedeau. Fiecare cu un grad de supraviețuire diferit, au reuşit să acceadă la numele de mulțime vagă – *fuzzy*. Zbuciumați, împăroşați, din plin recompensați de istorie.

Cu aproape patru ani în urmă, la începutul lunii septembrie, pe când trupele maniheiste mărşăluiau ocupând Transilvania, țara căpătă un nou guvern. Conducătorul guvernului era Generalul. Oamenii cu scaun la cap îşi ridicară degetul a luare-aminte şi clătinară din cap.

Cine era Generalul? Ce era el? Era vreun pic de idealism adevărat şi miez logic în acest soldat care sacrifica totul pentru visul său van şi uşurel? Mai demult oamenii aşa crezuseră. Dar acum nu mai erau siguri dacă au dreptate să creadă lucrul ăsta. Totuşi, li se părea că e onest, aşa că i se pot ierta multe. Şi că inconsecvențele sale erau cât se poate de omeneşti şi prin urmare de înțeles, deci scuzabile.

La început, Val şi Generalul s-au aflat alături unul de altul. Generalul îl trata cu un aer de respect, dar şi plin de aplomb, tachinându-l, cumsecade, răbdător şi, în mod clar, cu adîncă afecțiune. Tînărul Val a primit această deferență cu recunoştință – umil şi cu desăvîrşită modestie.

Vă mulțumesc, domnule General.

Doresc din tot sufletul să fim mulțumiți împreună, ca pe vremuri.

Şi eu, d-le General. Vă dau cuvîntul meu de soldat.

Dar, pînă ce o să ne îngăduie Arhanghelul să fim aşa, trebuie să fim cu toții tari şi curajoşi şi să nu arătăm lumii nimic, să nu pomenim nimic, nici măcar între noi. Eşti de acord?

* * *

Dar duhul mâniei, pus pe distrugere, creştea zi de zi, din sălaşul lui din şesuri spre tării, unde el studia la academia celor înalte. Ca urmare a acestei activități, se purtă într-o manieră aparent inexplicabilă. În ianuarie s-au dat lupte de stradă. Puciul a fost înăbuşit, capilor lui li s-au intentat procese, iar Val fugi la Ambasada Germaniei pentru ca, mai târziu, să fie închis în lagărele Buchenwald şi Dachau. Se plângea că, neavînd simț politic, Generalul n-a înțeles că fusese folosit drept unealtă de către evrei şi de francmasoni.

Generalul abia aştepta să vină ziua socotelilor cu trădătorul Val, al cărui Trăgător-în-Țeapă credea că e sortit să fie. „Aici eu ordon, ce dracu', nu nemții" – şi avea s-o țină aşa pînă la moarte: asta îi era firea. Lucru curios, era chiar cu putință să admiri o astfel de hotărîre încrîncenat-obstinată, oricât de nebunească şi autodistrugătoare s-a dovedit toată viața. Din momentul când a devenit Trăgător-în-Țeapă, a fost o sfidare deliberată a tuturor tradițiilor. A sfidat greutatea istoriei. A riscat mânia secolelor. Şi acum că se apropia de sfîrşitul domniei lui, fiindcă era clar că se apropia,

Val Man nu putea întreba decât: pentru ce? Avusese într-adevăr un scop? A ştiut ce făcea? Ori a fost doar plăsmuirea unei gîndiri *fuzzy* demente, lipsite de strategie, de țel, de rost?

Şi Nick credea că Val era dement. A crezut asta chiar din ziua revoltei sale împotriva Generalului, avîndu-l alături pe vrăjitul Filder Man. În acea zi, Dumnezeu i-a pecetluit soarta, şi tot ceea ce a urmat a fost doar pregătirea sfîrşitului. Căci nu e nimic mai dezgustător decât trădarea.

Ani la rînd Generalul şi-a văzut de treburi în credință. A fost crescut ca să ajungă conducător. Îşi îndeplinea datoria, cu încredere neşovăielnică. Datoria i-a cerut să facă lucruri îngrozitoare. Şi le-a făcut. Şi, într-un fel anume, deşi el a fost instrumentul, a fost într-un chip tainic capabil să le convingă pe victime că le e prieten şi că, la fel ca şi ei, aşteaptă în linişte vremea când toate vor fi puse din nou la locul lor. Nick a văzut că Generalul era total nepregătit pentru uraganul care avea să se dezlănțuie.

Evenimentul declanşator imediat a fost războiul cu Rusia. În ajunul izbucnirii lui, Ministrul de Interne a ordonat să fie evacuați comuniştii din zonele de frontieră. În acest moment, câțiva dezertori, ascunşi, au tras asupra trupelor în marş – şi a urmat un masacru. Atunci, în mişcarea violentă înainte şi înapoi, au murit mii de oameni. Apoi a început o mişcare masivă dintr-o parte în alta a graniței. Când deportările au atins punctul culminant, în luna octombrie, Filder Man a adresat Generalului o petiție în care intervenea pentru viața a o sută de mii de oameni. Dumneata vorbeşti de tragedie, îi răspunse Generalul. Îți înțeleg durerea. Şi d-ta ar fi trebuit să înțelegi, în momentul acela, durerea soldaților mei. Comuniştii au primit Armata Roşie cu flori şi, în timpul terorii, i-au denunțat pe ai mei, şi i-au asmuțit pe asasini, provocând mîhnire adîncă. Neobosit, generalul cita atrocitate după atrocitate. Fie-ți mai bine milă de mamele care şi-au pierdut fiii şi nu-i compătimi pe cei care au făcut rău. Dar el n-a făcut aşa, şi Generalul a fost executat pentru crime de război. (De către regele Mihail. Presupus a fi altă reîntrupare a Arhanghelului. Deşi s-au găsit destui care au avut îndoieli serioase în ceea ce-l privea când au aflat că faraonul Roşu i-a dat o medalie ca distincție a curajului de a se bate cu vampirii – trupurile nemoarte, fără suflet, care se ridică din coşciuge noaptea şi sug sângele victimelor, care în acest fel sînt şi ele transformate în vampiri).

Anii aceia, imediat după război, s-au transformat în coşmaruri, pentru că Anna gîndise exact ceea spunea.

Am fost iertat?
Nu.
Ce-am făcut?
Eşti fiul tatălui tău.
El ce a făcut?
Şi el e tot un monstru.

Aşadar, cei judecaţi de Anna sînt zgîlţîiţi bine şi sînt declaraţi vinovaţi pe vecie. Se pot face speculaţii asupra adevăratei naturi a vinii lor. Monştrii nu au stare. Trupurile lor risipesc energia. Ridică mult din umeri. Se ridică brusc pe vîrfuri, ca şi când ar vrea să vadă dincolo de viitorul lor de-acum. Unghiile le sînt roase şi scurte. Sînt uneori frapanţi, dar frumoşi niciodată. Cu cinci etaje mai sus, de la un balcon de bloc, Anna le ţine o predică în culori roz despre viitorul lor de-acum. Cu logică maniheistă şi – dacă vă vine să credeţi – în centimetri. Aşa cum toate, pe vremea aceea, deveneau exprimabile în metri. Este reprezentanta puterii roşii în ţara vampirului. „Nu se mai dă voie la vampiri, ne-am înţeles? Locul lor e în lagărul de concentrare.” Şi s-au dus în gulag. Ei şi rudele lor.

Plutea în zbor ca o pasăre de pradă pe deasupra ţării vampirului. Întoarsă din Rusia, unde fusese deportată înainte de război. Ei, acum s-a întors, marea transformatoare, şi de-acum aveau să se facă schimbări. Da, într-adevăr, visul permanent al unuia persecutat e să devină persecutor. Un Trăgător-în-Ţeapă. Vampirii ăştia neputincioşi! Oare nu se gîndeau că propria lor istorie o să se întoarcă, pentru a-i urmări obsedant? O, ţară mai diabolică decât toate! În care astfel de opoziţii imperative şi clare se înecau sub o bură nesfîrşită de nuanţe gri.

Şi Anna înşira avantajele propuselor prefaceri. Înnoirea interesului pentru intelectualitatea progresistă (cei care îl venerau pe Faraonul Roşu), noi reviste literare pentru aceia care vor să scrie despre trecutul negru (la moment, onorabil şi fără echivoc), o uniune a scriitorilor puternică (a scriitorilor fideli, roşii). Lupta pentru distrugerea vampirilor era purtată cu metodele arogant maniheiste ale Luptei de Clasă.

Ridicat deasupra orizontului, cu braţele depărtate cât să umple cerul, Nick Man striga: Nu-i nimic. Se trezeşte, îi vine pofta. Are poftă de mai mult timp. Erecţia matinală îşi saltă capul cu cipilică de soare tip colonial. Tremură, sensibilă ca un diapazon. Nick se sublimează psihic – înainte şi înapoi, de la comunist la Trăgător-în-Ţeapă. În mintea lui se află concepte vagi care se rostogolesc, oprindu-se asupra unor amintiri din trecut. Un trecut vag – *fuzzy*.

Asta s-a întîmplat când Anna a răsturnat ordinea şi cumpăna lucrurilor care au existat de la începutul începutului. Ea a sfidat vagul logicii dogmatice, pe care voia s-o azvîrle afară din toate templele. Dar vagul trăieşte în sufletele oamenilor, unde aşteaptă cu răbdare să-i vină timpul ca să se întoarcă. Aşa cum o să se şi întîmple, pentru că Anna nu mai e decât o vălurea pe apa Dunării bătrâne, dacă e s-o pui faţă în faţă cu eternul calendar al Domnului Preaputernic.

Aţi văzut statuia colosală a Faraonului pe care am sculptat-o?

Stă de strajă la intrarea în oraş.

Aţi remarcat cum i-am surprins fizionomia, cu ochii prelungi şi înguşti, trufaşi şi aroganţi, dar ascunzînd atâta vag în ei?

În josul drumului, departe-departe, cât abia îi putea bate privirea, se adunau nori *fuzzy*. Poate că Val ştia ce era, poate că ştia şi Anna, dar Nick nici habar n-avea. Cât şi-ar fi scormonit memoria, nu le făcuse sioniştilor nimic, mereu îi tratase prieteneşte şi politicos. Îi cunoştea bine. O liotă de stîrpituri cu capete seci şi cu gura mare, atât şi nimic mai mult. Dar de la asta pînă la a trage în ei, fără măcar să spună un cuvînt de prezentare, era cale lungă, tare lungă.

Instrumentul acestui proces a fost Anna Rabinsohn Man. Născută într-o familie religioasă, învățătoare de şcoală primară, influențată de viitorul soț ca să adere la partidul comunist aflat în ilegalitate, închisă, deportată, revenită după război cu Armata Roşie, ca să ajungă ministru de externe, ca să ajungă prim-viceprim-ministru, ca să devină secretarul partidului comunist, ca să devină stăpîna Țării vampirului, ca să devină Trăgătorul-în-Țeapă, ca să răzbune.

Aici te apucă claustrofobia, ne călcăm reciproc pe nervi, toată ziua. Trebuie să-ți spun ceva.

Veşti bune?

Nu.

Atunci nu-mi mai spune deloc, maniac-depresivule. Eu vreau veşti bune. Mă descurajez repede.

Bun – înțeleg.

Ce înțelegi?

Mi-ai spus c-o să-mi dai drumul. Toată povestea de ieri, cu viitorul care-i prezent. Zi, de-aici unde ne ducem?

Stai un pic, eşti sionist?

Care e inversul comunismului? Nu e anticomunismul. E prea rigid, cert, separat. E în sine un fel de sminteală.

Sionismul!

Indicația de a se aboli activitățile sioniste s-a dat la mijlocul războiului de independență al Israelului. Hotărîrea spunea că partidul trebuie să-şi exprime poziția în orice chestiune privitoare la evrei şi să combată cu tărie tendințele evreieşti naționaliste reacționare. Chiar în acea vară a început lichidarea bazelor de instruire sioniste. În noiembrie, au fost interzise activitățile Fondului sionist. În decembrie, s-a publicat din nou hotărîrea de partid. Ea cuprindea şi o denunțare clară a sionismului, care e în toate manifestările sale o mişcare naționalistă reacționară a burgheziei evreieşti, sprijinită de imperialismul american şi care încearcă să-i izoleze pe muncitorii evrei de națiunile în mijlocul cărora trăiesc.

Dumneata eşti Rothbacher?

Da.

E acasă nevastă-ta?

Da.

Şi fiu-tău?

Da, e acasă.

Bun, îmbrăcarea, toți! Repede! Pentru o verificare.

Belle-the-Bull arată aşa cum trebuie, cu umeri înguşti, lată în şolduri, de înălțime medie, cu ochi mari, o luptătoare. Luptătorii ştiu să fie ținte mişcătoare. Să-şi formeze reacții rapide, un ține-ți gura precaut.

Înainte să moară Faraonul – omul acela cumsecade care ne-a cîrmuit aşa de bine şi care arată mai bine oricum dacă îl compari cu ăştia de acum – lui Belle-the-Bull i se întîmpla să prindă câte un zvon despre tulburări din țări îndepărtate. Se spunea că aliații noştri, adică țările pe care le aveam în sfera de influență sau cele cu o atitudine amicală față de noi, nu mai aveau o atitudine amicală. Se mai auzea că ordinea începea să se clatine. Dar, chiar dacă era îngrijorată şi părea mai puțin puternică, asta n-o deranja. Totul se petrecea aşa de departe. Dar acum când Anna a fost exclusă din partid, demisă din toate funcțiile şi pusă sub arest la domiciliu pe mai mulți ani, iar noului conducător nu-i mai pasă de ea, Belle-the-Bull se ascunse mîrîind şi bombănind sub tronul lui, neîndrăznind să pună întrebări interzise, se potoli, folosindu-se în mod firesc aptitudinile organizatorice de origine divină, îl linguşi, O să fii unealta voinței Celui de Sus, a mîntuirii fraților tăi, ar fi recurs la orice ca să-i facă un rău, aşa cum s-a procedat întotdeauna în Țara Vampirului, ce-ar fi dacă ar crede în el, dacă tot nu-i place de ea, şi crede dumneaei – ba nu, va merge încă şi mai departe din moment ce-şi spune gîndurile într-ascuns şi va zice că trage nădejde – că asta îl va slăbi destul pentru ca cineva să fie în stare să facă ceva pentru a ne scăpa de el. Pînă şi în toiul giumbuşlucurilor, îşi dădea seama că nu se poate opri să se gîndească la asta, lucru care-o face să se oprească, se boceşte cu hohote şi-l învinovățeşte pe Nick Man că e un nevolnic, nu bărbat adevărat, că-l ține în mreje nevastă-sa, o Vampiră.

După arestarea proteguitorului ei (nimeni n-o să ştie niciodată prin ce chinuri a trebuit să treacă ea ca să accepte uciderea Annei, chiar dacă a înțeles cum s-au petrecut lucrurile în momentul acela de furie, panică şi decisivă dezamăgire finală a Faraonului Roşu, care se simțea trădat), țara a fost cuprinsă de un mare şoc, a fost o mare întoarcere înapoi. Nick a ieşit din ea aşa cum şi ştia că o să se întîmple – conducătorul unic, venerat, respectat de toate mediile şi în jurul căruia puteau să se unească toți. Începu, aşadar, nesigur de întovărăşire, dar conştient de faptul că el era cel care putea să salveze țara. În spatele simbolului oferit de Partidul Comunist, tînărul Nick crescu şi se făcu şmecher şi descurcăreț la umbra mai-vîrstnicilor săi, mai puțin vagi şi nefericiți, şi îşi începu reconstrucțiile şi restaurările.

Aşa că Belle-the-Bull îi făcu lui Nick Man toate plăcerile, îi hărăzi încoronarea tradițională, îl duse la vînătoare de urşi, îl arătă oamenilor în turnee regulate de inspecție, care se părea că le plac şi lui, şi ei, aranjă să vină emisari cu daruri din locuri îndepărtate, făcu tot ce-i stătea în putință să-l distreze, în timp ce ea aranja toate treburile ca să poată guverna în numele lui. Pînă la surprinzătoarele remarci făcute în timpul vizitei oficiale la Praga. Fusese afectată de argumentele lui din timpul călătoriei, dar la

drept vorbind nici nu-i trecea prin minte (înainte ca el să se adreseze poporului din balconul prezidențial) că alt spirit independent ar fi putut răsări chiar sub nasul ei, aşa dibaci fusese să-şi ascundă adevăratele simțăminte.

Ce-a zis?

A spus că vechile mănăstiri sînt monumente istorice şi picturile trebuie restaurate. Poți să crezi treaba asta?

Se uită la Belle-the-Bull îndelung, iar emoțiile îi erau limpezi, deşi curajul nu-i era destul de mare ca să arunce sfidarea finală, pe care ea ştia că el are s-o arunce, inevitabil, cândva.

Dar, pe măsură ce Nick se transforma într-un bătrân diabetic ramolit, Vampira îi luă locul. Aşa că Vampira, nu el, a început să fie considerată de locuitorii cetății drept întruchiparea răului maniheist, avatarul ei viu, pentru că găseau în înfățişarea ei şi în hotărîrea de nestrămutat a faptelor ei o descriere a acestui rău mult mai uşor de înghițit decât imaginea pe care o vedeau în oglinda feței lui. Iar ea era turbată, cu sabia scoasă. Cine i-ar fi putut sta împotrivă? Din pricina ferocității ei, care le dădea iluzia că e invincibilă, oamenii se făceau că nu ştiu nimic despre orgiile de care se zvonea, rîdeau când li se povestea despre dimensiunile garderobei ei, despre sutele de perechi de pantofi. În ciuda probei tangibile din ochii, stomacurile şi portofelele lor, credeau ce le şoptea Vampira la ureche. Şoaptele ei o ocoleau pe Belle-the-Bull, şi nu ea, în superstiția şi ignoranța lor, era cea care ordona demolarea bisericilor vechi.

Adevărul e că, în nopțile când nu răsărea luna şi singurul sunet din încăpere era respirația Vampirei, Belle-the-Bull îi sugea sângele. Cum se întîmpla asta, nu ştia. Încerca să se scoale din pat şi-şi dădea seama că nu poate, căci nici pe patul de moarte n-a ştiut Vampira să privească istoria în față.

Când mergea pe sîrmă, învîrtindu-se, făcînd tumbe, aruncând bile, făcând salturi mortale pe spate, jonglând, zăpăcită, dementă – superconştiința exploda, iar bufonii şi filfizonii obraznici ai spiritului se adunau liber, speriați, Belle-the-Bull emigră, mai întâi în Germania, unde nu stătu însă decât foarte puțin timp, iar apoi la New York, unde o națiune tînără se ducea spre vest, părăsind tîrgurile, mahalalele şi cartierele, stabilimentele de pensionari, lăsând un loc-două ca Metropolitan Museum of Arts şi pămîntul, cast şi trîndav, deschis – şi ziceau Da. Era mâna soartei, limpede. Ea, Belle-the-Bull, pantera, debarcase. Cabrându-se, Belle-the-Bull, eroică în fața Serviciului de Naturalizare, expurgă vederea cu portofelul, cu ambele palme. Nu e afacere ca lumea spectacolului, şi ea o face rîzînd sănătos. Drepturile omului sînt şi ale ei. Are dreptul să se nască din nou. Aplauze. Şi în acest fel deveni doamna Nor Man.

Aici în New York te poți naşte din nou cu uşurință. Oriunde. În bănci, hoteluri, restaurante, în service-uri. La toate răscrucile oportunității.

Fluviul Hudson – roşu-negru – curge mai departe şi nimănui nu-i pasă ce s-a întîmplat cu ani în urmă cu vîntul, piatra, indienii, iar de coloniştii care călătoresc spre vest nu-şi mai aduce aminte nimeni. Şi nimeni nu ştie ce s-a petrecut în Ţara Vampirului. Şi nu contează că se zvoneşte că odată trăia, departe, într-o pădure, un Trăgător-în-Ţeapă. Speranţă găseşti destulă în New York. Istorie, nu. Numai un cimitir de vise aruncate. Ceea ce contează e hotărîrea şi banii gheaţă. Şi impozitul de familie.

Mai întâi a fost bancomatul. Au venit apoi codurile numerice personale de identificare pentru cărţile de credit. Apoi, supraîncărcarea cu parole a devenit o pacoste, cu toate serviciile computerizate *on-line*, căsuţa poştală comandată vocal, antifurtul cu telecomandă, reţeaua de computere din birou care cer o secvenţă unică de codare. Câteodată nu putea nici măcar să intre în maşină – ori în toaleta pentru femei – fără parola corectă. Cei care apără ideea de paşaport pomenesc de cerinţele de securitate într-o lume plină de spărgători de internet, pungaşi de telefoane celulare şi hoţi din soiul comun. Şi, bineînţeles, paşapoartele pierdute pot fi recuperate uneori telefonând la numere netaxabile, la care răspund inşi perfect străini, care te întreabă de numele de fată al mamei. Îi îngheaţă sângele în vine când o întreabă despre trecutul ei roşu? Trebuie să-şi reprime un ţipăt ascuţit de protest de fiecare dată când a auzit sau a citit sau s-a gîndit la gloria trecutului negru? Nu, nu era o retrogradă mucezită, sortită să ajungă la lada de gunoi a istoriei. S-a predat fără întîrziere şi şi-a ocupat liniştit locul în epoca amocului electronizat.

Grupuri etnice care altădată erau mulţumite să iasă la paradă o dată pe an ţineau acum la ideea de conştiinţă a identităţii lor tribale 365 de zile din 365. O ţară care pe vremuri ţinea ca toţi să fie americani fără liniuţă de unire, acum îşi repunea în drepturi liniuţele de unire. Nor întrezărea un viitor fericit, în care măreaţa, bătrâna naţiune va trece prin viaţă cu liniuţe de unire, dar cu câte un laptop pe genunchii tuturor. Să-l folosim. Trecutul se va găsi într-o singură oală, într-o singură memorie. Tii! Asta înseamnă să cam forţăm un pic istoria, nu? Purcede să-şi cosmetizeze înfăţişarea, preluând rolul creatorului. Dacă o priveşti, poţi vedea patosul, eroismul din lupta ei, din dorinţa ei fierbinte de a construi baza de date a trecutului. Se va face istoric. E mai bine decât să conduci maşina. Dar nu peste mult timp dă de greutăţi. Schimbările care apar în tehnica aparaturii electronice şi programele folosite pot să facă de necitit documentele digitale. Inscripţia în greaca veche săpată în piatră, care a fost găsită în Egipt de un detaşament francez de genişti, a dus la înţelegerea scrierii egiptene hieroglifice şi demotice. Pe lîngă faptul că poate fi citită după 22 de secole, inscripţia pe piatră de la Rosetta datoreşte faptul că s-a păstrat impactului vizual al conţinutului său – atribut care le lipseşte mijloacelor de informare digitale. O scrisoare posedă calitatea de invidiat de a putea fi citită fără ajutorul nici unei maşini. Conţinutul majorităţii mijloacelor de informare digitale se evaporă cu mult mai repede decât cuvintele scrise pe hârtie de bună calitate. Cele mai multe documente-dosar conţin informaţie care înseamnă ceva doar pentru programul inteligent – *soft* – care le creează. Tehnica informaţiei

creează permanent noi scheme, care adesea îşi abandonează predecesorii în loc să-i subsumeze.

Ce şansă au copiii de-acum să găsească acel program *soft* peste cincizeci de ani?

Nici una.

Mai erau şi alte avantaje. Camerele de filmat digitale. Negreşit, aparatul de filmat minte. A mințit mereu. Transformă obiectele tridimensionale în plate întruchipări ale formei. Şi încremeneşte o fracțiune dintr-o clipă într-o nefirească eternitate. Cum se poate explica încrederea asta în fotografie? Ştim că fotografii, mai mult decât alți povestitori, trebuie să-şi stăpînească în foarte mare măsură subiectele, care, spre deosebire de subiectele din artele plastice şi din literatură, nu pot fi inventate. Am avut încredere în fotografi cel mai mult pentru că, spre deosebire de scriitori şi pictori, n-au putut niciodată să acceadă la puterea divină asupra creațiilor lor. Pînă acum. Acum computerul poate descrie întîlnirea ta cu Faraonul fără a te trimite în țara Faraonilor. Computerele sînt creatoare. La fel cum realismul şi abstracțiunea coexistă cu cele născocite. Dar noi vom recunoaşte diferența? Nu e uşor. Şi faptul că nu ştim asta ne va modifica înțelegerea trecutului? Profund. Proiectarea şi consumul de istorie creată vor fi un divertisment şi vor aduce profituri din ce în ce mai mari. Hai, la treabă. După asta, compuse noi imagini adevărate ale trecutului, şi în fiece imagine se întorcea la tema lui Nick Man şi a complicei lui, Vampira. Nu-i iertase. Nici tu, Stăpîne al Universului, n-ar trebui să-i ierți, zise ea, şi se uita suspicios la toți trecătorii, şi în fiecare mână vedea un pumnal. Mărturisea că menirea aparatului ei de fotografiat era să-i arate omenirii propria oglindă.

Îmi amintesc de imaginea oferită de Keith Mano în cartea *Take Five*: Ei, de ce nu-ți pui ochelarii de soare să te plimbi un pic pe-aici?

Ascultă.

Destul. Mă plictiseşte. Repede, foarte repede. În 1956 am plecat din Ungaria, unde de câtva timp locuiam confortabil într-o închisoare din Kobanya. Şaisprezece ani pentru că am împărțit un manifest duşmănos față de Republica Populară. De două ori pe săptămână, cât a avut de unde, venea o gorilă şi-mi scotea câte un dinte sau o măsea. Îşi împinge în față placa de sus. Mi s-a mai aplicat şi un tratament cu şocuri foarte stimulator. Şi scopolamină. Două injecții pe zi timp de şase săptămâni. Cardinalul Mindzenty era coleg de cameră cu mine. Apoi, după cinci ani, am fost eliberat când a fost revolta. Tocmai cât să apuc să-l văd pe frate-meu ciuruit de mitraliere. Nevasta mi-a murit de pneumonie pe când aşteptam într-un lagăr austriac. Şase luni după ce am reuşit să fugim ne-am hrănit mai mult cu ciuperci şi cu câte o pisică din când în când.

Noi n-am avut niciodată ciuperci în…

Hai, lasă! Acum e rîndul meu să-i zic din vioară, doamnă Man. Am fost rănit. O rană adîncă. S-a cangrenat. Trase de pantaloni ca şi când ar face

semn unui animal dresat să iasă. Merge. Nor aude zgomotul curelelor neunse. Mi l-au tăiat chiar de deasupra genunchiului.

Eu…

Ia loc, te rog. Nu intenționez să te blamez pentru ghinionul pe care l-ai avut. Ce a suferit omul pe pielea lui te pătrunde într-un mod cu totul deosebit. Iar tu predai într-un liceu. Şi te găseşti – e prea bătător la ochi – într-o stare de sănătate respingător de bună. Ia să te calce un jeep, doamnă Man. Atunci o să poți să dai vina pe complexul militar-industrial.

Nu sînt o nelegiuită, domnule Bupp. E a treia oară când îmi spui aşa. Nu cred că e cinstit.

A doua persoană care a remarcat-o pe Nor Man a fost Val Man. Chiar aşa. Bineînțeles, revistele de scandal din oraş gata tot timpul să ia peste picior şi-au umplut coloanele de aluzii indirecte şi de dat coate cu mult înțeles. Şi asta a fost teribil, dureros, pentru că istoria intelectuală a secolului al douăzecilea e dens populată de figuri respectate şi chiar venerate – romancieri, dramaturgi, pictori, faruri morale – care au sprijinit din tot sufletul trecutul roşu. Ei n-au înțeles niciodată cum se poate ca trecutul roşu să fie, cu exactitate milimetrică, la fel de monstruos ca trecutul negru, să fie din punct de vedere moral imposibil de deosebit de trecutul negru, să fie acelaşi trecut.

E vorba acum să-i rejudecăm pe Sinclair, pe Steinbeck, pe Pablo Picasso, pe Charles Chaplin.

Şi să-i mai rejudecăm şi pe nenea Garcia Marquez, pe tataia Dario Fo şi chiar pe tătuca, drăguțul de el, Dl. Man.

Au luat partea comuniştilor pentru că au crezut din suflet în făgăduielile comunismului că se va ocupa de cruzimile capitalismului şi le va găsi un răspuns.

Din nimic, cearta izbucni fără nici un semn prevestitor. Poate părea ciudat cum a erupt gîlceava, cu atâta încrîncenare, absorbind tot felul de scriitori, autori de editoriale, politicieni şi istorici, cum s-a înveninat într-atât. De ce o acuza Val Man pe Nor Man? De absolut orice îl acuza Nor Man pe Val Man: imbecilitate, izbucniri violente, delincvență.

Legea e făurită de autoritate pentru buna ocîrmuire a vieții. Avem aici hoții şi aici paznicii. Paza e o stare de trezie opusă atacului, pericolului, surprizei. Când un hoț trage cu pistolul, e un delict, o fărădelege. Când trage un paznic, fapta lui e legală. Numai paznicii au dreptul să dea ordine şi să-i facă pe alții să se supună. Pentru că numai ei sînt de parte legii. A legii date de Domnul Atotputernic. (Slavă Ție, Aleluia, Osana).

Numai oamenii uriaşi, vizele şi scrisorile ştampilate în regulă de Domnul însuşi puteau binecuvînta, puteau scoate din cauză. Stăpîn al Universului, lasă-ne să ne împăcăm. E timpul. Cât timp mai putem rămâne supărați, scriau ei, cu voci stridente ca atunci când scîrțîie ceva pe sticlă, chiar aici, în New York.

După ce dosarul speței respective a fost pus pe rol la Curtea Federală din Detroit, cu scopul final de a-i retrage episcopului cetățenia americană, din cauza faptului că avea un trecut negru, a început să se audă că Val Man era terminat. Cu toate astea, el se plângea că Nor Man n-avea de lucru dacă poza în acuzator, pentru că avea un trecut roşu şi că era stăpînită de răzbunare. Câțiva inşi înrăiți ajunseră chiar să sugereze că defectele ei o vor împiedica să-l acuze pe episcop. Dar ea rămase castă, şi apărarea sa era o privire de o concentrare sălbatică pe deasupra umărului lor drept, care era luată drept dispreț.

Apoi avocații episcopului îl descoperiră pe regele Mihai, care, tocmai când erau comuniştii gata să-i dea coroana de pe cap de-a dura, o şterse din Țara vampirului, luând cu el o colecție de tablouri, opere ale unor maeştri ai picturii vechi, dintre care pe unele le-a depozitat într-un safe de bancă din Elveția. Ulterior, la mai mult de patruzeci şi cinci de ani, Nick şi Vampira au cerut picturile înapoi. Două procese, unul deschis în Elveția şi celălalt la Curtea Supremă a Statului New York din Manhattan, s-au axat pe probleme de interpretare. Cărei țări îi aparține jurisdicția în cazul în speță şi, după aproape o jumătate de secol, au expirat drepturile legale ale Țării vampirului? Avocații regelui Mihai refuză să precizeze dacă clientul lor, care locuia într-o vilă în apropierea Genevei, a luat picturile sau dacă mai are vreuna dintre ele. În momentul de față chestiunea nu e care sînt faptele, spunea Daniel J. Kornstein, unul dintre avocați. Ce contează e că, presupunînd că faptele invocate sînt adevărate, acest proces tot ar trebui respins. Nick şi Vampira pretind că au moştenit drepturile monarhiei când Mihai a renunțat la tron. Fostul rege a insistat mereu că abdicarea a fost forțată şi în consecință nulă. Fără să recunoască faptul că clientul său a avut vreodată picturile, dl. Kornstein spuse că picturile din colecție aparțin lui Mihai. În documentele din dosarul depus la curtea din Manhattan, dl. Kornstein argumentă că, din mai multe motive – cel mai important fiind că tribunalele din New York n-au putere judecătorească şi că regulamentele referitoare la limitări au expirat – speța din New York ar trebui respinsă. Bănuiesc că orice curte din America o să se spele pe mâini de problema asta, a declarat Stephen E. Weil, director adjunct al Muzeului Hirshhorn din Washington.

Legea statului New York permite în general ca un dosar să fie depus la trei ani de la data când s-a înregistrat o pierdere, deşi e posibil ca să nu se înceapă măsurarea timpului scurs dacă victima nu e conştientă de pierdere sau nu e capabilă să ia nici o măsură. Val în cocioaba sa, singur cu deputata Elizabeth Man şi cu ciudatul ei proces care zburătăceşte de colo-colo, era scandalizat de purtarea ei şi o informă în legătură cu regulamentele de limitare. Fața i se aprinse pe când vorbea, plină de o nejustificat de puternică dezamăgire, şi chiar vehemența acestei dezamăgiri i-a dat optimismul de a rămâne ghemuită fără voie, zi de zi, în mijloacele de informare, pentru că, aşa cum spunea ea, abia acum putea să lupte.

După ce au dat în vileag şi dezumflat pe prostovani, pe dogmatici şi pe ceilalți prieteni falşi, avocații episcopului au început să se ocupe de

duşmanii istoriei. Aceştia erau postmoderniştii. Dacă e treaba istoricului să scormonească pînă la surse, să descopere adevărul, este profesiunea de credință a postmodernistului că asta e o întreprindere falsă şi nelegitimă. Trecutul e o chestie care nu există, susțin ei sus şi tare. Mai mult, nu există nici ceva care să se cheme adevăr. Noi nu dispunem decât de semne din nişte texte. Iar ideea de realitate extratextuală, pre-interpretată e o eroare seacă, empirică, de demult. Istoria e o varietate a ficțiunii, o paradă de semnificanți care defilează sub masca faptelor. Ca atare, trebuie să vorbim nu de obiectivitate, ci de efectul de adevăr. Nu există motive în consemnarea ca atare ca să preferăm un mod de a-i construi înțelesul în locul altuia. Toate interpretările sînt deopotrivă valabile. Istoria e teorie, iar teoria e ideologie, iar ideologia înseamnă interese materiale. Cu alte cuvinte, nu există cunoaştere a trecutului. O interpretare e la fel de bună ca şi cealaltă. Istoria e doar un text. Alt nod – *site* – discursiv în rețeaua subțire a cuvintelor şi-atât. Iar toate cuvintele sînt vagi – *fuzzy*. Precum vampirii. Morți şi vii, în acelaşi timp. Inventați probabil de amăgitorul Bram Stoker şi de supersigura Elizabeth Man. Amăgit să creadă că adevărul e extrem. Supersigură că adevărul îi aparține ei, nu lui. Aşa că, să fim serioşi. Adevărul vine treptat. Ca în toate mulțimile vagi – *fuzzy*.

Judecătorii au cerut să se facă o expertiză, să fie chemat un expert din afară. Voiau să ştie ce e o mulțime *fuzzy* şi dacă atât Val cât şi Elizabeth pot să aibă dreptate. Le-am răspuns Da. S-ar fi putut evita o sumedenie de încurcături şi greutăți dacă terțul n-ar fi fost exclus, şi eu le-am spus povestea mea.

# Terțul exclus

Septembrie 1970
Octombrie 1974
Noiembrie 1975
Decembrie 1979
Ianuarie 1981
Februarie 1985

Aristotel spune că e imposibil ca acelaşi lucru să aparțină şi să nu aparțină în acelaşi timp aceluiaşi lucru în aceeaşi privință. Acesta e aşadar cel mai sigur dintre toate principiile. Fără dres glasul, fără luarea poziției de start, fără suspendări de procese, fără anunțarea deschisă a ironiei. Cu ani în urmă, dacă această superstiție nu mi-ar fi ridicat mâna de pe coapsa ei, aş fi fost nefericit pentru tot restul vieții.

Să ne gîndim la matematicianul danez Cantor (care a întemeiat teoria mulțimilor şi a introdus conceptul cu sens matematic de numere transfinite, infinit de mari dar distincte unul față de altul), şi la matematicianul danez Brouwer (întemeietorul matematicii intuiționiste, care susține că matematica e o construcție mentală, în care legile trebuie să fie evidente de la sine, derivate prin intuiție). Ei au sfărîmat, fără îndoială, gratiile închisorii legii terțului exclus. Atitudinea lor e convențională dinspre domeniul gîndirii galicane de răsărit, care a predominat din Galia pînă în Galiția şi Galileea, din zorii pînă la sfîrşitul primului mileniu, când legea terțului exclus şi-a revelat adîncimea simțirii şi a ascuns simțămintele sub masca logicii.

Să zicem că avem douăzeci de perechi de oameni căsătoriți, care stau împreună la masă. Prin urmare, patruzeci de persoane. Dacă toate soțiile se retrag în salon, lăsându-şi tovarăşii de viață să soarbă vinul de Porto şi să povestească, vor rămâne exact douăzeci de persoane aşezate împrejurul mesei. Dar dacă pătratele numerelor ies din cadrul numerelor naturale, rămân tot atâția câți erau înainte. Vă place sau nu (noi preferăm să ne abținem), miracolul crud ne țintuieşte fix în ochi, anume că o parte a unei mulțimi infinite are acelaşi număr de elemente ca şi întreaga mulțime infinită. Cantor a văzut în acest paradox nu o anomalie, ci o proprietate universală a mulțimilor infinite, pe care a luat-o drept definiție. El a scris că o mulțime se spune că e infinită când e pusă în corespondență cu elementele unei părți a ei înseşi. Intelectul a acceptat o dogmă. O antinomie. O contradicție de idei. Asupra teoriei despre infinit a lui Cantor s-au năpustit mințile logice, subtile şi pline de rîvnă, care au detectat în imagistica matematică dovada indubitabilă a existenței lui Dumnezeu şi consecvența întru sine a Treimii cu ale sale trei-în-unul, unul-în-trei, co-egale şi co-

eterne. Luitzen Egbertus Brouwer a avut şi el obiecţii la un tip nelimitat de folosire a logicii aristotelice, mai ales când se au în vedere mulţimile infinite. S-a pronunţat împotriva legii terţului exclus. El a afirmat că foarte multe teorii false s-au edificat pe această temelie putredă.

Ca să existe o mulţime, trebuie ca toate elementele ei să existe. Ori ne aflăm în cadrul mulţimii, ori în afara ei. Aparţii sau nu. Altă posibilitate nu există. Nici o cale de mijloc. Elementele mulţimii sînt separate de lumea exterioară. De o barieră. Graniţa mulţimii. Un fel de gard. Mulţimile vagi – *fuzzy* – nu au garduri despărţitoare. Elementele lor cunosc un *grad* de apartenenţă. Vorbim despre grade de comparaţie. Cum ar fi bun, mai bun, cel mai bun. O mulţime *fuzzy* e o mulţime ordonată.

Ordinea e împrumutată din mulţimea numerelor infinite. Iar cu infinitul nu se poate lucra bazându-ne pe logica aristotelică. Aşa cum au dovedit Cantor şi Brouwer.

În anul 1931, Lucian Blaga, filozof român, a publicat o carte despre matematica lui Cantor.

*Eonul dogmatic* este o mostră de strălucită deducţie şi trebuie aşezată alături de contribuţiile intelectuale cele mai pătrunzătoare aduse la studiul logicii. Mai mult de jumătate din acest formidabil eseu e dedicat unei analize atente şi minuţioase a dogmelor apărute în primele veacuri. Cartea începe cu o teorie de tip filozofic care vede orice gen de creaţie ca pe o izbucnire necesară şi spontană a unor fiinţe contingente a căror perfecţiune descreşte, decurgînd din substanţa primordială infinită, nediminuată, neschimbată. De regulă, se foloseşte ca analogie lumina. Ea se comunică pe sine continuu, rămâne neschimbată şi îşi împărtăşeşte strălucirea, proporţional, celor mai apropiate dintre obiectele sale. Aluzii la această doctrină apar în secolul întâi în scrierile lui Philo Judaeus din Alexandria. Scriitorii ortodocşi timpurii au modificat acest concept pentru a explica Treimea de persoane divine. Filozofii din Grecia clasică, îndeosebi Heraclit, erau de părere că substanţa primară, care emană stări secundare ale existentului, chiar *se împuţinează*. Stoicii au propovăduit ideea că întreaga substanţă primară a devenit Cosmosul. Dar numai Philo a avut îndrăzneala să afirme că substanţa primară emană fără să se împuţineze. Prin urmare, intelectul a acceptat o antinomie ca pe o definiţie.

Gîndirea dogmatică a deschis calea unor intuiţii teoretice precum teoria lui Cantor despre mulţimile infinite.

Da, gîndirea dogmatică a dispărut, toată lumea pare să fie de acord cu asta, dar cum s-a întîmplat lucrul acesta e o problemă încă în dispută. Oamenii caută adevărul nu pentru că el s-a pierdut, ci ei.

Cei pierduţi, când pomenesc de locul de unde vin, parcă şi-ar fi dres vocea la acel nume. Au plecat – cum i-am auzit spunînd – pentru că acolo nu era nimic. Când au părăsit gîndirea dogmatică, arătau cu mult mai tineri. Acum îmi trimit mesaje pe e-mail în care spun că tristeţea e ceva obişnuit, la fel ca smogul, vălul prin care vezi. Câştigă gras în Silicon Valley şi, în extaz şi cântec, îşi izbesc creierul de zidurile de beton ale logicii maniheiste. Vor

să le spun eu ce înseamnă viața pentru că eu încă nu mi-am depăşit ființa ca să trec în neant, n-am strîns un geamantan ca ei, fluierând, ca să mă duc departe de bine ştiutul templu ortodox.

Adevărul e că eu am fost crescut în acest loc de închinare. Aproape de Foişorul de Foc. Biblioteca tatălui meu era mai mare decât biblioteca şcolii. Plină de tomuri din *Vechiul Testament*. Pacea din bibliotecă semăna cu pacea din pădure. Ani la rînd mi-am dovedit că raiul îşi are locul în bibliotecă.

În cărțile pe care le-am scris, nu-mi pot aminti pe loc ce am omis şi ce nu. Cred că am scris despre începuturi, dar nu ştiu dacă am scris despre începuturile începuturilor. Pe de o parte, apare o ezitare, un preget – de netrecut, şi probabil pe bună dreptate – de a spune totul. Apoi mai e imposibilitatea practică de a spune măcar *aproape* totul. Pentru că ar fi nevoie de o bibliotecă întreagă. Când intervine procesul de selecție, intră în joc lipsa de valoare. Consemnăm doar ce ne place şi lăsăm deoparte restul. Rainer Maria Rilke spune: ne naştem, cum s-ar spune, provizoriu. Nu contează unde. Numai treptat ne compunem în adîncul sinelui nostru adevăratul loc de origine, ca să ne putem naşte acolo, retrospectiv. Mai clar pe zi ce trece.

Pentru a vorbi despre începuturile începuturilor, trebuie să încep cu partea cealaltă a vieții mele. Viața mea de copil. Pentru că în timpul copilăriei am dobîndit impresii importante. În timpul copilăriei s-au petrecut evenimente care s-au imprimat ca arse cu fierul înroşit în personalitatea mea. Nu s-a întîmplat nimic care să n-aibă însemnătate.

Nu mi se dă voie să folosesc maşina de scris. Lui tata i-e teamă că, atunci când se va strica, nimeni n-o s-o mai repare. E o maşină de scris germană, cumpărată înainte de război. Maşina e neagră, lucioasă, credincioasă, magnifică. Când el nu e acasă, apăs pe taste în fugă. Când sînt prins asupra faptului, mă duce pe sus afară, pe umeri, cu picioarele petrecute strîns după capul lui, cu mâinile înfipte în păr. În bucătărie, mama, cu şorț orbitor de alb, stă în picioare lîngă masa la care abia ajung cu creştetul şi toarnă unt topit şi zahăr peste nişte aluat pe care tocmai l-a întins. Face să-mi dispară plânsul gălăgios care stă să-mi iasă din gură spunîndu-mi: Lasă, ai răbdare, într-o zi o să ai şi tu maşina ta de scris.

Nepunînd la socoteală poeziile pentru copii, prima bucată literară cu care m-am deprins a fost o carte din care ascultam şi care trebuie să fie explicată. Aşa se face că ştiu de la început cum i s-a înfățişat Dumnezeu lui Avraam în câmpia Mamvri, pe când stătea în deschizătura cortului său, în dogoarea miezului zilei, cu privirea înălțată, când a văzut trei îngeri stând dinainte-i. Conştiința faptului că te afli în contact cu nişte îngeri e câteodată hiperconştientă. Oamenii fără suflet iau asta drept aroganță sau tîmpenie şi rîd.

* * *

Sînt mîndru de înaintaşii mei. E fără doar şi poate imposibil să-mi concep opera fără să-mi aduc aminte că tata e ortodox şi că viaţa noastră se conduce după calendarul din templu. Calendarul ortodox al templului ortodox. Sînt mişcat, ba chiar uluit de splendoarea muzicii, de mireasma de tămîie, de răspunsurile credincioşilor, îmbătaţi de dumnezeire. Sînt mistuit de entuziasm. Aerul pe care îl respir vibrează de entuziasm.

Calendarul e ceasul meu. O mişcare potrivită, mai ales o mişcare complicată, are în ea har, artă, graţie şi viaţă. Piesele gonesc şi se învîrt nebuneşte. Fiecare muchie netedă se îmbucă fără greş. Şuruburile sînt uneori încinse pînă la albăstrui electric. Aurite, cizelate cu artă, decorate, filigranate, gravate cu aur. Bijuteriile roşiatice scînteiază, de obicei în montură de aur. Pendulul se balansează fără odihnă încoace şi încolo. Arcul fir-de-păr respiră. Braţele balansierului intră şi ies ca o făptură vie. Ţi-e greu să crezi că se poate înghesui aşa de mult într-un spaţiu aşa de mic.

Întâi septembrie. Ziua Indicţiunii. Consfinţită de Constantin, al treisprezecelea apostol. Ziua când începe anul. Ziua când sărbătorim pe Simion Stîlpnicul, cel urcat pe un stîlp. Fiu de păstor şi el însuşi păstor în tinereţe. La început, sihastru, legat cu lanţuri pe o stîncă. Dar veneau atâţia oameni să-l vadă încât hotărî să trăiască pe o platformă urcată pe un stîlp înalt. Seminţiile sălbatice se îmbulzeau să vină să-i ceară sfatul. Din pustie. Personaj cu mare trecere în sprijinul Conciliului din Calcedon. Consultat de împăraţi şi de mulţimi fără număr. Izolat de lume tocmai ca să se afle în miezul ei. Separat fără separare. Îi ţin minte chipul zugrăvit. În ochii săi, o fericire aproape nebunească.

Chesterton spune că tradiţia înseamnă să acorzi voturi strămoşilor, cea mai obscură categorie dintre toate. E democraţia celor morţi. Tradiţia refuză să se supună micii şi arogantei oligarhii a celor care pur şi simplu se întîmplă să meargă şi să se mişte de colo-colo. Tradiţia obiectează împotriva ideii de a-i descalifica pe oameni prin faptul că sînt morţi. Calendarul îi ţine în continuare pe cei dispăruţi la sfaturile noastre. Eroii. Eroismul lor s-a bazat pe faptul că nu şi-au găsit locul în lume. Pentru ei curajul a fost o contradicţie în temeni. A însemnat o dorinţă puternică de a trăi, fiind gata să moară.

Duminica a treizeci şi şasea. Clopotele lansează deodată un viscol învolburat de porumbei speriaţi, peste nucii bătrâni. Frunzele căzute presărate pe iarbă în septembrie aduc mai multă fericire decât narcisele galbene. După Ioan, nimeni nu s-a dus vreodată în rai în afară de cel care a venit din rai. Pentru copilul de şcoală, raiul nu e un loc îndepărtat unde ajung oamenii după moarte. E acasă. Casa calendarului.

Sînt copil de şcoală. La începutul anului şcolar. Fiecare sărbătoare are o conotație de sezon prin care, în aceeaşi zi de sărbătoare, se amestecă de-a valma diferite înțelesuri. Fiecare sărbătoare are un caracter anume al său. N-o să uit niciodată începutul anului şcolar.

Şcoala n-are la drept vorbind nimic de-a face cu asta. Şcoala e doar alt nume pentru tablă. Uitați ce se întîmplă. După verile lungi, fotografiile de vacanță, excursiile care-ți dădeau extazuri netipăribile, pe care, oricum, le fotografiai, şcolarul aşteaptă în întunericul care descreşte. Întunericul tablei. Furişarea şi răbdarea lui au fost admirabile. Calendarul i-a fost întotdeauna complice. Şcolarul ştie că raiul e în calendar şi, când îl citeşte, îl prinde acolo ca într-o cursă. Nu cu totul, numai ce poate. Singura urmă a acestei crime perfecte e o anumită dulceață care i se prefiră în minte. Asta e totul. Lumină din lumină.

Şcoala mă încurajează să cercetez adevărul ştiințelor naturale. Templul îmi spune să cercetez adevărul legiuitorului. Gîndirea de la şcoală, structurată în parte de geometria euclidiană, ascute conceptul de negație definit printr-un ideal numit terțul exclus. Între rai şi pămînt nu e nimic. Sau, mai bine zis, raiul şi pămîntul n-au nimic în comun. În logica de la şcoală e ori rai, ori pămînt, dar nu amândouă. Acuitatea, claritatea, dura strictețe a acestei distincții îi dă caracter de lege. Legea terțului exclus. Eu o folosesc în fiecare zi pentru că învăț matematică. Îmi place matematica. Îmi place matematica lui Euclid. Doamne, ce o să fie cu mine, murmur, rugându-mă.

Am o înfățişare îngrijorată. Faptul că-şi face griji e unul dintre avantajele pe care le are un copil față de copaci şi fluturi şi zăpada albă. Poate un copac să fie neliniştit în legătură cu ceea ce ar fi trebuit să gîndească dar n-a gîndit? Se ceartă un fluture cu sine însuşi? Dar zăpezile? Se tot topesc mereu, prosteşte.

O rugăciune în cuvinte, fie spuse cu voce tare, fie rostite în sine, e o acțiune. O rugăciune fără cuvinte, o absorbție meditativă, e o stare. Să vă mai spun ceva despre starea mea. Am probabil doisprezece ani. E probabil amiază. Stau nemişcat. Cât de perfect pot eu. Comunicarea are loc. O simt. Nu doar simplă mirare şi teamă nelămurită. E evidentă. Dacă există adevăr – şi există – atunci aceste momente sînt chiar tiparul lui desăvîrşit.

Doisprezece ani. Amiază. Rugăciune. Ştiu să mă rog. Copiii învață uşor, privind în jur. Ştiu că mâna Lui poate intra în cadru ca să-mi mototolească legea terțului exclus, ca pe un ghemotoc de hârtie, şi s-o arunce prin cîrlig drept la coşul de gunoi. Dar mai ştiu ceva. Ştiu că îngerii Săi sînt şi cruzi, şi oneşti. Nu-mi stă în putere să explic linştea celor oneşti şi suferințele celor cruzi.

Îngerii nu-şi înmulțesc numărul. Numărul lor e infinit. După căderea îngerilor răzvrătiți, numărul celor buni a rămas acelaşi. Potrivit scrierilor despre ierarhiile oştilor cereşti, mulțimea tuturor îngerilor e rînduită după gradul lor de perfecțiune. Între înalt şi jos există tot felul de înălțimi. Un număr infinit de înălțimi. Mulțimea tuturor îngerilor e vagă – *fuzzy*.

În acea stare trăiesc aşadar. Şi în lumina asta îl privesc pe tata şi dorinţa lui ca eu să învăţ matematică. Nici nu-mi trece prin cap că pot să scap de matematică. M-am bucurat să-i dau speranţa asta.

Tatăl meu vrea ca fiul său să înveţe matematică. Ce a fost de ajuns de bun pentru el nu e de ajuns pentru fiul lui. Nu că fiecare anuar ar fi copia celui de anul trecut, dar vedem cum e distribuit fiecare rol: cei mai bine îmbrăcaţi, mai siguri de izbîndă, cei care ajung în consiliile de administraţie, şi mereu cei care rămân nefotografiaţi, ca şi când ar spune noi nu facem parte dintre voi.

Aşadar, sînt elev.

Imaginea durează pe tot parcursul vieţii mele de elev.

Sînt elev, nu sînt prea multe speranţe pentru cei ca noi, în parte aceea de lume, ţara vampirului, trebuie să-mi dau toată silinţa în şcoală, să învăţ matematică, sînt în lunga, febrila călătorie printre zilele de şcoală, n-am timp de joacă.

Opt septembrie. Sărbătoarea naşterii Maicii Precista.

Chesterton spune că ortodoxia îi ţine pe oameni teferi. Cât timp ai mister, eşti sănătos. Omul simplu a fost mereu teafăr pentru că omul simplu a fost mereu mistic. El a lăsat loc pentru crepuscul. El a fost mereu cu un picior pe pămînt şi cu celălalt pe tărîmul zînelor şi al minunilor. El şi-a permis mereu libertatea de a se îndoi. Lui i-a păsat mereu mai mult de adevăr decât de consecvenţa logică. Dacă a văzut două adevăruri care păreau să se contrazică unul pe celălalt, lua cele două adevăruri şi odată cu ele contradicţia. Vederea sa spirituală e stereoscopică, precum vederea fizică. Vede două imagini diferite deodată şi, în ciuda acestui lucru, vede cu atât mai bine. Însuşi acest echilibru de contradicţii aparente a reprezentat toată buna dispoziţie optimistă a omului teafăr. Întregul secret al Ortodoxiei e că omul poate înţelege totul prin intermediul a ceea ce nu înţelege.

Când frunzele foşnitoare ale toamnei iau locul zumzăitului verii, ne vine în gînd ploaia, şi vîntul, şi şcoala, şi logica ei. Pe tablă, profesorii cu aer bolnăvicios caută să facă din orice un lucru lucid, clar – şi reuşesc să le facă pe toate misterioase. Calendarul îngăduie unui lucru să fie misterios şi toate celelalte devin lucide.

* * *

Nouă septembrie. Sărbătoarea cu hramul lui Ioachim şi al Anei, bunicii fiului Maicii Precista. Sfinţii de hram ai locului de închinare. Un eveniment deosebit. Ca o zi aniversară. Mulţime mare de popor. Mama pregăteşte cozonacii. Toţi sînt prinşi în activitatea asta. Toată familia.

Pentru ce te mai găseşti acolo? Certurile cu misterioasa îngeriţă Anna Man, cine ştie de ce nu e mai brează decât noi, cu proiectele ei pe jumătate începute, disperarea părtinitoare faţă de cât s-a făcut de maniheistă, dată la o parte cu o ridicare din umeri, vorbăria fără sfîrşit cu ea şi nici un răspuns? Învăţăm să ne punem încrederea în Dumnezeu. De la noi nu se

cere curajul de a sfida ordinele haine, ci răbdarea de a li te supune pînă când dispar.

Duminica a treizeci şi şaptea. Mama ne spune că oricine vrea să-şi mîntuiască viaţa o să şi-o piardă. Copilul de şcoală ştie bine că adevărurile cele mai profunde izvorăsc din contradicţii aparente, iar calendarul e adesea paradoxal în învăţăturile sale. Cel care îşi pierde viaţa n-o să şi-o piardă e o expresie care depăşeşte legea terţului. Copilul de şcoală mărturiseşte oare viaţa? Dacă o face, n-o face. Dacă n-o face, o face. Paradoxul e o întreagă argumentare comprimată într-o singură expresie. Copilul de şcoală ştie bine că paradoxul merită să fie analizat serios. Simbol al complexităţii. Sfidarea legii terţului cel exclus.

Logica clasică ne spune că A nu poate fi A şi non-A. Această axiomă a pătruns adînc în habitudinile noastre de gîndire, într-atât încât e simţită ca fiind firească şi de la sine înţeleasă. Negarea ei pare absurdă. Dacă opoziţia e în mintea omului, nu un element în sine al realităţii, atunci singura modalitate prin care poate fi cuprinsă lumea în ultimă instanţă stă nu în gîndire, care poate percepe numai în contradicţii, ci în experienţa unicităţii.

Duminica a treizeci şi noua. Luca ne spune că într-o zi Domnul era în Galileea, stând pe marginea lacului Ghenizaret, când văzu la malul apei două bărci lăsate acolo de pescarii care-şi spălau vîrşele. Ei şi-au tras bărcile la mal, au lăsat totul şi L-au urmat. Încrezători şi senini, nu sfîşiaţi de ambiţii nepotolite. Cu o mulţumire care nu e dată multora. Acum ei se află în Calendar. Cu îngerii, profeţii, mucenicii, duhovnicii. Şezînd sau stând ridicaţi, ei privesc prelung şi plăcut. Mereu au spus că or să trăiască veşnic. Şi chiar au trăit.

Trei octombrie. Îl sărbătorim pe Dionisie Areopagitul, autorul a mai multe tratate de teologie despre Dumnezeu care au avut o influenţă însemnată asupra învăţaţilor de frunte ai Evului Mediu. Încercarea de a-i citi scrierile, folosind înţelegerea dar folosind şi regulile obişnuite ale logicii, e o sarcină imposibilă. Una dintre cele mai de căpetenie şi mai izbitoare bizarerii e faptul că el contrapune sau îmbină permanent ceea ce în aparenţă sînt termeni şi afirmaţii care se bat cap în cap. El, Dumnezeu, e bunătate şi ne-bunătate. El, Dumnezeu, e fiinţă şi ne-fiinţă. Îmbinarea unei afirmaţii şi a negaţiei sale cere ca unul dintre componente să fie fals. Acolo unde amândouă componentele sînt adevărate sau, în chip ridicol, false, întreaga îmbinare ar fi în mod necesar falsă, într-un fel care face din exprimarea conjunctivă cel mai grav caz de nonsens. O contradicţie. O violare a legii terţului exclus. Principiul bivalenţei generează o ontologie care e reducţionistă, duală. Este notoriu că atât dualismului cât şi reducţionismului, cu zestrea lor de aforisme ontologice, le prieşte în mod notoriu în sau pe un sistem bivalent. Cum e maniheismul.

Duminica a patruzecea. Luca, 6: Precum voiţi să vă facă vouă oamenii, faceţi-le şi voi asemenea. Şi dacă iubiţi pe cei ce vă iubesc, ce răsplată puteţi avea? Căci şi păcătoşii iubesc pe cei ce îi iubesc pe ei. Căci şi păcătoşii dau cu împrumut păcătoşilor, ca să primească înapoi întocmai. Ci iubiţi pe vrăjmaşii voştri şi faceţi bine şi daţi cu împrumut fără să nădăjduiţi nimic în schimb.

Asta e legea, zise tata.

Cum adică?, răspunsei eu, şovăind şi fără tragere de inimă.

Pizma e marele nivelator. Dacă nu poate nivela lucrurile în sus, le va nivela în jos. Copilul de şcoală se uită împrejurul lui. Cuvintele care stau în gură tot timpul sînt Drepturile Mele. Au început prin a întreba: De ce nu ne-am bucura de ce se bucură alţii? şi au sfîrşit prin a întreba insistent: De ce s-ar bucura alţii de ceea ce nu ne bucurăm noi?

Perdanţii spun că sistemul comunist e rău, dar învingătorii îl salută ca fiind un tip de judecată şi, prin urmare, ceva bun. Existenţa caracterului vag ridică probleme în legătură cu presupusa lege de la sine înţeleasă a terţului exclus. Când se utilizează un termen vag, e imposibil să declari judecata fie adevărată, fie falsă. Problema aceasta nu poate fi abordată decât respingînd legea acestui terţ exclus.

Mereu oamenii sînt împărţiţi în clase. Copilul de şcoală îi cunoaşte pe cei care sînt invidioşi şi pe aceia care nu sînt. Se întreabă cum ar putea fi împărţită omenirea dacă ai în vedere şi pizma, şi mânia oarbă. Cei care poartă pizma şi mânia oarbă, cei cu pizmă dar nu şi cu mânie, cei care nu poartă nici pizmă, nici mânie oarbă. Păcătoşi, jumătăţi de păcătoşi, şi nepăcătoşi. Dar păcate sînt multe. Aşadar, între păcătoşii cei negri şi nepăcătoşii cei albi, nuanţe – o sumedenie. Cum stările distinctive se amestecă una cu alta, făcînd graniţa dintre ele nedesluşită, putem spune că şcolarul operează mai mereu cu distincţii care nu sînt prea desluşite. Şi-aşa descoperă el vagul.

Şcoala distinge două condiţii pentru aplicarea cuvîntului „pătrat": să aibă unghiurile drepte şi să aibă toate laturile egale. Există un răspuns clar la întrebarea ce combinaţie a acestor condiţii e suficientă pentru ca termenul să se aplice. Răul are o sumă de condiţii de aplicaţie independente logic. Cât priveşte răul, e lucru clar – combinarea tuturor însuşirilor înscrise în Calendar ar fi suficientă să garanteze aplicare termenului. Dar ce însuşiri sînt necesare? Şi e oare vreo submulţime a însuşirilor suficientă? Pentru orice scop practic, trebuie să folosim cuvinte ca să dăm definiţii mai precise pentru alte cuvinte, iar sarcina de a înlătura elementele de vag nou apărute, care ies la lumină cu fiecare nouă definiţie, pare să fie fără sfîrşit. În măsura în care un termen e vag, problema privitoare la ce fel de dovezi ar confirma o aserţiune care îi serveşte de predicat nu are un răspuns complet şi precis.

* * *

Duminica a patruzeci şi una. Luca vorbeşte despre parabole, aşa că deşi vedem, putem să nu vedem, deşi auzim, putem să nu înţelegem.

Cuvîntul Domnului e o sămînță. Celui care are i se va mai da. Celui care nu are i se va lua chiar şi ce crede că are.

Astăzi sărbătorim al Şaptelea Sinod Ecumenic. Icoanele, cum a decretat Sinodul, trebuie să fie păstrate. Dacă a devenit carnea un mijlocitor al duhului, atunci pot fi, deşi într-un chip aparte, şi lemnul şi vopseaua. Plăsmuirea Domnului trebuie în întregul ei să fie mîntuită. Icoanele fac parte din chiar cosmosul transfigurat. Un cânt de slavă şi izbîndă. O revelație. Un monument care sfidează timpul, întru izbînda sfinților. Calendarul nu e numai un şir de nume, ci şi un album de icoane.

Să vă spun acum ceva despre iconița mea. Pictura înfățişează trei îngeri îmbrăcați în haine lungi rubinii, aşezați laolaltă în jurul unei mese rotunde acoperite cu o minunată față de masă de culoare verzui-albăstrie ca a mării. Se vede că au mers cale lungă. Au poziția uşor ostenită şi destinsă a celor care şi-au atins destinația după ce au mers drum lung cu mare grabă, iar picioarele goale li se odihnesc pe perne moi. Pe față li se zugrăveşte, vesel, foamea. Pe masă se află trei furculițe mici şi trei păhăruțe cu picior aurite, zugrăvite cu acelaşi auriu ca şi aripile şi nimburile lor. Convorbesc cu mult suflet, dacă e să ne luăm după felul cum le sînt capetele înclinate şi după zîmbetul Îngerului al Doilea. E lucru vădit că vinul răcoritor din căuşurile de metal sclipitor şi mireama bucatelor cinei îi umple de duh, le înalță sufletele. Sînt îngerii care au veni să-l vadă pe Avraam în deşertul Mamvri.

Duminica a patruzeci şi doua. Luca ne spune cum a păşit Domnul pe țărm şi a fost întîmpinat de un îndrăcit din acel oraş. Se căina şi țipa cât îl ținea gura.

Cine e demonul acela? întreb, puțin înfricoşat.

Belzebul, sună răspunsul. În taină.

Tata ştie. Şi eu ştiu că ştie. Toți ascultă la ceea ce spune. E înconjurat de cărți. Ne întîlnim mereu în bibliotecă. Eu am crescut în acea bibliotecă.

Belial, adaugă mama.

Belial, fără-rost. Belzebul e vrăjmaşul, cel-ce-acuză, cuvînt derivat din termenul acadian care desemna pe cel meşter la vorbă, numele zeului păgîn din Ekron, probabil legat de forma ugaritică *zbl*, care însemna prințesă, probabil legat de tabla copilului de şcoală, probabil legat de legea terțului exclus, care domină tabla.

E oare legea terțului exclus o prințesă fără-rost?

Poate oare o prințesă fără-rost să fie puternică?

Mai bine am zice aşa: e fără rost să te cerți cu o prințesă puternică.

Noiembrie. Duminica a patruzeci şi patra. Iarăşi de la Luca citire: Trăia un om bogat, care se îmbrăca în fiece zi în pînzeturi moi şi scumpe şi se ospăta regeşte. Şi mai trăia un cerşetor, pe nume Lazăr, care stătea pe jos la poarta celui bogat. Când muri cerşetorul, îngerii l-au purtat în sînul lui Avraam. Când muri bogatul, fu îngropat în iad. El şi-a ridicat privirea, l-a văzut pe Avraam şi i-a cerut puțină apă. Dar Avraam spuse că între rai şi iad

s-a hotărnicit o genune mare şi nimeni nu poate să treacă peste ea. Dacă eşti sărac eşti bogat, iar dacă eşti bogat eşti sărac. Aceasta a fost încheierea pe care a tras-o copilul de şcoală. Mai târziu, filozofii aveau să vorbească despre o închidere într-o deschizătură şi o deschizătură într-o închidere.

De ce rămâne Luca credincios paradoxului întins şi fluid, de parcă ar fi o coardă de rapel şi ar fi încetat să fie o frînghie de circ? De ce scriu Marcu, Matei, Ioan ca şi când duhul dătător de viață n-ar avea probe de virtute, vas de purificare?

Mă întreb în răstimpuri ce motive m-au ținut să accept, fără să nădăjduiesc la desăvîrşire, limbajul asprilor apostoli. Legea terțului exclus părea atât de veselă şi neînsemnată şi avea o aşa sclipire în privirea-i şireată. Cum pot oare să vă spun că mi-a plăcut mereu? Cum pot să vorbesc de ruşine, când n-am vorbit niciodată înainte de asta? Şi cu ce glas să vorbesc, şi cum să vă vin dinainte – cu pieptul scos, ca şi cum aş fi mîndru? Mîndru pentru că sînt acum îndeajuns de umil ca să mă spovedesc?

Duminica a patruzeci şi şasea. Astăzi Luca spune mai lămurit. Iubeşte-l pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima şi cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău, şi iubeşte-l pe aproapele tău ca pe tine însuți. Dacă Marx greşeşte iar omul e mai mult decât pîntecele, dacă Skinner greşeşte iar omul nu se poartă ca o maşină, dacă Freud greşeşte iar omul e mai mult decât impulsurile sale, atunci ce e omul? E o întrebare politică destul de presantă. Pentru moment, doar Calendarul are răspunsul.

Duminica a patruzeci şi şaptea. Din nou Luca. Despre bogații care se bucură de viață, desfătându-se, mănâncă, beau şi se veselesc. Domnul le spune: Nebunilor! Un nebun e o persoană fără prea multă minte, cineva căruia îi lipseşte judecata, un neghiob, lipsit de inteligență, puterea de a percepe relațiile logice dintre lucruri. Oare ce să fie ilogic în mâncare, băutură şi veselie? Răspunsul e lung. Trupul înseamnă *hardware*? Sufletul e *software*? Prin urmare, sufletul nu e trup. Sîntem suflet şi ne-suflet. Trebuie să ne îngrijim şi de ne-suflet. Păcatul e voința de a te împotrivi lui Dumnezeu. Pedeapsă e un cuvînt care n-ar trebui folosit niciodată. Judecată e cuvîntul potrivit. Uimitor de lămurit şi rațional. Este consecința oricărei încercări de a orîndui viața împotriva firii ei înseşi. Tifosul şi holera sînt judecățile pentru o viață întinată. N-avem voie să spunem că o astfel de purtare e greşită pentru că nu face s-o ai, ci că nu face s-o ai pentru că e greşită.

Să ne gîndim de pildă la omul bogat. El e favoritul nostru. În țările puterii vremelniceşti, strîngem încontinuu, posedăm, lăsăm moştenire. În clipa de pe urmă, mâinile ne sînt, mereu, tot goale. Căderea Europei, sub asaltul logicii maniheiste, a fost o manifestare a judecății.

La început, copilul de şcoală a privit credința comunistă ca pe o sectă ortodoxă, dar părerea aceasta s-a schimbat brusc când s-a dat expresie crezămîntului în legea terțului exclus. Fără îndoială, era imposibil pentru şcolarul care reuşise să pătrundă adînc cu ochiul intuiției în calendarul

ortodox să confunde mesajele profetice cu programele economice. Şcolarul acceptă doctrina alienării omului, a transformării sale într-o mică piesă dintr-un uriaş angrenaj, dar respinge credința superstițioasă într-o Vîrstă de Aur ce va veni curînd. Cu răbdare şi insistență obstinată, utopiştii încearcă să-l converteasă pe băiatul încăpățînat, şi ani de-a rîndul se bate continuu monedă pe argumentul milosteniei. Insuccesul convertirii are consecințe pe termen lung. Utopiştii încep să-l consider pe băiat diferit, surd şi primejdios pentru credința lor. Şcolarul ştie că un ne-belzebulian n-o să poată nicicând scăpa de înfiorătoarea singurătate a situației lui, eşuat printre peticele pestrițe ale fricii, nebuniei, uitării.

Anii trec şi tot şi toate ajung să fie înlocuite. Dar un lucru rămâne adevărat. N-am lăsat niciodată calendarul. Am văzut în asta o virtute. Să întîmpine cu strigăte de bun-venit din vreme în vreme pe un băiat slăbuț ca mine, zicînd: Îți place Belzebul? Iar nu: Ce o să te faci când o să fii mare? Să rezolvi din timp în timp probleme de matematică. Ce nu e bine în asta? Să stai dinaintea Calendarului şi să vorbeşti cu îngerii. Ce e rău în asta?

Să presupunem, ca J. W. Cullum, ca pură ipoteză, că singura modalitate ca îngerii care există cu adevărat să comunice cu ființele omeneşti ar sta în capacitatea creierului de a halucina. Aşa încât, din – să zicem – cincizeci de mii de lunatici amăgiți, doi sau cel mult trei s-ar conduce după informații autentice, toată frumusețea fiind că, din perspectiva îngerului, nimeni nu le-ar crede istoriile, păzind în felul acesta misterele necesare care l-au condus pe Cantor la descoperirea numerelor transfinite.

Să vă spun istoria naşterii Fiului Maicii Preciste. Nu e o ființă deosebită de Dumnezeu şi om, ca un spiriduş sau un duh, dar nici o ființă pe jumătate omenească şi jumătate nu, ca un centaur, ci amândouă acestea deodată, şi în acelaşi timp cu totul foarte om şi foarte Dumnezeu. Dacă ar fi numai om, ar însemna că n-are nici o relevanță pentru nici cea mai mică idee legată de Dumnezeu. Dacă e numai Dumnezeu, atunci n-are nici o relevanță pentru cea mai mică experiență legată de viața omenească. Om adevărat şi Dumnezeu adevărat, o persoană în două firi, fără confuzie, fără schimbare, fără diviziune, fără separare. În pofida legii terțului exclus.

Am văzut prima dată istoria asta zugrăvită într-o icoană. O copie turnată în mase plastice polimerice. Modelul după care era făcută reproducerea a fost furnizat de o placă bizantină din secolul al zecelea sau al unsprezecelea. Pruncul e înfățişat de două ori, o dată în prim-plan, când e îmbăiat, iar apoi în iesle, înfăşat, alături de mama care se apleacă deasupră-i. Steaua îi străluceşte deasupra creştetului, iar boul şi asinul din staul privesc pătrunzător la iesle. În fund, în stânga, doi păstori stau printre oile din turmă, unul arătând cu degetul la stea, în vreme ce celălalt, ținîndu-şi în mână toiagul de păstor, priveşte cu umilă şi mare mirare. Deasupra ieslei sînt trei îngeri. Trei. În stânga, jos, bătrânul Iosif, cu spatele întors la scenă, şade în minunare.

Păstori şi îngeri şi minunare.

Păstori care n-au lăsat monumente ca mărturii de slavă, nici piramide, nici zigurate, nici cavouri regeşti cu mătănii din aur cu lucrătură fină şi care bătute în pietre preţioase, nici palate, nici statui, numai vase pentru apă ca acela din care Reveca a dat să bea cămilelor lui Avraam. Păstori care nu sălăşluiau în oraş, victime ale unei apăsări sufleteşti adînci, într-o lume supradimensionată, cu aristocraţia trîndavă, răsfăţată, lascivă, manipulând o adunătură pestriţă, care numără şi drojdia plebei unui imperiu în care gloata ţipă după jocuri de circ şi pâine. Şi după case de editură. Şi pentru Reviste Internaţionale.

Ceea ce am spus despre păstori – trebuie să mărturisesc – aduce foarte mult a ostentaţie absurdă, dar când îmi arunc privirea înapoi asupra formării mele spirituale, resimt atât de acut efectul asociaţiilor mentale – atât de mult din ceea ce am scris a fost colorat de ele, fie prin tonalitatea de simţire şi dragostea de trecut, fie prin selectarea unor anume personaje pentru analiză – încât simt că orice încercare de a face biografia intelectuală fără a atinge acest subiect ar fi, în mod necesar, brută şi superficială. Toţi strămoşii mei au fost păstori. Păstori galicani. Rămăşiţe dinspre acea parte a Imperiului Roman de răsărit cunoscută ca Ţara vampirului. Unde munţii mari sînt preoţi, şi păsările lăutari, şi stelele făclii. Unde păstorii vorbesc cu îngerii, cu mulţimea *fuzzy* a tuturor îngerilor. Căci îngerii sînt orînduiţi după gradul lor de perfecţiune. Îngeri buni şi îngeri răi. Tot felul de îngeri, inclusiv Belial Belzebul. Punct-limită în mulţimea îngerilor răi. Pomenit în cea mai vestită poezie pe care mi-o amintesc. Balada celor trei păstori.

Nici un traducător, mai ales de poezie, nu poate să spere să transmită puterea de a impresiona şi vigoarea operei originale. O traducere este ca fotografia unei opere de artă. Ea poate – în cel mai bun caz – să sugereze doar o parte sau un aspect al originalului. Acest truism se aplică în mod deosebit la poezia aceasta. Care şi-a făcut altar în mintea mea. Latham, care a petrecut ani buni la Berlin în calitate de combatant în războiul rece şi mai apoi s-a transferat la Biblioteca americană din România, a fost fascinat de simplitatea colţuroasă a celei mai vestite balade a celor trei păstori.

> Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai, iată vin în cale, se cobor la vale, trei turme de oi, de oi bucălăi, trei turme de miei cu trei ciobănei. Şi doi se vorbiră şi se sfătuiră, la apus de soare, ca să mi-l omoare pe cel moldovean, că-i mai ortoman, şi-are oi mai multe.

Latham spune că un puternic imbold pentru a o traduce a fost vernisarea unei expoziţii de fotografii din viaţa păstorească din România, în primăvara lui 1986, avîndu-l ca autor pe fotograful Laurence Salzmann, care dorea să scrie dedesubtul imaginilor versurile explicative.

> Oiţă bârsană, de eşti năzdrăvană şi de-o fi să mor, în câmp de mohor, spune-i lui vrâncean să mă îngroape aproape, în strunga de oi, să fiu tot cu voi, ca să-mi aud câinii, în mijlocul stânii, şi la cap să-mi pui un fluier de fag ce cântă cu drag, un fluier de os ce cântă duios, un fluier de soc ce cântă cu foc.

Balada nu sugerează să se recurgă nici la apărare, nici la răzbunare.

Sortit eşecului implicat de orice traducere de poezie, Latham porni în această întreprindere deoarece subiectul îi capta atenția, iar el credea că lumea anglofonă ar avea de câştigat de pe urma unui nou prilej de a reflecta asupra baladei straniului păstor care nu s-a lăsat pradă disperării.

Materia este vehiculul spiritului. Atât vizibilul cât şi invizibilul sînt atrăgătoare, frumoase, incitante, trăirea lor e o petrecere, darurile lor, ceea ce primeşti în schimb merită strădania cea mai aprigă şi neprecupețită. Tocmai această sacralitate a fost ştirbită de protestantism, iar puritanismul a distrus-o de-a binelea. Puritanul a rîs trufaş de păstor, socotindu-l pămîntesc şi profan şi dedat plăcerilor cărnii sau amăgirilor superstiției. Raționalistul superior i-a zîmbit de sus, socotind că s-a lăsat cu totul pradă celor de pe lumea cealaltă şi că dispreţuieşte răspunderea apărării şi răzbunării. Punctul lor de vedere se supune legii terţului exclus, care nu explică existenţa lui Moş Crăciun.

Moş Crăciun nu e întruchipat sau presupus. Nici plăsmuit sau artificial. Este o persoană pe care o cunosc. Pune jucării în ciorapii copiilor în noaptea de Ajun. Mie mi-a adus cărți. Cărți înțesate de matematică. Tata credea că matematica stă în ceata celor mai sfinți dintre îngeri. Alți copii primeau ceva real, ceva practic: truse de lucru manual, cutii de acuarele, lucruri fascinante.

Şase ianuarie. Sărbătoarea Bobotezei. Întruparea Sfintei Treimi. I-a stat martor Ioan, vocea din deşert. Domnul Atotputernic a arătat cu degetul din înaltul cerurilor, care se deschiseseră. Duhul coborî pe ape ca să spună adevărul. Ca să spună că legea terţului exclus e falsă. Ştiu că numai Dumnezeu are dreptul să folosească cuvîntul fals.

Dacă trăieşti autentic, ceea ce înseamnă să-ți trăieşti fiecare zi ca şi când ar fi ultima, atunci nu iei nimic chiar de bun. Individul care înţelege asta devine foarte real. Înțelegerea curată a ceea ce înseamnă să trăieşti cu adevărat presupune să-L priveşti drept în față în fiece clipă. Individul care nu fuge din fața realității Calendarului şi-a găsit adevărata maturitate. El n-are nevoie să se prefacă pentru a fi fericit. Îşi găseşte mulțumirea şi fericirea nemaievitând nimic.

Mi s-a spus adesea că era din pricină că foloseam un calendar deosebit. Dar n-am crezut asta niciodată. Mi s-a mai spus că se întîmpla din pricină că, tata fiind ortodox, era duşmanul luminării poporului. Dar nu, nu era asta pricina. Ci mai degrabă faptul că era nevoie de altă conexiune pentru a defini adevărul. Acesta era limpede, curat şi strălucitor, iar noi se cuvenea să-l purtăm la vedere, ca pe o pereche de pantofi noi cu care ne mîndrim. Când profesorii pun, tăios, o întrebare, iar apoi îți strigă numele, se cade ca tu să ţîşneşti în picioare, să te întorci cu fața spre clasă şi să urmezi legea terţului exclus. Simplu. Fără să arăți crispare şi stînjeneală.

Două februarie. Întîlnirea cu Simion. Acesta ia pruncul în brațe și spune că Maica Precistă îi va face pe mulți să cadă sau să se înalțe. Mâine împlinesc treisprezece ani. Știu că, mai devreme sau mai târziu, o să cad. Stă scris în scripturi.

Legea terțului exclus. O privesc, o întreb cine e. Ea spune că e o lege a gîndirii. Eu nu spun nimic, nu-i spun Lasă-mă în pace! Așa că nu mai e atât de speriată. Stă o clipă să se gîndească, apoi spune că a auzit de acel om, taică-meu, de ghinionul lui, când l-au dat afară de la Universitate, unde preda ebraica. Așa e? Da, așa e. Cred că în vremea aceea am început să vorbesc despre clasificări sofisticate. Mă întreb cum am avut tăria să mă împotrivesc interdicției sale cu atâta calm, cu atâta hotărîre. Ne uităm unul la altul. Ea mă îmbrățișează. Mă întreabă de ce m-am apucat să studiez caracterul vag al păcatului. Îi răspund că a trebuit, a fost un fel de obligație. Observ că-i place de mine. Așa ajungem să ne întindem jos, mîngîindu-ne și luptându-ne cu brațele șu cu picioarele. Uneori eu deasupra, alteori ea. Egali, deși de obicei se spune că, dimpotrivă, privilegiul demonului de a pătrunde e prea puțin compensat de prerogativele subțiri ale elevului de a-i opri accesul.

Prima mea impresie despre legea terțului exclus e un amestec de teamă religioasă și curiozitate. Merg împreună, amândouă, pe coridoarele școlii din trecut cu miros de cretă. Școlarul e înfricoșat pînă în măduva oaselor de legea terțului exclus. Crede în ea. Îi respectă forța. Se așteaptă să strălucească. Nu doar pentru el, ci pentru tatăl său. Ca să răscumpere veșnica anxietate a vieții lui. Băiatul lui va fi monumentul izbăvirii lui de rușinea de a fi ce a fost. Iar faptul că e ceva rușinos în asta e ceva ce se pare că e considerat de toți un lucru normal. Utopicii se pare că erau de acord în mod tacit că trebuia cumva să ne fie rușine de ceea ce eram.

Asta este cazna mea neștiută. Nu spun niciodată nimic despre Calendar. Mă tulbură faptul că nu pot vorbi cu toată puterea vocii mele decât când sînt acasă. E ceva nefiresc în asta. Nu, spune Belzebut, n-avem putere asupra memoriei lui. Bătătura și țesătura îi sînt o amestecătură iresponsabilă. Unde-și ascunde lucrurile pe care și le amintește atunci când nu și le poate aminti?

Trăim după Calendar. Muzica lui revine odată cu sărbătorile. Muzica pe care ai auzit-o de când te știi, din vremea când erai mic de tot, pe care, undeva, o tot cântă cineva, în sate, în mici temple, orișiunde se duc oamenii la sfîrșitul săptămânii ca să încerce să înțeleagă ce s-a întîmplat cu ei. Calendarul e o carte de școală. Face să sune și șlefuiește acordurile unei orgi care nu cunoștea terțul exclus. Lumea intră și ascultă. Istorisirea începe viu și energic, în relatarea lui Matei, cu un loc și o dată. În zilele regelui Irod. Luca, și mai practic, fixează lucrurile referindu-se la o măsură financiară a stăpînirii. Domnul, spune el, s-a făcut om în anul când Cezar August făcea un recensămînt legat de un plan de plată a impozitelor. Și indicațiile pe care le dă au mai multe formule logice anumite, așa de aparte că te apleci iar și iar asupra lor săptămâni întregi și, la sfîrșit, cu mare greutate, descoperi că

un om din Galileea este Dumnezeul din care s-au făcut toate. Nu se preface că e om. E chiar om adevărat. Patosul său e natural. Stoicii erau mîndri că-şi ascundeau lacrimile. El nu face asta niciodată. Supraoamenii solemni şi diplomații imperiali sînt mîndri că-şi țin mânia în frîu. El nu face asta niciodată. Aruncă mese şi scaune cât colo pe treptele de la intrarea în templu. Le spune oamenilor cum să scape de iad. Iadul legii terțului exclus.

Sînt băiat de şcoală. Şcoala la care învăț e potrivnicia. La început, certitudinea se predă concentric. Dascălii mei iau universul şi îl fac ghemotoc, îl dau de-a dura către întrebarea copleşitoare, iar apoi el se rostogoleşte calm înapoi. Apoi, precizia se predă rectangular, în pătrate, cărămizile materiei, ale vieții, ale istoriei, netede, uşor de aranjat, de stocat. Eu cred, cu toată convingerea galicanilor, că, în Vîrsta de Aur, bunătatea se găsea răspîndită precum nişte bacterii blajine, peste lumea întreagă.

De la prăbuşirea Imperiului Roman, lumea a rămas deschisă înaintea trecătoarelor dar distrugătoarelor năvăliri a tot soiul de barbari, însă roadele unei cuceriri de durată au fost rezervate utopicilor. Gurile lor strîmbe nu se puteau abține să nu se deschidă şi să dea drumul la cuvinte. Răstălmăcind adevărul răutăcios şi tendențios, ei încercau să spună că perioada cea mai fericită a istoriei, Vîrsta de Aur, nu e ceva care se găseşte în trecut, ci în viitor.

Dorința e fără sfîrşit, spuneau ei. Cântând la lună, îşi spuneau ei, se va abandona moale în brațele lor. După o înfrigurare fierbinte de iubire, se gîndeau – a fost bine, dar putea fi şi mai bine. Recomandă precizia, nevoia unei terapii de şoc, umanismul (alături de ridicarea în slăvi a trupului), luminarea (alături de ridicarea în slăvi a minții), Dumnezeu mai ştie ce le-am spus, disperat, dar ceea ce eu credeam că e dragoste – şi le-am jurat repetat că e dragoste – era doar primul cîrlig de pescuit al adolescenței care-şi înfigea unicul dinte țepos în coapsa mea. Şi ceea ce credeau ei că e proba finală a degradării mele era doar prima mea rugăciune, bălmăjită, să fiu slobozit, o dată măcar, din corvoada plină de ruşine a masturbării.

Ceilalți şopteau mereu: progres, luminare. La început, încerc să nu-i iau în seamă, dar ei o țin pe a lor: legea terțului exclus. Şi trebuie să răspund, cu toată puterea. Asta îi mai opreşte o vreme. Îmi astup urechile şi țip: *Malak Yahveh*, iar cei dimprejur dau din cap afirmativ şi-şi îndreptează umerii.

Luminare. Şcoala îl luminează pe şcolar. Dar şcolarul se îndoieşte. Din pricina Calendarului. Utopia, în perioada premergătoare tezei lui de doctorat, când Belzebul şi-a pierdut puterea de a ține frîiele, iar lui Nick Man nu-i păsa decât de sine, avea un caracter inconstant, o încercare nereuşită de a da seamă de evoluția de ansamblu a lumii, cu rezultatul că încă o tentativă de a-l cuminți pe băiatul ne-belzebulian, care trebuia de mult făcută, şi totuşi venea într-un moment nepotrivit, sfîrşi prost, pentru că luă forma Marelui Salt Înainte, consecința imediată fiind preabinecunoscuta, şchiopătata, rămânere în urmă.

Dacă mă gîndesc la mine acum, în lumina maturității, văd că am avut noroc că n-am văzut numai în alb şi negru. Oamenii de ştiință trebuie să vadă lucrurile în alb şi negru, dar ochii mei vedeau un amestec de nuanțe. Toată viața am avut un handicap în momentul când trebuia să iau parte la dezbateri sau controverse ori când trebuia să condamn, prin aceea că mă regăseam într-o prea mare măsură şi în tabăra cealaltă.

Ultimii ani sînt cel mai uşor de datat. Aceştia au fost anii când se înțepeneau fermoarele, se frîngeau inimile, trenurile întârziau, nenumărate mecanisme o luau razna şi se dădeau bătute, cipurile de siliciu se bezmeticeau, uitându-şi legea binară, nemaiştiind ce e bit şi ce e byte, benzile se ştergeau, ecranele se întunecau. În grădina solitară a gîndirii moderne, aleile erau presărate de statui răsturnate. Marile autorități erau discreditate.

Electrotehnica avea nevoie de săpători de şanțuri, aşa că a început să trimită invitații. Am venit şi eu, fiind conştient că trebuia să mă despart de bagajul insului pe care l-am adus cu mine. Despărțirea a fost straniu de uşoară, uitându-mă cu gura căscată la alți oameni de ştiință cum îşi rotunjeau colțurile mai ieşite ale trecutului. M-a ajutat şi distanța, marea finitului care-mi tălăzuia dinapoi cu toată acea primejdie, vechea gîndire dogmatică înghițită de pe acum de capul burduşit al orizontului. Noua limbă storcea şi mai multă culoare din trecut. Mi-am îndesat noile cuvinte în gură ca pe o mâncare exotică şi cu formă ciudată, curios condimentată, greu de înghițit, chiar cu efort. Am rostogolit pe limbă senzația ciudată, am căutat să-i sug înțelesul – şi noul se împletea cu vechiul ca laptele şi cafeaua.

Dar cine avea timp să stea să se gîndească la trecutul vag, când trupul calendarului tot zvîcnea în sus cu putere, cu greutatea frumuseții lui.

În toată perioada anilor de doctorat, mi-am găsit mîngîierea în cibernetică, alături de care am ridicat slavă şi chiar am mărşăluit, şi la a cărei nouă cazarmă am adus pietre de temelie. Lucru care a emoționat asistența pînă la entuziasm. O adevărată izbucnire de entuziasm. Tot ce făceam însemna ceva. În timpul perioadei cât s-au găsit sub vraja ciberneticii, oamenii ziceau „Haide, fii metadisciplinar”. Fiecare dintre savanții care au dat contur şi au nutrit acest nou mod de gîndire ar descrie cibernetica diferit. Şi totuşi, sînt conştienți cu toții că ostenelile lor i-au dus dincolo de limitele disciplinelor tradiționale de unde au purces şi că, oricum ar fi, în gîndirea lor se află mai multă interferență decât divergență.

Şcolarul de altădată e cumplit de serios. Există o diferență între a fi serios şi a fi cumplit de serios. Când eşti cumplit de serios, n-ai pic de timp de risipit, ceea ce face ca relația ta cu adevărul să fie foarte deosebită de aceea pe care o ai când eşti doar serios.

Uite, noi, de pildă. Cibernetica nebelzebuliană. Un subiect serios. Care merită o nouă abordare. Prin ochii informaticii. Tînăra, prospera informatică. Toți vor lua aminte. N-or să aibă încotro. Or să fie martorii unei noi învieri. Un nou Jurnal apelează la colaborări şi nu e departe. O să-i spun

*Revista galicană de cibernetică*. Sau, dacă e nevoie, *Revista mulțimilor fuzzy*. Atras spre aprofundarea misiunii pe care o ai, stai întins, cu lumina speranței, un pic înfrigurat, ca un capăt de feştilă pulsând umed.

## Revista mulțimilor şi sistemelor fuzzy

1970 *Stocarea şi extragerea informației*
1974 *Mulțimile vagi şi aplicațiile lor*
1975 *Aplicații ale mulțimilor fuzzy la analiza sistemelor*
1979 *Aplicații ale teoriei sistemelor în management*
1981 *Sisteme fuzzy*
1983 *Sisteme experte şi sisteme fuzzy*

La început nu ne-a păsat ce nume îi dăm. I-am spus *Jurnalul Sistemelor Fuzzy*. Salomon Klaczko a fost cel care m-a făcut să iau poziție. Salomon era redactorul unei serii de cărți – *Cercetări în domeniul sistemelor interdisciplinare* – publicate la Birkhauser, în Elveția. Tocmai scosesem a treia carte, *Aplicații ale mulțimilor fuzzy la analiza sistemelor*. Se potriveşte cu seria lui. Se vinde bine, mi-a mărturisit. Un nume potrivit pentru o revistă de perspectivă. Atunci observăm că, în limbile naturale, caracterul *fuzzy* nu e ceva nou, fără doar şi poate, dar lucrul acesta nu ocupă un loc central în nici o ştiință. Aşa că-i scriu o scrisoare: Să ne întîlnim la Congres. Ne întîlnim. Ne aflam în Țara vampirului. În țara asta, îi spun eu, apusul se întîlneşte cu răsăritul. Şi aşa am inițiat noi Al Treilea Congres Internațional de Cibernetică şi Sisteme, în 1975. Amical. Cu gîndul la noi concepte, dar şi cum să le punem în relație cu cele vechi. Acum îmi amintesc, el, Klaczko, a spus o dată: Birkhauser e gata să-ți publice *Jurnalul interdisciplinar*. De la o vreme, conversația ajunse la răspîndirea ideilor noi. Nerăbdător să-i arăt că sînt bine informat, îi spun că studenții absolvenți îşi trimit lucrările de diplomă pe computer. Şi încă gratis, da, zice el. Un băț în roata unei cerințe academice presante, publică sau dispari. Şi începe să predice despre editurile care vor să fie primele care publică cercetările originale. N-or să accepte lucrări dintr-astea dacă au fost deja distribuite electronic. Asta afectează numirea în funcție. Asta e breasla academică. Ăştia sînt universitarii. Salomon, zic foarte grav şi cu un strop de tristețe, ai dreptate, ai mare dreptate aici. Pizmaşi şi fără şira spinării, sodomizați şi jefuiți, nu ne schimbăm niciodată. Iar editorii nu sînt mai breji ca noi! Publicatul e totul. Publicații recenzate de omologi. Evidența erudiției. Asta ne omoară pe noi, eroi pentru toți ceilalți. Publicăm gratis, iar editurile vînd la prețuri exorbitante. Dacă s-ar ivi din întîmplare un savant de geniu care, într-o izbucnire de sinceritate, ar sfîşia vălurile pînă la unul, m-aş înclina în fața lui, dar încă nu s-a văzut aşa ceva. Şi iacătă-mă propunînd publicarea *Jurnalului mulțimilor vagi*. Nu fi dobitoc, răspunde el răstit. Presupun că l-a zgîndărit efectul pe care-l avea eroismul meu asupra altor editori. Şi iată-mă mărşăluind după North-Holland. Aşa s-au întîmplat lucrurile. Am mărşăluit ani întregi. S-au strîns volume după volume, şi erau ticsite de savanți din domeniul *fuzzy* şi consoartele lor, aclamându-ne, bombardându-ne cu tot felul de articole. N-ați văzut niciodată atât de mulți inşi *fuzzy* strînşi la un loc. Toți molipsiți de ideea de glorie. Ştiind cum să o suporte. Brav şi fără

suferință. Şi mai erau criticii, persoanele care elaborează şi distribuie judecăţi, persoanele care găsesc cusururi, arată greşelile, şi nici măcar o ovație, una măcar. Dacă mă gîndesc bine, mi-am zis când am văzut cum stau lucrurile, s-a dus tot hazul, mai bine să mă apuc de altceva.

Revista noastră avea un dar aşa de neobişnuit, că pînă şi acum, la douăzeci de ani de la naşterea ei, lumea ştiinţei, care a văzut-o murind în plină glorie la North-Holland, este iarăşi divizată după aceeaşi opoziție: o minoritate de entuziaşti şi o turmă care pregetă să-i acorde considerație, care i-a salutat venirea pe lumea ca o eroare. Oamenii care au admirat Revista erau din aceia care afirmau că nu va fi ultima într-o epocă de mari realizări, iar adevărata sa imagine, pe care poleiala cercetării scrutătoare o redescoperă din amintirile celor care au cunoscut-o va atrage privirile cele mai autorizate într-o galerie a capodoperelor.

Ca şi eroii şi eroinele pe care le-a creat, Jurnalul a fost un produs al timpului său. Anii '70 au fost o epocă a inovației, a predicilor şi circului. La fiecare colț de stradă, gîndirea critică şi schimbarea rodeau temeliile sistemelor tradiționale. Reconstrucțiile schimbau decorurile scenei interioare, pentru speculație. Pretutindeni în lume savanți de vază afirmau că Vîrsta de Aur este nu primul, ci ultimul stadiu al istoriei şi că tocmai acum intrăm pe porțile ei. Asta s-a întîmplat când Gunter Stern, de la Berkeley, a publicat *The Coming of the Golden Age: A View of the End of Progress,* susținînd că artele şi ştiințele ating fără dubiu capătul logic al evoluției lor. Aşa am aflat cu toții că ştiința va deveni simpla completare de detaliu în cadrul unor concepte deja cunoscute. Toată lumea era convinsă că şi matematica va ajunge în curînd la un punct al întoarcerii însoțite de diminuare. Dar aceste atacuri erau miloase dacă le comparăm cu acele teribile filipice în care, la Universitatea Vanderbilt din Nashville, Nicholas Georgescu-Roegen îşi dădea frîu liber mâniei împotriva aritmomorfismului, cultul numerelor. Într-o carte extraordinară, *The Entropy Law and the Economic Process*, el susține că, într-adevăr, conceptele se suprapun. Concepte ca bun sau înalt nu au limite. Dimpotrivă, ele sînt înconjurate de o penumbră în care se suprapun cu contrariile lor. Într-un anume moment istoric, remarcă el, o țară poate să fie atât o democrație cât şi o dictatură, la fel după cum există o vîrstă când un om este atât tînăr, cât şi bătrân. Categoriei conceptelor nu i se poate aplica superstiția legii terțului exclus. Din contra, trebuie să acceptăm că mai toate lucrurile pot fi atât A cât şi non-A. În acelaşi timp.

Orice se poate întîmpla şi eu am obținut la rîndul meu, în anii 1960, un post la Oficiul de Mărci şi Patente. Acolo mi se cerea să analizez potențiale patente pentru a vedea dacă ceea ce pretindeau ele că fac e original, nou conceput, neinclus în alte patente. Aceste sînt lucrurile cărora trebuie să le facă față un examinator. În bibliotecă. Câteodată el găsea documentele relevante, câteodată nu. De atunci ştiu cum trebuie să gîndească vînătorii.

O bibliotecă este o memorie. Se dă o adresă şi un document e returnat. Când nu ai adresa, te duci la catalog ca s-o găseşti. Orice catalog este organizat în concordanţă cu o clasificare. Se specifică un număr de clase printr-un număr de cuvinte-cheie. Procesul de regăsire e o concordanţă între o cerinţă de căutare şi un şir de itemuri informaţionale, ambele descrise de aceleaşi cuvinte-cheie.

Activitatea pe care o avea de făcut examinatorul în bibliotecă era evaluarea unui document la nivelul său valoric adevărat. Valoarea relevanţei gradului de suprapunere între ceea ce revendică patentul şi documentele din bibliotecă. Pe măsură ce progresau cercetările, a început să bage de seamă că aproape toate cuvintele-cheie sînt vagi. Dar de ce vagi? Da, într-adevăr, cine poate să răspundă la întrebarea asta?

Să considerăm o bibliotecă drept mulţimea cărţilor {a,b,c,d} şi să presupunem că descriptorul „invidie" caracterizează cărţile {a,b}. Cărţile {c,d} nu au acest descriptor. Această situaţie este caracterizată aşadar de prin asociaţiile a→1, b→1, c→0, d→0. Acum, să presupunem că volumele {b,c} sînt caracterizate de descriptorul "ură". Avem asocierile a→0, b→1, c→1, d→0. Ambele asocieri pot fi cuprinse în notaţia {a,b,c,d}→{0,1}, unde {0,1} este o mulţime cu două valori de adevăr, fals şi adevărat, care se comportă ca un clasificator. După legile logicii clasice, pentru a obţine documentele care au drept descriptori atât invidie cât şi ură, trebuie să intersectăm mulţimile {a,b} şi {b,c}, pentru a găsi ceea ce e comun. E uşor de observat că elementul comun este cartea b. Aceasta conduce la asocierea a→0, b→1, c→0, d→0, iar elementul logic ŞI e definit prin operaţia minim tocmai pentru că min(1,1)=1, min(1,0)=0, min(0,1)=0 şi min(0,0)=0. Aceasta duce la concluzia absurdă că "păcat" înseamnă numai "invidie" **ŞI** ură, dar nu numai "invidie" sau numai "ură". Aşadar, trebuie să reclasificăm cărţile şi astfel obţinem asocierile a→$^{1}/_{2}$, b→1, c→$^{1}/_{2}$, d→0. Introducem un clasificator de trei elemente şi definim o caracterizare {a,b,c,d}→{0,$^{1}/_{2}$,1}. E foarte limpede că, dacă luăm în considerare pofta trupească, lăcomia, pizma, trîndăvia, trufia şi mulţi alţi descriptori, vom obţine o caracterizare {a,b,c,d}→[0,1], unde clasificatorul este intervalul închis [0,1], care conţine toate numerele între 0 şi 1. O sumedenie de numere! Operatorul logic ŞI va fi apoi definit din nou prin acelaşi operator „minim", iar descriptorul „păcat" va fi vag. Aşa cum e şi normal să fie.

A spune că un cuvînt e vag înseamnă să spui că sînt cazuri când nu există un răspuns hotărît la întrebare dacă el se aplică la ceva. Astfel „de vîrstă mijlocie" e vag, pentru că nu clar dacă o persoană de 50 de ani e de vîrstă mijlocie.

În secolul al şaselea, Leontius din Bizanţ a observat că impresiile noastre despre lume sînt vagi, că ele nu revelează prea multe amănunte. Dacă încercăm să particularizăm prin divizare în specii şi indivizi, se pierde privirea de ansamblu. În 1906, în Franţa, Pierre Duhem, într-o carte despre fizică, obiectul şi structura ei, a făcut distincţia între fapte practice, exprimate într-un limbaj vag, calitativ, şi fapte teoretice, exprimate într-un limbaj precis, cantitativ. El susţinea că încrederea în adevărul unei aserţiuni

vagi poate fi justificată tocmai datorită caracterului ei vag, ceea ce face aserțiunea compatibilă cu un întreg şir de observații. Există un echilibru între precizie şi siguranță. Una este mărită numai în detrimentul celeilalte.

Zadeh a fost cel care a creat termenul “fuzziness” când s-a referit la mulțimea vagă, *fuzzy*. Cu elemente fără contur clar, încețoşate, zdrențuite, ciufulite. Care se află împreună pentru că într-un anume fel sînt de acelaşi tip. Descrierea e vagă, nu lucrurile. Oameni care se ocupau chiar cu efectuarea descrierilor, ca Richard Bellman şi Joseph Goguen, au confirmat că o descriere exactă este practic imposibilă. Acesta este un fapt pe care trebuie să-l acceptăm şi căruia trebuie să ne adaptăm. Lipsa de exactitate nu e un risc. Dimpotrivă, e o binecuvîntare. Ea face cu putință o mai mare eficiență. Descrierea vagă e mai uşor de amintit. Iar Zadeh a observat asta. A văzut că precizia şi certitudinea sînt incompatibile. El a spus că se pot reprezenta cuvintele ca mulțimi vagi. El a creat cuvîntul *Fuzzy*. La Berkeley. Sau poate înainte, la Universitatea Columbia din New York.

Mulțimea cu limite rigide e definită prin membrii ei. Există o distincție clară, lipsită de ambiguitate, între membrii şi nemembrii ei. Multe dintre grupurile pe care le folosim de obicei, cum ar fi clasa oamenilor păcătoşi, nu manifestă această caracteristică. Granițele sale sînt vagi, iar tranziția de la membru la nemembru pare să fie mai degrabă gradată decât bruscă. Dacă eliminăm granițele, mulțimile devin mulțimi vagi, *fuzzy*. Iată cât e de simplu. Sistemul *fuzzy* e şi mai simplu. El este o tranziție de la o mulțime *fuzzy* la alta. Regula “Dacă eşti înalt, atunci înseamnă că eşti chipeş” este o astfel de tranziție. Folosim aceste tranziții în fiecare zi. În felul acesta cumulăm cunoştințe. Cu săgeți. Cum e săgeata “înalt→chipeş”.

Mi s-a spus adesea că lucrurile astea s-au întîmplat din pricina lui Nicholas Georgescu-Roegen şi a conceptelor sale dialectice. Mi s-a mai spus că a fost din cauza lui Gentilhomme, care a publicat un articol despre conceptele vagi în 1968. Dar nu, n-a fost din pricina asta. Îi datoresc mult lui Zadeh, al cărui articol despre mulțimile vagi a apărut în 1965. El a fost cel care a spus – şi a spus-o, s-ar părea, hotărîtor – că înțelesul cuvintelor ar putea fi reprezentat prin numere. Această reprezentare a pus bazele unui nou stil de cercetare. A deschis un nou domeniu. A dat tonul faimosului război purtat de gîndirea comună împotriva batjocurii preciziei. Un război în care aveau să se angajeze atât de mulți.

În 1966, comisia de examinare a certificat că am îndeplinit cerințele academice necesare pentru trecerea celui de-al doilea examen din cadrul programului de pregătire pentru obținerea titlului de doctor în informatică. Îndrumătorul meu i-a cerut secretarului şef să consemneze în dosare şi în registre, acolo unde credea de cuviință, reflectarea acestei realizări. Titlul propus al tezei mele era *Înmagazinarea şi regăsirea informației: Un nou model bazat pe mulțimile vagi*.

“Hai, fii serios. Cum adică, mulțime vagă? E o contradicție între două noțiuni. Vag înseamnă neclar. O mulțime, prin definiție, are granițe” precise.

Cred că era pe la sfîrşitul lui 1969 când mi-am susținut teza de doctorat. Aceia care m-ar onora citind-o vor constata că, oricât ar fi de deschise discuției opiniile mele, cel puțin sînt rezultatul unui studiu foarte atent şi că, dacă am adus o contribuție mică, oricum am contribuit cu **ceva**. Am pus întrebări asupra înțelesului caracterului vag cu încăpățînare obsesivă. Am conchis că logica se află în legătură cu clasificarea. Am hotărît să-mi fac cunoscute concluziile.

Prima carte dinlăuntrul meu – căci pot vorbi numai despre cărți care au fost înăuntrul meu şi voiau să iasă afară – are la bază teza mea de doctorat. În cursul anilor anteriori se scrisese aşa de puțin despre avantajul vagului încât ar putea să pară că e nevoie de scuze pentru apariția acestui volum. Dar a te scuza pentru o acțiune cât se poate de deliberată ar însemna afectare. Nimic din ceea ce am pus pe hârtie n-a trecut, pare-se, mai neobservat. În 1969 mi-a fost citită versiunea finală a manuscrisului de către referenți, toți de la Politehnică pentru a se discuta oportunitatea publicării lucrării. E sigur că Solomon Marcus, cunoscutul specialist în matematica discretă, a răsfoit primul manuscris. E la fel de sigur că nici unul dintre ei n-a exprimat vreun dubiu. Dar au existat griji – nelinişti care trebuie să-mi fi apăsat în acel moment greu pe cuget – a căror existență era greu s-o bănuiesc şi în privința cărora niciodată n-am dat la o parte vălul, chiar şi pentru cei care mă cunoşteau cel mai bine.

În Europa de Est tuturor le era dragă ideea de mulțimi vagi, *fuzzy*. Probabil pentru că ea provenea din California, promițînd libertăți. Probabil pentru că se lega de trecut. Trecutul dinainte şi de trecutul roşu, şi de trecutul negru. Dar îndrăgostiți de idee, înnebuniți după ea nu erau decât galicanii. Le-a intrat în cap să scoată în evidență această tehnică anume ca pe ceva cu totul deosebit. Bineînțeles că existau diferențe. Bineînțelşes că existau preferințe. Acum să nu credeți că erau o masă amorfă. Eu unul eram foarte aprins de ideea de a examina critic atât legea terțului exclus, cât şi legea identității. Tocmai de aceea am hotărît să merg mai departe şi să scriu o nouă carte.

Mi se va spune, fireşte, că am folosit ideea de vag pentru a-mi atinge propriile scopuri. La urma urmei, fie şi aşa. Când nu există dovada vinii, poate să nu existe nici o dovadă a nevinovăției. Rămânea faptul că merita să-ți dai osteneala să studiezi teoria mulțimilor vagi, chiar şi în forma prescurtată în care a apărut în California.

A doua carte dinlăuntrul meu care a vrut să iasă la suprafață avea titlul *Mulțimile vagi şi aplicațiile lor*. Aceasta n-a mai fost dedicată ingineriei. Cu alte cuvinte, am schimbat domeniile. Mare greşeală.

„Ce te face să crezi că eşti singurul care ştie ce înseamnă incertitudinea? Acolo se presupune că sînt probabilități. La urma urmei,

cred că nu vrei doar să rezolvi problema rezolvării de probleme adîncind confuzia. Sau poate asta vrei?”

* * *

Matematicienii au protestat. Breasla academică şi-a arătat vocea. Ce n-am făcut ca să linguşesc focul să ardă, să obţin prin vorbe linguşitoare puţină dragoste de la academicienii cu sânge rece. Puteam să scîncesc, puteam să bîiguiesc, ei îşi întorceau spatele plictisiţi şi îşi continuau exerciţiile complicate de recenzare. Ei pun sub semnul întrebării cuvîntul. Vag, *fuzzy* – zic ei – ce înseamnă vag? Le răspund că am folosit terminologia întrebuinţată la Berkeley. Mi-a mers. Îmi examinează referinţele.

Autorul nu e matematician şi textul mai are nevoie de ceva efort de stilizare. Sînt prea prins cu deplasarea în Anglia, prins în prea multe intrigi pentru a mai fi capabil de apărare. Dar Ciprian Foias, care acum predă la Universitatea din Indiana, a văzut manuscrisul pe biroul editurii.

“Credeţi-mă, subiectul ăsta merită atenţie!” Îl recomandă celui mai bun discipol al său. “Ralescu, n-ai putea tu să mai periezi şi să mai ajustezi puţin manuscrisul?”

Din Anglia, îl rog pe Dan Ral să nu-şi mai împietrească inima şi să îngăduie ca toată povestea să evolueze spre speranţă. Îi spun cum văd eu începuturile unei ere noi. Îi spun cum va ridica în slavă întreaga lume conceptul de vag, în îmbrăţişarea lui. Cât vezi cu ochii.

Un an mai târziu.

După stagiul la Atlas Computer Laboratory din Abingdon.

Pun cap la cap tot ceea ce am găsit în legătură cu mulţimile vagi.

A trecut un an, sînt un aventurier, cu o faţă adolescentină ridată de griji, nu un scriitor. Sînt gata să-mi asum riscuri. Ridic din umeri şi vorbesc despre George Boole, care, acum o sută de ani, a inventat o metodă sistematică de a mânui simbolurile logice, când toate variabilele trebuie să adopte una două valori, adevărat sau fals. Nutresc un simţămînt de afecţiune pentru Boole. El a cercetat legile gîndirii. A inventat algebra cu acelaşi nume, iar aceasta s-a dovedit aplicabilă în mod util în electronica digitală. Acum a venit timpul pentru o algebră de tip nou, bazată pe logica mulţimilor vagi. Lucru despre care nu încape nici o îndoială.

La laboratorul Atlas, ştiţi, nu ştiu de ce, câştiga popularitate o opinie cu totul falsă despre mulţimile vagi. Erau considerate nefolositoare şi neştiinţifice. În aceste circumstanţe, se simţea vădită nevoia de a se întocmi o monografie, inspirată din dovezile strînse de cei care cunoşteau cel mai bine domeniul. Era o anomalie curioasă asta, ca un subiect de nivelul mulţimilor vagi să aştepte zece ani pentru a avea o biografie de referinţă. Dar greşeala îşi avea izvorul în sineşi. Consecinţa pe care n-a prevăzut-o a fost că oamenii vor insista să-i nege valoarea. Că zvonurile false vor fi o oglindă deformatoare.

În 1973, întorcându-mă din Anglia, în noua clădire a Politehnicii, am inventat Laboratorul de Modelare a Vagului. Şi iată-mă că vorbesc despre

intențiile mele. Unui grup de absolvenți. Ei se străduiesc, apoi o spun, spun că înțeleg ce vreau să spun eu, optimismul meu – așa spun. Mă uit la ei. Ei îmi întorc privirea, se scuză orgolios. Ne zîmbim. Ei spun că asta se întîmplă pentru că nu s-au gîndit niciodată la vag. Era împotriva canoanelor. Un cuvînt la modă, împrumutat, folosit pentru a toci ascuțișul gîndirii. Luat prin contrabandă din istoria ecleziastică. Sădit în minți susceptibile. O puternică și înșelătoare indicație sugerată că un sinod invizibil a judecat și a luat o hotărîre asupra conceptelor care trebuie să ocupe centrul vital al tradiției științifice și celor care trebuie să rămână pe de lături. Îi supun la un regim de mulțimi vagi. Ei văd laboratorul nostru ca pe un punct pașnic, unde gloanțele nu pot ajunge așa de ușor ca în mijlocul străzii. Căci chiar acolo aveam, eu și ei, să ne găsim adăpostul.

Unde este noua carte?
Va veni.
Când?
Când or să se hotărască referenții.

Editorul s-a lăsat condus de recomandările lor datorită încrederii în ei ca persoane și datorită încrederii acordate judecății lor. Dar eu nu eram discipolul lor. Nu-i mai întîlnisem înainte. Eram conștient de tot felul de zvonuri în legătură cu formidabila lor energie ca oameni politici, cu talentele lor multilaterale, cu geniul și capacitatea cheltuite ca să-și urmărească țelurile.

Vrea să mă vadă Moisil. Este matematicianul matematicienilor. Ne întîlnim. Aș fi putut să stau să-l ascult la nesfîrșit. Vorbește cu o știință care este aproape dată uitării, și din care n-a mai supraviețuit mai nimic complet verificabil. La un moment dat m-a întrebat cum am ajuns eu, care nu studiasem înainte logica simbolică, la această cunoaștere subită. El era singurul în măsură, el, academicianul suprem, și nimeni altul, să decidă publicarea textului meu. Nu că ar fi pus la îndoială utilitatea noilor idei – printre care, așa cum mi-a spus, propria-i creație, logica nuanțată – dar apariția mea bruscă, venind de nicăieri, era ciudată. Manuscrisul meu era despre sisteme, nu despre logică, iar el avea nevoie de ceva timp să-l citească. Numai după moartea sa tragică, în Canada, a îndrăznit editura să-mi publice cartea. Numai atunci Solomon Marcus a scris prefața.

Sînt fericit să-l am pe Dan Ralescu în preajmă. Este un matematician superb. Împreună privim la o mulțime vagă dintr-o perspectivă diferită. Nu ne place cum stăteau lucrurile mai demult, asta e totul. Anumite definiții se digeră mai ușor decât altele. Definiția lui Zadeh trebuie să fie transformată în ceva digerabil. Așa spune matematica. Tăiem mulțimea vagă – *fuzzy* – în felioare. Cu ele sperăm să ajungem departe. Aceste felii sînt o familie de mulțimi rigide. O familie incitantă de mulțimi rigide. Mulțimi normale. Acelea de care le place academicienilor. Fiecare cu gradul său propriu de diferență. Un sălaș al umbrelor. Nu doar un centru luminos, limpede, ci un spațiu înconjurător în care luminozitatea se divide în evantai și pălește pînă

dispare. Contururile bruşte şi dure nu se aplică la realitate şi fac realitatea de neexplicat. Această reprezentare a mulțimii vagi ca o familie ne asigură certitudinea, ne pune la adăpost. O purtăm tot timpul. Pe orice vreme. În orice ocazie. O dau tuturor studenților mei. Le spun – Imaginați-vă o lume bidimensională, numită Plania. Fiecare locuitor al acestei lumi este încarcerat într-o mulțime rigidă, plană. Îl putem dezlipi de acolo şi lipi în altă parte. Dacă îl aruncăm pe un locuitor al Planiei în lumea noastră tridimensională, el nu poate vedea decât secțiuni bidimensionale ale lumii noastre. O familie de mulțimi plane. În cuvinte mai simple, adăugând altă dimensiune, putem capta mai multe trăsături. Asta face o mulțime vagă. Adaugă dimensiunea evaluării noastre. Evaluării noastre subiective. Subiective, dar puternice. În matematica planului clasică, o mulțime vagă poate fi reprezentată printr-o familie de mulțimi plane. Toate, în Plania.

O mulțime este numai un grup de elemente. Aceste elemente pot fi orice: numere, cuvinte etc. Elementele unei mulțimi sînt de obicei plasate între acolade. Astfel, mulțimea cuprinzînd numerele 1,2,3 este notată prin {1,2,3}, iar mulțimea conținînd pe Hans, Constantin, Lotfi este desemnată prin {Constantin, Lotfi, Hans}. Adesea ne e la îndemână să reprezentăm o mulțime prin numele său. De exemplu, am putea scrie mulțimea-redactorilor-Jurnalului-de-Mulțimi-Vagi = {Lotfi, Hans, Constantin} şi intensitatea-implicării-în-conducera-Jurnalui = {1,2,3}.

Câteodată, o mulțime este descrisă pe baza proprietăților sale. Notația obişnuită pentru o mulțime definită astfel este {x: x are proprietatea P}. Ceea ce se citeşte: mulțimea elementelor x este astfel încât x are proprietatea P. Lotfi, Hans, Constantin au proprietatea de a fi redactorii noului *Jurnal al mulțimilor fuzzy*.

E straniu, dar adevărat, că una dintre cele mai importante mulțimi este mulțimea vidă, care este mulțimea fără elemente. Dar acesta este un caz extrem. În mod obişnuit, redactorii nu sînt implicați în mod egal. În acest fel, mulțimea devine o mulțime vagă, *fuzzy*.

O mulțime *fuzzy* este o mulțime care are proprietatea că fiecare element din ea e asociat cu un grad de apartenență. Aşadar, {Lotfi (3), Constantin (2), Hans (1)} este o mulțime vagă. O asociere a unei mulțimi şi a evaluării sale. Unii dintre cei mai pătrunzători observatori au numit-o mulțimea *funny*.

Realitatea este o abstracție matematică. Putem zugrăvi din ce în ce mai multe imagini statice realiste ale acestei realități pe măsură ce a crescut şi complexitatea limbii. Ceea ce o zămisleşte de fapt este observarea lumii.

A treia mea carte publicată este *Aplicații ale mulțimilor fuzzy la analiza sistemelor*. De la apariția primei versiuni, chiar la începutul lui 1974, bibliografia de specialitate s-a dezvoltat rapid şi chiar o revedere neînsemnată a cărții ar fi sortit-o să fie depăşită. Vrem să corectăm, să lămurim şi să aducem la zi. Şansa de a avea o traducere în engleză este un imbold puternic. Îi sînt recunoscător lui Salomon Klaczko pentru a fi făcut

posibil acest lucru. În timpul din urmă, am auzit că Zadeh, la Universitatea Berkeley, o arăta oricui ca pe o alifie împotriva negilor şi aluniţelor care nu credeau în ceea ce predica el. („Uite ce se face în Europa. V-am spus eu!”). Şi am auzit zvonuri. Toţi citau cartea, o recenzau, o comparau şi scriau că nu există nici o comparaţie. Pînă şi Carlson din Finlanda şi Prade din Franţa au venit în vizită la noi. Apoi Dan s-a dus la Paris şi, mai târziu, la Bloomington, în statul Indiana, unde a fost admis într-un program doctoral (în care nu-i erau folositoare rezultatele cercetărilor sale anterioare), iar eu am început noi proiecte de cercetare cu Paul Flondor şi Mircea Sularia. Numai cei care erau ostili le spuneau nebuni, stăpîniţi de vrăji. Eu, se sublinia, provocam fără nici o urmă de scrupul confuzie cu speculaţiile mele, zi după zi, îndoctrinându-i cu *hubris*-ul meu, dând viaţă unor fantasme primejdioase despre puterea purificatoare a vagului. Cel care nu poate privi înainte cu mîngîiere, spunea cineva, trebuie să găsească cât de cât mîngîiere uitându-se în urmă.

Am păşit în acest domeniu ca un zvon de lucruri vag dorite, nepreaînţelese sau anticipate. Îmi găsesc locul aici şi am lăsat acel tip de impresie de trudă pe care îl face degetul mare de la picior al unei balerine într-un pantof. Mi-e silă de hărţuiala legii terţului exclus, dar, precum academicienii – la al căror zeu crezuseră editorii că mă închin – vreau să scriu cărţi, să public o revistă, să fiu consultat, cu drepturi şi voce personală. Să fiu un om din interior – un *insider*. Pe care să-l caute studenţii. Cu excepţia activităţilor de rutină, mărunte. Setos de depărtare. Vorbesc la fel de constant cum îndemna Roegen, dar fără vocabularul incitant. N-am nimic împotriva numerelor. De fapt, îmi plac.

Mi-ar plăcea să spun aici că nu pot să fiu destul de recunoscător pentru norocul care a transformat ceea ce prea adesea se numeşte robia scrisului într-o plăcere. Cea mai mare parte a vieţii am fost capabil să-mi aleg subiectele personale şi să nu scriu nimic din ceea nu voiam să scriu sau lucruri în care nu credeam. Deci am mânuit pana cu nu mai puţină mulţumire decât conduc alţii maşinile scumpe. Puţin autori au putut fi la fel de norocoşi ca mine în împletirea plăcutului cu activitatea lucrativă. Nu-mi aduc aminte să mă fi rugat de editori să-mi dea aprobarea pentru confesiunea mea, la care să fie atât de generoşi încât să consimtă. Pare mai probabil că mi-ar fi rîs în nas, m-ar fi făcut neghiob, m-ar fi plesnit când le-aş fi întors vorba şi m-ar fi împins la o parte.

De la formularea lingvistică la modelul matematic. Asta se numeşte progres în 1973. Spun: Hai să ne întoarcem la descrierea lingvistică. Ceea ce susţin eu – bazat pe dovezi documentare – şi anume că de la începutul erei noastre pînă în prezent am trăit într-o relaţie intimă cu cuvintele noastre, nu e coroborat de nimic. Dreptul de a depune mărturie mi se contestă. Mii de ani din trecutul nostru sînt şterşi, nimiciţi. În cele din urmă, când arăt jurnalelor în care oameni serioşi îşi exprimă convingerea în virtutea impreciziei, mi se aduce la cunoştinţă că propunerile mele de cercetare tocmai sînt analizate. Îmi amintesc de prima întîlnire cu dr. Romano,

propaspătul director al proaspătului Institut de informatică şi computere. Informatica este proaspăta speranță de supraviețuire în Europa estică, comunistă. Mic şi greoi, el nu-şi schimbă niciodată postura. Brațele încrucişate formează un meterez dinaintea pieptului. Impasibil, mă ascultă. Cu aceeaşi privire scrutătoare plină de gol, ar fi putut la fel de bine să privească pe fereastră. Doar o dată, când eu, în felul meu cîrcotaş, vorbesc despre încercările sale de a promova progresul, îşi abandonează postura agresivă a antebrațelor, încetează să se mai uite afară, încet, foarte încet, cu mâna dreaptă închide dosarul cu propunerea mea şi, îndoindu-şi încheietura mâinii, se scarpină pe spate. Nu apuc să-i aud verdictul pînă când nu votează comisia.

"Acuma, uite care e părerea mea. Individul ăsta e vinovat. Că le bagă ălora idei în cap. Toate prostiile astea despre caracterul *fuzzy*. Promite întoarcerea la Vîrsta de Aur. Dumnezeu mai ştie ce. Procesarea cuvintelor, dată drept progres. Libertate, aşa i-a spus. Cartea e plină de prostii din cap în cap!"

* * *

Deci, sînt un aventurier. Sînt în anii '70.

Imaginea durează pe parcursul a vreo doi ani.

Sînt un aventurier, profund implicat în probleme de optimizare. Ştiința se divide, se atomizează, aidoma unui mecanism cu roți autonome, efervescentă, beată de precizie, se inventează noi ştiințe, ştiințe sociale, ştiințe ale managementului, nu se mai ştie nimic despre cele vechi, lumea e înclinată mai degrabă spre ficțiunea ştiințifică, fantezia lor vine cu poveşti referitoare la condiția viitoare a societății. Ce exaltare!

În decursul timpului, cele mai multe idei îşi sporesc valoarea. Concomitent, oamenii sînt atraşi de ele. Aceasta face ca ideile să valoreze şi mai mult. Acest nou câştig atrage pe şi mai mulți. Datorită faptului că domeniul optimizării e mereu în creştere, aproape oricine are legătură cu el devine celebru. Aşa că aproape oricare poate să pară un geniu. Cu pregătire prea puțină sau deloc, toți se păcălesc singuri despre cât ştiu şi apoi purced la a-i păcăli pe alții. Scriind cărți. Minunat, spun ei, a sunat ceasul pentru şi mai multe numere. "De-acum încolo o să avem de-a face cu supercalculul. Supercalculul duce la supercomputere, iar supercomputerele duc la administrarea perfectă a afacerilor. Lucrați în informatică şi calculatoare. Mâine sau poimâine o să primiți bani pentru asta. Din gros."

Cum mai chicoteau când îşi treceau degetele peste cărțile mele. Cum se mai priveau rîzînd disprețuitor şi cum mai exclamau guițat, în sunete guturale ascuțite. N-am nimic cu optimizarea. Numai că bag de seamă că e dificilă, acoperită de incertitudine. Asta ar putea fi primejdios. Adică niciodată n-o să ştii ce-o să iasă din această incertitudine. Se spune că visez la metode mai uşoare.

A patra mea carte este *Aplicații ale teoriei sistemelor în management*, publicată de editura Birkhauser din Elveția. Titlul evită

cuvîntul „fuzzy”. Ca să mă pună la adăpost. Ca să evite comentariile neplăcute. Cartea aceasta e odrăslită dintr-un curs de două semestre adresat absolvenților academiei de management. Nu e un discurs care să înflăcăreze spiritele. Numai un sfat potolit. Nu există poate nici măcar o propoziție care ar fi putut – întru cât priveşte doar cuvintele – să fie contestată ca jignitoare. Fac apel la cei din domeniul managementului ca să facă grevă. Dacă nu pentru independența față de numerele rigide, bine definite, cel puțin pentru garanția oferită de numerele vagi, *fuzzy*.

Nicholas Georgescu-Roegen are o atitudine critică. E o greşeală, replică el. Optimizarea *fuzzy* înseamnă şi mai multe numere. Nu-i place *Jurnalul mulțimilor vagi*.

Asta era starea lucrurilor când Milan Zeleny, obligat de puternicul Belzebut roşiatic să plece din Praga ca să vină la New York, preia funcția de redactor al *Jurnalului sistemelor umane*. Ca membru al comitetului de redacție, îmi exprim cu vigoare sfatul de a se lua decizii pornind de la o pluralitate de criterii. O chemare la adresa patimilor. Fac eforturi încordate să-mi armonizez declarațiile cu cunoştințele lui Milan – incomparabil mai apropiate de completudine şi mai precise decât ale oricui altcineva – dar şi cu cele ale altor prieteni pe care i-am consultat, dar mă simt dator să spun cât se poate de lămurit că eu şi numai eu sînt răspunzător pentru promovarea optimizării *fuzzy*. Mă zbat din răsputeri s-o prezint cu o detaşare care ar părea la fel de nepotrivită la un autor pe cât este de utilă la un redactor. La urma urmei, sînt şi redactor al *Jurnalului sistemelor fuzzy*. Unde prea multe de spus nu am.

În loc să fie descurajați, oamenii urmăreau acest proces cu răbdare.

Cei care m-au văzut când am inventat *Jurnalului sistemelor fuzzy* au fost surprinşi când m-au revăzut mai târziu. Când spun că Jurnalul a fost inventat de mine, folosesc cuvintele cu mare grijă, pentru că a fost o ceremonie pe care mi-ar fi imposibil s-o uit. E uşor să vorbeşti despre inventarea unui jurnal. Dar ca să inventezi ceva îți trebuie un prilej favorabil şi, o dată ce-l prinzi, trebuie să te foloseşti de el. E ca şi când ai deschide o fereastră într-o închisoare. Oricui i-ar plăcea, dar nu ai prea des ocazia s-o faci.

Hans Man este un profesor din Aachen. Specialist în matematici aplicate. Interesat de programarea lineară *fuzzy*. Îl invit să participe la al Treilea Congres de Cibernetică şi Sisteme, ca să prezideze sesiunea de Sisteme Fuzzy. Persoana nu e cu nici un chip acea trebuşoară neînsemnată care, după multe mărturii, s-ar fi putut crede că e. Dimpotrivă, este marcată de durabilă vigoare. Fața sa năpădită de barbă dă semne că managementul nu se află undeva în afara planului vieții. Ochii sînt lipsiți de vioiciune. Barba, de aceeaşi culoare, e mai plină decât m-aş fi aşteptat. Întreaga sa ființă este inspirată. L-am tras într-un colț şi i-am spus totul deschis, pentru că mi-am dat seama că singura persoană capabilă să ne scoată din încurcătură eşti dumneata. Cinstit. Avem nevoie de acest Jurnal, îi spun. Şi îl vreau acum. Şi acolo unde e încredere, cum se zice, n-are nici un rost să folosim mănuşi de catifea. Ultima tuşă de imprevizibil o dă faptul că, la început, respinge

ideea. Spune că n-avem destule articole. Că domeniul este prea tînăr pentru a susține o nouă publicație. E adevărat, la vremea respectivă nu putem contabiliza decât şaptezeci de articole. Apoi, ascultându-l pe Salomon Klaczko, se răzgîndeşte. Se lasă prins de curent şi zise da. Şi-apoi zice nu, spune că preferă North-Holland în loc de Birkhauser. Ca să-şi ia măsuri de precauție. Ştie că n-am cum să mă descurc cu North-Holland din Europa de Est. Pe scurt, asta e. Aşa a ajuns să fie berbecul turmei.

Pînă în 1978, când Jurnalul a văzut lumina tiparului, teoria mulțimilor *fuzzy* ajunsese la apogeu, deoarece acum aveam la îndemână soluții pentru majoritatea problemelor sale esențiale. Atunci a trecut teoria mulțimilor *fuzzy* clasică de la o fază eroică, în care se abordau chestiuni pînă atunci insondabile, la o fază academică, în care se lucra cu o bogăție de detalii, fie ele şi detalii neimportante, de către o armată de erudiți şi tehnologi competenți care urmau direcții bine stabilite. Perioada pionieratului se terminase, deşi majoritatea roadelor practice aveau să fie culese mai tîrziu. În Japonia.

Ruşilor le-a scăpat toată problema. Nu mi-au tradus decât a patra carte. Japonezii au tradus-o pe a treia. Mai târziu, şi chinezii au tradus-o pe a treia. Ideea de mulțime *fuzzy* avea să prospere dincolo de Pacific.

* * *

Ne lovim de scepticism în legătură cu temeinicia logică a conceptului de mulțimi *fuzzy*. Arbib şi Manes scriu recenzii proaste despre cărțile noastre. Logica *fuzzy*, insistă ei, cere în mod necesar cercetare amănunțită. Apariția unei teorii a mulțimilor generale, în anii '70, care punea accent pe inutilitatea legii terțului exclus, a avut urmări însemnate. Saunders, MacLane şi Lawvere se apleacă acum asupra mulțimilor-în-timp. Teoria lor categorială avansează conceptul că matematica se bazează pe obiecte formale cu un înalt grad de abstracțiune, care nu sînt nici mulțimi, nici mulțimi vagi. În teoria mulțimilor există apartenență şi egalitate. Ei afirmă că nu se poate *fuzzyfica* numai una. Se pare că au dreptate.

Călătoria la Amsterdam e alt act al piesei. Un oraş necunoscut e un lucru minunat. Atunci şi acolo toți oamenii cu care te întîlneşti sînt drăguți. Al Patrulea Congres de Cibernetică şi Sisteme din 1978 este o perioadă de vis. Şi pentru că tot e vis, îmi permit să pierd câtva timp visând. Şi asta e de-ajuns ca să mă arunce pe un val de optimism. Pînă la cap, cu sau fără North-Holland, *Jurnalul sistemelor fuzzy* există, orice mi s-ar putea întîmpla, peste orice am da.

Redactorul venit din Țara vampirului e obişnuit cu mulțimile vagi. Satisfacția pe care i-o provoacă mulțimile vagi îi absoarbe tot timpul. Nici nu prea mai vorbeşte despre alte lucruri. Nu poate vorbi. Îşi dă seama că cei trei redactori ai Jurnalului nu s-au întîlnit niciodată. Da, cred că niciodată nu s-au întîlnit. Nu l-am văzut niciodată pe redactorul onorific.

Jurnalul are de scos la iveală adevăruri. Minunate. Strălucite. Adevăruri nemaivăzute. Iar oamenii sînt complet uluiți. Asta e, şi-au zis. Asta-i toată problema. Haide, să murim pentru ea. Oamenii mereu mor de dorința de a muri. Aşa sînt făcuți. Trăiască *Jurnalul mulțimilor fuzzy*, chiuiră ei. Asta se întîmpla când primul colocviu de sisteme *fuzzy* a pornit în triumf. În Amsterdam. În timpul Congresului de Cibernetică şi Sisteme. Sistemele *fuzzy* sînt foarte tentante. Aşa de tentante că, atunci când soseşte la Amsterdam redactorul principal, rămâne mut la vederea acestui colocviu plin de patimi. Cei prezenți se adunaseră de bună voie, inclusiv Dan Ralescu, pentru a fi martorii apărării Jurnalului, de care nu mai auzise nimeni. Jurnalul vagului, cu conturuli clare. Analele speranței.

Nu toată lumea e încântată. Aceia care nu sînt jalonați în zigzag într-o lume de absurdități, în țarcul platitudinilor belicoase. Precum şobolanii înnebuniți de fum, încercăm să scăpăm de pe nava în flăcări a legii terțului exclus, dar n-avem nici un plan unitar. Înfricoşați de precizie, sîntem dispuşi la un alt tip de nebunie. Nebunia vagului. Rişca preciziei. În vîltoarea delirului general, redactorul principal începe să mă antipatizeze oarecum. Se pare că n-are încredere în neîncrederea mea în această nebunie. În locul şi situația unde ne aflăm, nici nu se pune problema de încredere.

Se ştie că universul tuturor mulțimilor formează un *topos*. Acesta este un nume grecesc care înseamnă "loc". Locul în care găseşti totul. Inclusiv logica tradițională. Se mai ştie şi că, fiind dată o logică, se poate construi un *topos* care să internalizeze acea logică. Aşa voiam să văd universul mulțimilor *fuzzy* tranşate în felii. Un *topos*.

A cincea carte a mea, *Sisteme fuzzy*, stă mărturie pentru asta. Dacă voiai să fii respectat şi apreciat, trebuia să te grăbeşti să-i dai bătaie, să te faci amic cu academicienii, deoarece ei erau din ce în ce mai supărați pe măsură ce progresul îşi urma drumul. Am observat asta îndată ce am organizat Al Treilea Congres Internațional de Cibernetică. Dr. J. Rose, organizatorul, era interesat de domeniul nostru. Acest om era un geniu. Voia să prezinte subiectul publicului larg. Considera un lucru esențial să scoată un volum în seria sa de cărți publicate în Anglia. Eu i-am trimis manuscrisul în martie 1977. Îmi pare că nimic din ce-am produs nu mi-a dat mai multă mulțumire. Mereu l-am descris ca fiind cel mai bun lucru pe care l-am făcut. Dar lucrarea i-a fost dată lumii în circumstanțe care dădeau fără îndoială de bănuit. N-a fost publicată decât la cinci ani după ce am scris-o. Planificată să fie tipărită în Singapore, a fost pierdută pe aeroporturi, găsită printr-o minune şi, în sfîrşit, distribuită în 1981.

Ideea de la care se porneşte e că sinteză înseamnă rezolvarea conflictelor. Chiar aşa se întîmplă în cazul proceselor de cunoaştere. Învățarea înseamnă să te retragi pentru a dobîndi perspectivă în universul conceptelor vagi. Termenii „sistem fuzzy" şi „pullback" devin un pămînt sfințit de matematica divină. Am senzația că abia am atins subiectul, mai degrabă decât să fi ajuns la sfîrşitul poveştii.

Studiul îl schimbă pe om, îi dă mîndrie. Ai nevoie de el ca să ajungi la străfundurile vieții. Fără studiu de-abia evoluezi undeva la suprafață, crezi că ştii despre ce e vorba, visezi prea mult. Te mulțumeşti cu intenții în loc s pătrunzi mai adînc. Nu e ceea ce voiai tu. Un om de caracter nu se poate mulțumi cu intenții. Ponasse, la Lyon, a sondat drept în miezul lucrurilor. Era un specialist în *topoi*. El a organizat prima reuniune dedicată Mulțimilor Fuzzy în Topoi. Erau acolo toți. Zadeh, Hans Man, Kandel, Klement, Dan Ral. Era prima dată când se găseau alături cei trei redactori. Prima dată când m-am întîlnit cu redactorul onorific. Lotfi Zadeh.

Îl cunoaştem pe Zadeh cum nu-l cunoaştem pe nici un altul dintre acei oameni eminenți care au făcut memorabilă această a doua jumătate a secolului. În primul rînd, îi avem studiie. Sînt scrise în toate stările afective, fără rezerve, cu singurul scop de a-şi despovăra mintea. A lăsat consemnări detaliate ale cercetărilor sale, întinse pe trei decenii, şi găsea o plăcere deosebită în a comunica pe hârtie. Propriile memorii rămân doar un fragment, din păcate, dar destul din ele a ajuns să fie finalizat pentru a ilustra acea porțiune a carierei sale în care au fost încurajate mulțimile *fuzzy*. Deşi n-a publicat niciodată o carte, am convingerea că America n-a avut niciodată – şi n-are în nici un caz astăzi – o minte mai pătrunzătoare decât a lui şi un mai distins critic al vieții.

Principiile logicii clasice sînt reprezentate de operații pe o mulțime cu două elemente. Aceste operații – intersecție, reuniune, negare – sînt metode de a defini noi mulțimi. Mulțimile, împreună cu aceste operații, prezintă o structură anumită. Dacă mulțimile *fuzzy* sînt generalizarea mulțimilor rigide, ele trebuie să aibă o structură analogă. Acolo, la Lyon, au descoperit cu toții că logicile sînt constituite pe niveluri ierarhice, fiecare nivel ascunzînd detalii față de nivelul de deasupra. Acolo, la Lyon, lui Ponasse nu i-a parvenit nici măcar un sunet înapoi. Nici cât o clipită n-a primit sprijin moral în favoarea şi ca răspuns la eforturile sale. Îl asculta cineva? N-aveam nici o dovadă despre asta şi nici nu puteam uita că, dintre noile plăceri ale vieții, aceea de a dormi în timpul unei reuniuni ştiințifice internaționale nu poate fi în nici un caz subestimată.

*Jurnalul sistemelor fuzzy* evită dezbaterile, interviurile ca şi recenziile şi se mişcă, şi impresionant şi absurd, într-o poziție aşa de țeapănă că trece dincolo de perpendiculară şi se înclină pe spate. Asta explică, fără îndoială, de ce lui Herbert Toth, care lucra la teza de doctorat la Universitatea din Viena, i-a trecut prin cap că probabil s-a întîmplat ceva. Toth n-a negat definiția originală a lui Zadeh ca fiind naturală, imediată, elegantă. Aserțiunea asta era justificată îndeajuns de cantitatea de bibliografie din domeniu, de şirul de articole şi studii care se înmulțeau epidemic. Pentru a-şi justifica critica şi pentru a ajunge la principalele scopuri avute în vedere, remarcă faptul că logica obişnuită reprezintă conceptele în mod sintactic. Cu alte cuvinte, un concept este un obiect supus manipulării într-un limbaj formal. Logica maniheistă şi calculul predicatelor sînt amândouă astfel de sisteme. Se dau reguli spre a distinge manipulările

valabile de cele nevalabile. Teoria mulțimilor e semantică. O mulțime de elemente exemplifică un concept. Teoria mulțimilor studiază manipulările aşa cum ar putea fi ele efectuate pe ansambluri fizice reale. Alipind. Dând la o parte un subansamblu. Şi aşa mai departe.

Mulțimea e masivă, fixă, completă în sine, dată în totalitate. E lipsită de potență şi devine în linii mari echivalentă cu lumea inertă a obiectelor şi lucrurilor. O mulțime *fuzzy* e fluidă şi goală mai degrabă decât fixă şi plină. E caracterizată de potență. Acestor două moduri de ființare nu li s-a conferit un statut ontologic egal. Mulțimile sînt, logic şi ontologic deopotrivă, anterioare mulțimilor *fuzzy*. Mulțimea *fuzzy* e derivată din mulțime printr-un aranjament. Prin om se regăseşte în lume vagul. Adam, în Grădina Edenului, avea numai o treabă de făcut – să dea nume. Şi numele toate sînt îndeajuns de vagi.

* * *

De ce să te lupți şi să te străduieşti? E bună şi aşteptarea, dacă totul o să ajungă pînă la urmă la al Cincilea Congres de Cibernetică şi Sisteme. Practic, doar congresul ăsta contează. De ce să negăm asta? Ne aşteaptă. Într-una din zilele care urmează trebuie să ne hotărîm s-o luăm spre Ciudad de Mexico. Cu toții? Mă îndoiesc.

Congresul din 1981 e dedicat unei abordări a problemelor Mexicului şi altor țări în curs de dezvoltare, bazată pe teoria sistemelor. Rezolvarea problemelor lor actuale necesită o nouă perspectivă. Nici capitalismul, nici socialismul nu e relevant. Mai degrabă e nevoie de un cadru bazat pe sisteme generale. Ceea ce ne conduce la Cibernetica Sistemelor Umane.

Vorbesc despre sisteme umane. Spun că ele sînt sisteme în dezechilibru aflate perpetuu în schimbare, care prezintă pe parcurs unele cvasiechilibre. Mai spun că cibernetica, văzută ca teorie a menținerii echilibrelor, ar putea să ne ofere speranța de a găsi un nou fundament pentru înțelegerea dezvoltării. Spun că teoria sistemelor *fuzzy* este un bun model pentru teoria menținerii echilibrelor. Omul nu e determinat doar de constituția sa biologică. El se autoformează când se străduieşte să realizeze imagini interiorizate. O imagine descrie un perimetru tacit al unui punct de vedere. Orice imagine poate fi lărgită ca să cuprindă una nouă. Prin *pullback*. O dare înapoi către un nivel de observație mai înalt. O transformare a minții treptată şi dinamică. O ridicare de la înțelegere la înțelegere. Se întrebuințează termenul „feedback” ca să ne referim la un sistem controlat de marja de eroare definită prin raportarea la un scop exterior. Termenul „pullback” se întrebuințează pentru a ne referi la scopuri interiorizate. O abordare globală, care poate da legitimitate statutului noțiunii de “posibil”. Aşadar, modul omului de „a fi” este ”a deveni”. Aşadar, studierea mulțimilor variabile în timp ar trebui să constituie preocuparea centrală a specialiştilor în ştiințele sociale. De aici, eroarea ingineriei sociale. De aici, o definiție simplă a ceea este alienarea. O lipsă. O lipsă de *pullback*.

* * *

Cred că atunci când m-am întors din Ciudad de Mexico m-am întîlnit cu Noica. Constantin Noica era un logician pe care am impresia că l-am cunoscut de când mă ştiu, deşi numai în ultimul timp am devenit apropiaţi. În epoca anterioară avusesem prea mult de făcut, dar mai de curînd am tot meditat, iar Noica m-a sprijinit. Fără prezenţa lui aş fi uitat o sumedenie de lucruri pe care acum mi le amintesc. L-am cunoscut prin Geo, care făcea parte din acel grupuscul de-acolo. Între oamenii aceştia exista un adevărat spirit de clan. Lucru neobişnuit, chiar ciudat, acolo, în ţara vampirului. Presupun că şi-aici e la fel. Geo spunea: „Ar trebui să-i cunoşti pe ceilalţi ciobani din grup!” Asta pentru că obişnuia să se ducă la munte luni de zile, să scrie. Şi ne-am întîlnit. Când nu-i puteam urmări logica, vorbeam pînă când migrenele noastre i se transferau lui. Plin de elocinţă, citit, gata mereu să dea sfaturi, afabil cu oricine. E limpede că nu e un tinerel dornic să fie ignorat. Dar oare cine e? Chiar şi Moisil, un critic pătrunzător, a constatat că are un zîmbet dezarmant. Descoperind că descoperirile îi erau ignorate, se hotărî să se claustreze într-o casă de ţară, chiar în vecinătatea ciobanilor, dând să se înţeleagă că îi studia pe Platon şi pe Hegel. În căsuţă îşi avea curtea princiară. Tineri studioşi, dar chiar şi din cei bătrâni călătoreau sute de kilometri să-l vadă. Când ne-am cunoscut arăta în plină formă. Mai trecut, dar în formă. Interesat de ontologia fiinţei, pe care el o definea ca împlinită într-o mişcare cu intenţie. O dată ce firea se îndreaptă spre propriu-i ţel, ea află stabilitate într-o deschidere. O astfel de închidere într-o deschidere e, de pildă, închiderea regulilor, ca şi deschiderea ei într-o limbă. A creşte în fiinţă înseamnă a transforma medii exterioare în unele interne. Cultura, de exemplu, care la început reprezintă un mediu extern perfect, devine la final un mediu intern pentru cei împliniţi în ea. În mod identic, după căderea în păcat, harul divin acţionează din afară asupra omului. Orice *topos* îşi interiorizează logica. Maşina devine asemănătoare fiinţei când interiorizează cunoştinţe. Şi vorbim de sistemele experte, chestiune abia pusă pe tapet de cei de la Universitatea Stanford, şi despre legea terţului exclus, şi despre Moisil, şi despre ce a făcut el, cum s-a certat cu Barbilian, matematicianul tranformat în poet, când s-au sfîşiat în polemici de n-a mai rămas nimic. ”Ehei, zilele de altădată! Zilele legii terţului exclus.” Aproape în secret, făgăduiesc să scriu. La adresa permanentă: Ciobanii, Munţii, Ţara Vampirului.

Spre sfîrşitul anului 1982 are loc un eveniment care, mai târziu, din motive necunoscute, e înţeles greşit, apoi falsificat, apoi distorsionat şi transformat într-un basm care încă îi mai pune la zid pe câţiva dintre prietenii mei. M-am retras spre New York. Şi azi mă gîndesc la această mişcare. Una dintre cele mai frapante trăsături ale unei noi paradigme e faptul că e omnivoră, capabilă să pătrundă pînă şi propria-ţi viaţă.

A şasea mea carte se intitulează *Sisteme experte şi sisteme fuzzy*. Nu din întîmplare, ci prin voia editorului, Alan Apt. Căuta manuscrise. Ne

cunoaştem la o conferinţă în New York, unde Zadeh prezenta o expunere. Îi pomenesc despre loialitatea care mă leagă de North-Holland, editura care publica *Jurnalul mulţimilor fuzzy*. Naşparlie idee, zice. Avea dreptate. În costum complet de ceremonie mă dau înapoi să-mi asigur perspectiva, iar Alan îmi pune cartea în vitrina librăriei editurii MacGraw-Hill de pe Seventh Avenue, în Manhattan. Două luni vitrina este plină de cărţile mele. Un buchet de *best-seller*-uri. Un buchet de flori roşii. Un buchet de apeluri (”Fraţilor, prieteni şi confraţi într-ale dăscăliei, ceea ce intenţionez să vă spun acum e de cea mai mare însemnătate pentru mîntuirea voastră…”). Într-un stil elaborat, potrivit, în tonalitatea cea mai scăzută, cu un raţionament care-l sensibilizează pînă şi pe cel mai analfabet om, arătam că valoarea vagului e nepreţuită. (”Aşadar, prieteni, nu mai pretindeţi precizie exagerată, refuzaţi porcăriile şi mizeria…).

Cartea e dedicată lui Zadeh, deschizătorul de drumuri.

Publicarea sa e oportună. Japonia e gata să inunde piaţa cu mecanisme de control *fuzzy*.

Lectura acestei cărţi este o dezamăgire pentru cei care aşteaptă definiţii abstracte. Dimpotrivă, eu vin cu discuţii explicite de lucruri care multora le vor fi devenit a doua natură. Deşi se prea poate ca o parte din material să fie foarte familiar, tema principală este dezvoltarea a noi perspective. Insist pe motivaţiile originale. Celui interesat de studiul domeniului i se arată concret cum şi de ce au evoluat conceptele. Pomenesc pe îndelete despre construcţia universală a *pullback*-ului. Scriu că inteligenţa înseamnă interiorizarea unui mediu exterior. Un vraf de reguli este un sistem *fuzzy*!

*Jurnalul mulţimilor fuzzy* are acum o secţiune informativă în care se dau ultimele noutăţi. Aici, Ian Graham introduce cu parcimonie recenzii. Prezintă relaţia dintre *topoi* şi matematicile *fuzzy* în scopul de a alcătui o logică *fuzzy* veritabilă, în acelaşi timp consecventă, completă şi respectabilă. Şi găseşte calea deschisă de teorema noastră a reprezentării.

La început, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă îşi refuză sînul, confortabila dezmierdare a unui grant suculent. Sîntem asaltaţi din interiorul forului academic. Persecuţia pe care o suportăm slujeşte la întărirea convingerii că sîntem luptători. Luptători de largă perspectivă. Luptători metodici. Strîns uniţi împotriva lupilor care urlă la porţile convingerilor noastre. Eroi care n-ar consimţi în ruptul capului să fie păcăliţi. Perseverenţi, constanţi, neşovăitori, grandios exaltaţi, cu principii. Mulţi şi în acelaşi timp unul. Apoi, când Japonia îmbrăţişează ideea, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă aplică o politică de acţiune afirmativă. Se acordă granturi pentru a merge în Japonia, pentru a călători în toată lumea, pentru a sta acasă. Banii, o dată veniţi, înseamnă schimbare. Schimbări însemnate. De acum nu vom mai avea niciodată încredere unul în celălalt. Acum sîntem angajaţi în luptă, care pe care, pentru trofeu.

Trofeul dobîndit de mine este anunţat în scrisoarea de la William Terry, de la Institutul de Electrotehnică şi Electronică al Inginerilor (IEEE):

La cererea directorului pentru Zona 1, Alex Gruenwald, am plăcerea şi privilegiul să vă informez că aţi fost selecţionat pentru o distincţie a Zonei 1. Alegerea d-voastră, sprijinită de Roger K. Sullivan şi de Secţiunea pentru New York, a fost aprobată de către Comitetul de acordare a distincţiilor în Zona 1, în întrunirea de la Lenox, statul Massachusetts, din 28 septembrie 1985, unde a fost aprobată din nou, în unanimitate.

Distincţia vi s-a acordat pentru noile concepte tehnice în domeniul electrotehnicii, menţionându-se: „Pentru activitatea d-sale deosebită şi articolele publicate în domeniile ciberneticii şi logicii fuzzy şi, în mod principal, pentru elaborarea unei terorii algebrice a sistemelor fuzzy, avînd aplicaţii la sistemele experte.

La telefon:

"Nu prea ai motive să te entuziasmezi. N-ai observat faptul că specialiştii în mulţimi *fuzzy*, cei care proiectează dispozitivele de control *fuzzy*, mai pe scurt confraţii tăi, nu menţionează traducerea lucrării tale, cea din 1978, când Asai ţi-a cerut permisiunea să fie traducător şi apoi s-a adăugat şi pe el în calitate de coautor? Ar cam fi timpul să te dai la o parte".

Togai îmi cere permisiunea să-mi traducă noua carte. Apoi vrea să fie coautor. Îl cunosc de la Laboratoarele Bell din New Jersey, unde a inventat cipul *fuzzy*. Un tip de treabă. Pleacă în California şi apoi nu mai răspunde la scrisori. Când îmi parvin veşti proaste, de obicei zîmbesc. Şi cu Togai a fost la fel, i-am zîmbit, deşi mai târziu tipul de la bibliotecă mi-a spus că păream trist. Lucru pe care l-a făcut cu un zîmbet. Ce-ai făcut, m-a întrebat tipul, când n-ai primit nici un răspuns?

Am zîmbit, i-am spus, m-am aşezat şi-am zîmbit.

Ar trebui să li se spună oamenilor şi despre astfel de lucruri.

Ideea unui dispozitiv de control *fuzzy* a fost propusă de cercetători absolvenţi, în Anglia. Cred că era în 1974. Cu un aer de detaşare şi o sclipire de ironie, ei şi profesorul lor şi-au expus atenţiei rezultatele cercetării ca o delicatesă. Da, prieteni, zicea Mandami. Voi, cei veşnic spălaţi pe creier, emancipaţi-vă, introduceţi judecata de bun simţ, acum puteţi controla o garnitură de metro sau un proces de producţie industrială folosind cuvinte.

În mod obişnuit, un sistem de control pentru metrou începe să acţioneze frînele trenului dacă viteza este mare şi staţia următoare se apropie. Aceste condiţii, care în sistemele tradiţionale sînt reprezentate de ecuaţii matematice complicate, pot fi descrise folosind o mână de reguli *fuzzy*. („Dacă viteza e mare şi staţia următoare aproape, acţionaţi frînele la

presiune medie”). Un mecanism de control este atât un set de astfel de reguli, cât şi un dispozitiv care le însumează efectele. Prin repliere, prin perspectivă.

Primul mecanism de control aplicat la un proces industrial a fost construit în Danemarca.

Le ofer studenților mei prelegeri însuflețite despre culturi îndepărtate care au adoptat mecanisme de control *fuzzy* întrebuințate pentru a conduce activitatea din stații de metrou aglomerate. Închei întotdeauna cu sfaturi utile.

Nutrite de vigoarea japoneză, le spun, mulțimile *fuzzy* s-au răspîndit din Danemarca în China, unde tocmai mi s-a publicat o traducere a celei de-a treia cărți a mele. Nu mi-au plătit drepturile de autor, dar mi-au trimis un exemplar. Ei ştiu pentru ce se zbat. Vor deveni prima putere economică. Asta în timp ce voi trăiți în păcat trupesc şi lubricitate şi nici măcar nu-mi citiți toate cărțile. Din pură inocență! Ştiu! Dar în lumea largă viitorul a început să deschidă noi cărări. Ce vă sfătuiesc eu: învățați teorema reprezentării.

Celebra serie de volume – *Cercetări interdisciplinare în domeniul sistemelor* – e scoasă acum de editura Verlag TUV Rheinland din Germania. Din 1984 sînt unul dintre redactori. Celălalt redactor este Salomon Klaczko. Prima carte pe care o recomand e teza de doctorat a Mariei Zemankova. Îndrumată de Abraham Kandel. Cartea este tradusă în japoneză. Volumul 86 este alcătuit de Henri Prade. Se ocupă de raționamentul aproximativ, în care noțiunea fundamentală este cea de distribuție posibilistică. Posibilitatea este gradul în care ceva e posibil. De exemplu, dacă Prade e înalt, înseamnă că este foarte posibil ca Prade să aibă 1,82 m.

Henri Prade. Din Toulouse. Foarte aproape de munți. Îmi închipui că sînt mulți galicani pe-acolo. Un om nobil, în cel mai bun sens al acestui termen. Lesne afectat, chiar şi de zgomot. Seria articolelor şi studilor sale se întinde pe douăzeci şi cinci de ani şi mai păstrează încă multe din lucrurile care sînt proaspete şi utile şi azi. Marii oameni de cultură sînt cei care fac o pasiune pentru răspîndirea şi acordarea locului meritat celor mai bune idei ale epocii. Chiar asta au făcut Prade şi Dubois. Ei au mereu ceva de spus. Au un dar neobişnuit de a pătrunde, tranşant, pînă în miezul problemelor. Publică cel mai bun buletin dedicat mulțimilor *fuzzy*. Mai bun decât Jurnalul nostru. Mai bun – şi gratis.

# Pullback

1986 *Pullback*
1987 *Simulări, calcul bazat pe cunoştinţe şi statistici fuzzy*
1988 *Conspiraţia cibernetică: spiritul înaintea materiei*

Mary Oliver spune că a auzit un zgomot ca de paşi mărunţi care foşneau. (Era aşa de beznă că nu putea vedea cerul.) A spus Opreşte-te sau trag! Acel ceva s-a apropiat pînă când i-a simţit aburul respiraţiei. Trase o dată, de două ori, de trei ori. Vaca lui Belzebut i s-a prăbuşit la picioare. Privind-o, s-a gîndit la America şi ce minunat loc în care să trăieşti ar fi ea.

Povestea mea e diferită. Iată ce s-a întîmplat. Nu pomenisem nimic. Nici măcar un cuvînt. La reuniuni, Belzebul continua să mă privească ca şi când mă considera cât se poate de acceptabil. Deodată, cântecul ei se înteţi mai mult decât viaţa însăşi şi făcu soarta să cîrmească înspre nenorocire. Când cânta, nu mă puteam gîndi la nimic altceva decât la nefericirea întregii lumi sărace şi la a mea însumi. Asta era cel mai rău lucru dintre toate. Şi, cum cânta, se bălăbănea şi se agita. Un talmeş-balmeş teribil. Nici o greşeală. Lîncezind prin ceaţă. Din jelania ei picura nefericirea. Mă făcea să-mbătrânesc din clipă în clipă. Şi nimic n-o putea opri. Părea că nu-şi dă seama cât de mult rău ne face cântecul ei tuturor. Când îţi vine aşa de departe, ţintit cu atâta siguranţă, nu te poţi înşela.

Pe mine unul dintre disidenţi m-a făcut să iau poziţie. Era după Cel de-al Treilea Congres de Cibernetică şi Sisteme. Ne întîlnim noi după prânz. Vrea să aibă o discuţie cu mine. Ascult. E adevărat, spuse el, încercând să fie conciliant. În linii mari ai dreptate, dar locul ăsta unde ne aflăm ce e? O lume *fuzzy*. Şi noi cu ce ne alegem din ea? Cu nimic. Disidenţii erau mereu antibelzebulieni. Pentru un antibelzebulian, A este non-A. Judecând în perspectivă, disidenţii erau împinşi către autodistrugerea care izvorăşte din frustrare.

Dar chiar atunci, cine altul decât Nicholas Georgescu-Roegen vine în vizită în Ţara Vampirului, respirând bunătate, un bărbat şi jumătate. Interesat de tratarea caracterului vag. Vorbea despre concepte dialectice. Gata să treacă la acţiune. Entuziasmul m-a făcut să mă ridic în picioare.

“Yancheii tot mai au nevoie de săpători de şanţuri. Se pare că eşti pe calea cea bună. Viitorul e al computerelor. Deşi mă îndoiesc că lucrurile pe care le faci sînt chiar ce urmăresc ei să găsească. O să-ţi trimit o invitaţie. Dar trebuie să te desparţi de bagajul eului pe care îl aduci cu tine, iar distanţa n-o să te ajute să te descotoroseşti de el.”

Disidentul, un crai arătos şi monumental, care nu era numai placid, ci despre care se credea că mai are şi curaj, întrebă simplu şi direct care era acest bagaj al eului. Şi, cu oarecare bruscheţe: ”Pur şi simplu o să trebuiască să-i dai drumul. Spre vest. Unde era de presupus că totul e mai bine. Unde era de presupus că totul e bine definit. După legea terţului exclus. Şi se pune pe făgăduit bani şi faimă. Dacă cineva vrea să facă istorie, continuă el, n-are

nici un rost să se stabilească undeva ca şi când bagajul eului ar fi singura investiţie. Aşa că împachetează-ţi lucrurile şi p-aci ţi-e drumul! exclamă el, arătând cu degetul spre vest. Şi, în 1982, chiar acolo mă aflam, cu Roegen, în Nashville, statul Tennessee. Tînjind de dor de casă. Aveam patruzeci şi şase de ani atunci.

Apoi trandafirul înflori, iar petalele-i întunecate arseră pînă deveniră scrum, şi, când nu mai rămase nimic, îmi amintii că, odată, demult, era primăvară şi veneam grăbit prin zăpadă înapoi spre casă, după o zi de muncă, cu gulerul scurtei matlasate verzi înfofolit în jurul gîtului ca să mă apere de vîntul insistent şi tăios de martie din New York.

Un oraş este mai ales o stare de spirit. Dacă cineva nu mai auzise pînă atunci de tine, era vina ta. Şi îl întîlnesc eu pe Yager. Despre devotamentul lui pentru mulţimile *fuzzy* ar fi superfluu să vorbesc. Mergea pînă la patimă. Unui zel ca al lui îi datorăm poate jumătate din tot ce e mai bun în bibliografia din domeniu. Apoi mă întîlnesc cu Bonissone. În Schenectady. El a organizat simpozionul din 1983 al Societăţii nord-americane de prelucrare a informaţiei *fuzzy*. Eram foarte puţini, iar reuniunea a fost intimă. Zadeh a vorbit despre Moisil aşa cum ar fi vorbit despre sine, pentru că el însuşi încercase cândva să fie Moisil. Avea o curtoazie sublimă pînă şi în cunoaştere, un fel profund şi limpede totodată de a se folosi de cunoştinţe fără ca să le facă să pară o obligaţie sau o povară. Era sincer. Era mereu o bucurie să te întîlneşti cu el în sălile de conferinţă. Şi era o plăcere pentru el să te întîmpine. Câteodată era însoţit de una sau două doamne. De obicei veneau o dată şi după aceea nu le mai vedeai. Niciodată n-am aflat de unde veneau şi ce căutau acolo. N-am mai auzit pe nimeni pomenind despre vreuna dintre ele şi niciodată n-am auzit nimic despre activitatea lor. Poate că şi Henri Prade era acolo, dar de asta nu-mi amintesc. Joseph Goguen n-a venit niciodată, iar din Europa n-au venit decât foarte puţini. Kaprzyk a venit din Polonia, iar Ventre a venit din Italia. Se auzea o voce în zilele acelea, o chemare prin toată lumea, care răsuna pretutindeni. Numai bătrânii cărturari se uitară nemulţumiţi, se încruntară, îşi exprimară nemulţumirea, confuzia, adînca reflecţie. O cută încruntată li se întipări adînc pe frunte.

Eram interesat de plasarea mulţimilor vagi în *topoi*. Să le fac să se comporte precum mulţimile generalizate. Sperând să găsesc logica mulţimilor vagi – *fuzzy*. Da, logica *fuzzy* nu este o logică generalizată. Nguyen şi Goodman erau şi ei interesaţi să fixeze mulţimile *fuzzy* într-un cadru categoric bine definit.

Reuniunea din 1994 s-a ţinut în Hawaii. Prezentându-mi lucrarea, am vorbit cu acea strălucire mîndră care poate să-l inunde pe un vorbitor numai o dată în viaţă. A doua oară nu se mai poate, fiindcă nu pot să existe două anunţuri care se fac pentru prima dată. Am expus cu argumente ideea de mulţimi generalizate. Am recomandat o abordare categorială.

"Nu te putem urmări. E prea pretenţios. Pînă ajungi d-ta la cap, pe noi ne-ai pierdut demult pe drum. N-ai putea să mai simplifici un pic?"

“Pot.”

Într-o lume în care aproape nimic nu e sigur, cunoştinţele noastre despre nesiguranţă ne vor da posibilitatea să acţionăm ca şi când nimic n-ar fi nesigur. Şi camarazii din zilele acelea dădeau toţi din cap şi ziceau Bun, aşa e, în acelaşi fel cum daţi din cap şi ziceţi Bun, aşa e când încerc să vă explic de ce frazele complicate sînt scurte şi cele simple sînt lungi.

Numerele asociate cuvintelor prosperau. Erau eforturi făcute separat, dar se potriveau unele cu altele. Precum ketchup-ul şi cartofii prăjiţi. Zadeh era ceasul principal. Japonia, pîrghia atotputernică. Dar ketchup-ul nu curge din belşug, ca laptele şi mierea, în rîuri. Oare n-ar fi ceva de înţeles ca o persoană care a marcat înainte o graniţă să vrea în cele în urmă să-ţi extindă teritoriul?

Voiam un loc unde nici măcar n-ai nevoie de ketchup, unde cartofii prăjiţi ar fi într-un anume fel suficient de aromaţi şi interesanţi aşa cum erau. Orice deschidere îşi are importanţa ei. Visul, o dată ce ţi s-a îndeplinit, nu mai e un vis, ci o închisoare. Şi în felul acesta exploratorul de teritorii necercetate şi-a îndreptat atenţia în altă parte. Spre paradisul cuvintelor fără numere. Şi cât timp după aceea a rămas tăcut, părăduind bruma care-mi mai rămăsese din suflet cu fiecare zvîcnet al peniţei, nici nu mă mai lasă inima să spun. Dar ia uitaţi-vă încoace, doar un minut. E asta faţa un om care să se dea bătut. Sau ce?

Uneori, citind ceva, îmi spuneam – aş vrea să fi scris eu asta. Am spus-o cu o carte de Borges în mâini, am spus-o pe când gustam fluiditatea vioaie, a lui Garcia Marquez. Am învăţat cu încetul că a scrie cu scurte propoziţii lungi ar fi singura posibiltate de a deschide o fereastră în închisoare. Ca Truman Capote. Ca Céline. Ca Duras. Ca Günter Grass.

Într-o zi am găsit o scrisoare de la William James către fratele său Henry. Iată textul:

> Ştii cât e de opusă ideea ta referitoare la „a treia modalitate” de execuţie a idealurilor care-mi animă pieptul de absolvent al universităţii Oxford, a mea fiind să spun un lucru într-o frază cât pot eu de direct şi explicit, şi apoi s-o abandonez cu totul; a ta fiind să ocoleşti numirea directă şi, adulmecând şi suspinând de jur-împrejurul lucrului, să trezeşti în cititor, care se poate să fi avut deja o percepţie asemănătoare, iluzia unui obiect solid, făcut în întregime din materiale impalpabile, din aer şi din interferenţele prismatice ale luminii, ingenios concentrate de oglinzi asupra unor spaţii goale. Dar reuşeşti s-o faci, asta e ciudăţenia. Însă complexitatea sugestiei şi referirii asociative, la scara enormă la care lucrezi, structurează în aşa fel materia oferită cititorului, încât rezultatul este că se solidifică, prin simplele dimensiuni ale acestui proces, percepţia similară de la care el, cititorul, trebuie să pornească. Precum aerul, prin mijlocirea volumului său, care dobîndeşte greutate ca un corp material, la fel biata şi neînsemnata sa percepţie iniţială, înfăşurată în acest gigantic

cocon de atmosferă sugestivă, creşte ca un germene, devenind ceva neînchipuit mai mare şi mai consistent.

* * *

Cea de-a şaptea carte a mea, *Pullback*, îşi propunea să explice această construcţie. Primul recenzent a observat că titlul se referă la perspectiva oferită de distanţă şi la capacitatea de a percepe modelul structural. ”Aproape paradoxal, autorul creează o asemenea perspectivă oferindu-şi naraţiunea într-o manieră aparent nestructurată dar foarte elaborată şi captivantă. Îşi lasă imaginile, fragmentare şi de vis, să ne copleşească, dă voie caleidoscopului schimbător al revelaţiei să ne hipnotizeze şi apoi, încetişor, ne reaminteşte că aceste fragmente formează într-adevăr un tot.”

Merită toată atenţia, scria Dan Ralescu în *Kybernetes,* o revistă cu vederi largi editată în Anglia. Aceasta este o construcţie algebrică. Da. Oare nu e aşa? În acea perioadă preda deja matematicile la Universitatea din Cincinnati. Radio Europa Liberă s-a grăbit să transmită altă recenzie. Acest *pullback*, afirmau ei, poate să combine realul şi imaginarul.

Toate amintirile care sînt strînse în această carte despre Maria – o femeie care fuge prin Europa, de-a lungul fluviului Dunărea, din Dacia în Danemarca, înfricoşată de teribila Bell-the-Bull – este subiectul unui solilocviu reflexiv, nepremeditat şi în aceeaşi măsură revelator. Toate amintirile care se raportează la Gerald O’Hara – episcopul din Atlanta care o ajută să ajungă la New York – se aseamănă cu o îngrămădire de lucruri care plutesc pe apa mării, aduse la mal de valuri. Amîndoi sînt nebelzebulieni. Galicani de neclintit.

Era suculenta Bell-the-Bull un personaj hegelian?

Pentru Hegel (filozoful care a pledat pentru dialectică – trecerea de la teza prin antiteză la sinteză), fiecare intuiţie, fiecare înţelegere înfăptuită prezintă o contradicţie. Ea surprinde un adevăr parţial, nu unul absolut. Prezintă neadevărul şi, prin urmare, negativul său. Contradicţia conduce la un nivel superior, astfel încât caracterul nemediat al primei noţiuni, prin medierea negaţiei sale, se rezolvă printr-o nemediere mediată. Hegel credea într-o gîndire care să separe contrariile unul de altul, care să accepte contradicţia internă a lucrurilor şi să le soluţioneze într-o unitate mai cuprinzătoare. El afirmă că raţiunea speculativă pătrunde realitatea în cea mai vitală mişcare a sa şi o concepe ca fiind unul dintre fundamentele ei.

Dar cum rămâne cu gîndirea care acceptă contradicţia lucrurilor dar nu le soluţionează într-o unitate de rang mai înalt? Ca Belle, care acceptă paradoxalul contrast interior al lui Belzebul cel rău şi Belial cel rău? Spunem de obicei: E o întrebare bună, când nu ştim să găsim răspunsul. Ca şi când ceea ce nu ştim noi e foarte rar şi prin urmare de apreciat.

Belzebul, interesat de Ţara vampirului, a observat că atât Maria cât şi Gerald O’Hara sînt celţi. Oricare ar fi adevărul despre infiltrarea lor în timpul primilor ani ai războiului rece – şi acum e clar că au fost probabil mai

mulți decât ar fi dispuşi destui să recunoască – celtismul în sine era o amenințare mortală la adresa decenței. Arhivele serviciilor de contrainformații sovietice şi americane au scos la iveală noi informații în anii din urmă. Ea chiar asta a spus. Era ofensată la culme. Întrebați-o pe ea, dacă nu mă credeți pe mine. Presupunînd că ați putea s-o găsiți şi s-o faceți să vorbească. Acum e o diavoliță bătrână, a cărei suflare aduce mai mult a sforăit, care pufneşte pe nas între două îmbucături, care mestecă zgomotos cu gura deschisă, fără plăcere, neinhibată, inhibând, care vorbeşte numai, vorbeşte de veacurile de crime şi moarte care au însoțit colonizările celtice în America. Invadatorii au ucis cu variola, cu sabia, cu muscheta, cu disprețul. Cât se poate de premeditat.

Cuprinderea în timp şi spațiu a culturii celtice a fost explicată abia mai târziu de Alex Badin şi David O'Keefe. Ei spuneau că, la trei mii de ani după inundarea bazinului Mării Negre, existau grupări asemănătoare de nume celtice în Europa orientală şi în Anatolia. Mai mult, numele celților din vestul Europei sînt ori aceleaşi cu cele din est, ori le au la bază pe acestea. Acum, ştiți ce vreau să spun. Celții au lăst multe toponime care s-ar părea că sînt înrudite. Se pare că fluviul Dunărea era *via sacra* a lor. Toți cei care călătoreau de-a lungul lui se aflau sub protecția zeiței Căii Lactee, De Danu.

Şi în felul acesta gîndirea dogmatică a părăsit Galileea. Pentru a ajunge la Cantor, în Danemarca, sau la Blaga, la Dunărea de Jos.

Ur şi Urie par să fie nume celtice. Ca şi Macpela, numele peşterii unde şi-a înmormîntat Avraam soția. Mama regelui Solomon a fost adusă din Urie. Galileea, țara străinilor, a fost locul de naştere al logicii dogmatice. Paul din Tars, din Cilicia, s-a dus în Galatia şi apoi în Galata. Iacob s-a dus în Galiția. Andrei s-a dus în apropierea fluviului De Danu. Petre a ajuns la Roma. Cel de-al treisprezecelea apostol, fiindcă s-a născut la Niş, a mutat capitala imperiului în propriul său oraş. Al paisprezecelea apostol, născut la Sofia, a construit cel mai mare templu folosit pentru venerarea Înțelepciunii. Potrivit cu logica vederii stereoscopice. Nebelzebuliană. Logica mulțimii *fuzzy* a tuturor galicanilor. Căci pînă şi galicanii sînt orînduiți după gradul lor de perfecțiune.

Întrunirea Academiei s-a ținut la Universitatea din Rochester. Istoricii au verificat descoperirile făcute de Alex, cât de îndepărtată în timp era migrația celtică. Bine, doar ştiți cum e o reuniune academică, nu? Dar Alex nu ştia. Eu mă duceam doar pentru propria plăcere. Era ideea mea. Mi s-a părut o treabă deşteaptă, deşi, dacă mă gîndesc retrospectiv, făceam mai bine să stau acasă. Înarmat cu îndrăzneală şi noi informații de arhivă, Alex Badin voia să rescrie verdictul dat de istorici asupra celților. Spunea că dacii din Danemarca şi dacii din Țara Vampirului sînt acelaşi lucru. Folosea argumentul numelor. În gaelică. S-a referit la Moseley Roll, *Beowulf* şi *Historia Anglorum* de Henry de Huntingdon.

Interesul meu pentru istorie a fost mereu mai degrabă cel al unui dramaturg decât al unui istoric. Sînt fascinat de comportamentul uman. Faptele, la urma urmei, sînt incontestabile. Ele pot fi consemnate. Brouwer a fost danez. Ca şi Cantor. Primul dispozitiv de control *fuzzy* a fost făcut în Danemarca.

* * *

Alex m-a lăsat la această răspîntie. La începutul propriilor mele cercetări. Pe culmea drumului care coboară drept înspre marile descoperiri. Descoperirile lui Robert Lane Fox, membru al New College de la Oxford. El a marcat un nou indiciu. Asta vi se pare straniu? A făcut vreodată cineva asta pentru voi? Să se dea jos din maşină ca să vă dea posibilitatea să vă continuați drumul? Poate să pară că e amabilitate, dar concepeți-o ca interferență.

Robin este istoric, cineva care, după cum se exprimă el, nu crede în Dumnezeu, ci numai în Cartea lui. Am început lunga-mi călătorie înapoi în timp mergînd călare prin Sfînta Scriptură, întins în spinarea *Versiunii neautorizate*, ultima carte a lui Robin. Este o părere veche şi indiscutabilă, scrie el, că temele cele mai distincte se află în legătură cu profeții din nord, Ilie, Elisei, Osea şi Amos. Legatari ai profeților din nord au venit spre sud cu un text fundamental al legii. Nebelzebulian. Este cartea Leviticului, care ne pune față cu legea terțului exclus. Adăgată mult mai târziu. Cea de-a patra Evanghelie, lucru binecunoscut, îi rememorează pe belzebulieni ca pe un grup ostil, ca şi când galileenii n-ar fi făcut parte dintre ei.

Asta avea aerul unei dovezi.

Foarte bine, atunci hai să abordăm frontal problema. Cunosc interesul imens care derivă, ca undele apei, dintr-un asemenea subiect. Următoarea mea călătorie se orîndui. Mă conducea David Weiss Halivni. *Maculata concepțiune* este titlul cărții sale, publicată la editura Westview Press. Recenzenții afirmă că este o carte nereuşită, scrisă de unul dintre marii cărturari evrei ai timpului nostru. Lipsită de succes pentru că pune întrebarea cea dreaptă şi dificilă, dar nu reuşeşte să afle un răspuns convingător. Lucru rar printre comentatorii evrei ortodocşi, Halivni recunoaşte că suprafața literală a Pentateuchului canonic este viciată de diverse maculări, a căror proveniență pare să fie mai mult omenească decât divină. Se pare că, cu mult timp înaintea lui Ezdra, Legea terțului exclus nu era venerată. Tocmai în această perioadă textul divin originar a devenit maculat. Halivni îşi asuma sarcina de a arăta că Ezdra a reconstituit textul din rămăşițele unei revelații nebelzebuliene.

* * *

Şi cu asta am ajuns, sper, la capătul prea lungii insistenţe asupra vechilor maculări. Acum să ne mutăm atenţia asupra celor moderne. Vi-l amintiţi pe Keith Mano? Era pe vremuri ochiul sfredelitor de la *National Review*. El a explicat de ce a devenit membru al Bisericii ortodoxe americane. Această declaraţie este destul de îndrăzneaţă. Nu apare în ea nefericirea despărţirii. Nici jubileul întoarcerii acasă. La urma urmei, fusese mult mai mult decât un membru al Bisericii episcopaliene de duminică, timp de optsprezece ani. Era zelos. Era loial. Enoriaşii îi cunoşteau lucrarea. Ţinutul, la fel. Şi dioceza. Avea experienţă mai mult decât suficientă în domeniul atragerii de fonduri publice pentru episcopalieni. Pe vremea aceea era – ironia soartei, nu – reprezentantul episcopului Paul Moore în Consiliul regional pentru cursul mijlociu al Hudsonului. Ştia că un episcop face mereu aşa cum vrea el. Dar nu ştia că instituţia episcopilor nu va renunţa niciodată – sau niciodată în timpul vieţii lui – la legătura sa matrimonială plăcut gîdilătoare, după legea comună, cu *Zeitgeist*-ul. Putea să se constituie într-o strămurare. Putea, dar nu l-a reprezentat pe Paul Moore. Putea şi şi-a exprimat deschis nonconformismul. Înştiinţarea de evicţiune morală i-a parvenit atunci când parohul a anunţat că va institui noua carte de rugăciuni. Destinată probabil să respecte legea terţului exclus. Lucru gratuit şi obligatoriu, care înstrăinează mii de inşi cu o eficacitate remarcabilă. Keith n-a mai putut suporta o biserică în care, dintr-o sută, nouăzeci şi nouă erau înfometaţi şi ultimului i se făceau avansuri timide. Aceluia care cel mai adesea era un lup în piele de oaie. Hirotonisirea femeilor a adus dureroase, crude schisme. Turma – oricât ar fi părut de burghez-mulţumită şi anostă – a rămas fără hrană. Ignorând acea esenţială obligaţie, episcopii episcopalieni au fost fără ruşine abandonaţi. Şi neruşinaţi, trufaşi în neglijenţa lor cu mitră. Ca filieră pentru Sfîntul Duh, episcopalianismul a fost, aşa cum a observat el, blocat. Ceva mistificat şi şubrezit. Uzat. O dată sau de două ori pe an, Ochiul-burghiu se uita cruciş la episcopalianism, cam cum s-ar fi uitat cineva cruciş la un accident grav. Iar cititorii, din compasiune însimţită, începuseră să-i trimită scrisori cu surse şi citate referitoare la ortodoxie. Toţi erau foşti episcopalieni. Sătui de Biserica Evenimentelor Curente, se convertiseră. Scriau despre bucurie. Despre un Canaan spiritual. Începu să citească. A aflat că ortodoxia e cea mai veche şi cea mai puţin falsificată legătură duhovnicească. Preoţii se puteau căsători. Liturghia n-a fost schimbată timp de o mie cinci sute de ani. Când l-a sunat la telefon, John Schneyder a început să se scuze. Credea că n-or să fie condiţii prea bune. Templul se găsea într-un apartament. Dormitorul vostru de oaspeţi e probabil mai mare. Dar Keith mai văzuse altare îndestulate, caritabile, seci, fără substanţă. Aşa că s-a dus. Şi a găsit atât tihnă sufletească, cât şi încredere sufletească. Într-o uriaşă şi străveche comunitate căreia nu-i este frică să nu se schimbe.

Mergînd mai departe pe cărarea acestor gînduri, iată scrisoarea episcopului John Schneyder de la Catedrala Capela Maicii Domnului:

> Mai întâi, daţi-mi voie să-mi exprim mulţumirile şi recunoştinţa sinceră pentru ca aţi venit să mă întîlniţi şi să-i cunoaşteţi

pe confrații mei episcopi și pe câțiva dintre membrii comunității noastre.

Aş vrea să ştiţi că entuziasmul dumneavoastră, evident şi sincer, strălucirea observațiilor și discursului dumneavoastră, au primit o înaltă apreciere de la toți și imboldul pe care l-ați adus cu dumneavoastră și ni l-ați inoculat ne-a dat prilejul a multe ore de discuții și va continua să ne îndemne și să ne oblige să explorăm încă mult timp de-acum încolo viabilitatea ideilor dumneavoastră în ceea ce priveşte imboldul misionar pentru Biserica noastră în constituirea ei actuală.

Cred că s-a spus de către Sfîntul Grigorie Taumaturgul că un discipol reflectă întotdeauna caracterul și orientarea mentorului sau dascălului său. În această privință, demonstrați limpede ceea ce trebuie să fie minunata statură spirituală și învățătura teologică a tatălui dumneavoastră.

După mai multe discuții prelungite, aprinse dar și chinuitoare, consultări cu câteva persoane cu deosebite cunoștințe și talent și după multe, multe ore de – sper eu – chibzuință, dublată de rugăciuni, asupra prezentării dumneavoastră, sugestiilor și ideilor ei, trebuie aproape cu disperare să spun că revista pe care o propuneți ne depăşeşte la ora actuală. Obiectul căutărilor dumneavoastră este o prezentare și o poiecție erudită a ideii și realității, aflate încă pe drum, a Ortodoxiei americane, destinată acelora care viețuiesc într-un mediu cel puțin cvasiintelectual și erudit. Scrierile noastre sînt în totalitate de natură duhovnicească și sînt menite și precis destinate să-l conducă pe individ pînă în pragul învățăturilor mistice ale Bisericii primitive şi, ceea ce ne dorim, în sacrul interior al însuşi nucleului mistic al Templului nostru ortodox. Ele sînt aproape întotdeauna scurte, le lipseşte eleganța și strălucirea literare și se aseamănă, dacă nu prin conținut și stil, măcar ca structură, scop și însemnătate, cu paragrafele mai scurte sau mai lungi aflate în diversele volume ale Filocaliei.

Dar asta nu înseamnă că vă respingem propunerile. Avem în mod sincer speranța că se poate găsi o cale de a le transpune în viață în viitorul apropiat și sperăm și ne rugăm ca dumneavoastră să aveți răbdarea și să ne mai îngăduiți pînă când o să vină acest timp.

Dacă totuși o doriți și găsiți mijloacele de a lansa acest proiect de unul singur sau în conlucrare cu alții, vă rugăm să fiți sigur că o să vă dăm orice ajutor și concurs ne stă în putință. Vă promit asta.

Se pare că am citit inițial recenzia dumneavoastră asupra lucrării lui Stăniloaie, *Teologia și Biserica*, ca și cartea în sine, acum câțiva ani. Îmi amintesc că am fost emoționat și înălțat de eforturile lui Stăniloaie de a arăta cum teologia poate și trebuie să se extindă în toate domeniile vieții umane și activitățile omului, că ea poate să deschidă și să furnizeze oricui, în orice activitate și îndeletnicire creatoare, perspective și viziuni ale lumii noastre și ale altor lumi, care vor face mai adînc și mai viu orice aspect al vieții noastre contemporane. Câteva paragrafe scrise de dumneavoastră sesizează, cred, cât se poate de bine mesajul principal al gîndirii lui Stăniloaie.

Spuneți dumneavoastră: ”Teologia ortodoxă de astăzi înțelege că orice termen dogmatic și orice combinație de termeni dogmatici indică granițele și apără profunzimile misterului în fața unei superficialități unilaterale și raționaliste, care urmărește s-o dizolve.

Stăniloaie consideră că termenii oricărei formulări dogmatice indică – ca şi când ar fi nişte indicatoare de direcţie – locul de intrare unde avem voie să pătrundem în profunzimile abisului, fără a fixa nişte limite acestor profunzimi". Minunat spus.

Să-mi fie îngăduit să adaug că sînt de acord cu alţii care spun că, mai mult, dogmele nu sînt mistere. Misterele sînt adevărul revelat. Adînc la temelia fiecărei dogme se află o experienţă mistică despre ce formulare doctrinară exprimă dogma. Dar aceste dogme nu sînt revelaţia, ele nu sînt misterele revelate. Ele sînt regulile şi formulele folosite pentru a vorbi corect despre mistere. Dogmele sînt, cum s-ar spune, gramatica credinţei. Ele ne spun cum să folosim corect cuvintele şi să legăm corect una de alta frazele care abundă în Scripturi şi, mai presus de toate, în tradiţia apostolică şi liturgică referitoare la misterele înseşi. Dogmele există pentru a garanta legătura dintre Dumnezeu şi om, pentru a feri de primejdii adevărata cale spirituală a credincioşilor. Dar, pe măsură ce se adînceşte percepţia colectivă şi participarea noastră experienţială la viaţa mistică, la fel ar trebui să se întîmple cu limbajul formulărilor dogmatice, care să devină mai profund şi susceptibil de a deschide ferestre spre lumile spirituale şi realităţile ei.

Dar cred că toate acestea sînt reunite în Sfânta şi minunata liturghie. „Cel care cunoaşte Liturghia cunoaşte Biserica". Simt că în Liturghia însăşi, înconjuraţi de Comunitatea Cerească, cu ierarhia divină aflată acolo ca să împartă învăţături pe planul fizic, sîntem conduşi spre înălţimile şi profunzimile cunoaşterii supremei dumnezeiri şi spre dulcea şi strînsa comuniune cu ea.

Douăzeci şi cinci martie. Blagoveştenia – Bunavestire. Dumnezeu îl trimite pe îngerul Gavriil către Maria ca să-i spună că se va pogorî asupra ei Duhul Sfânt. Venirea pe lume a Fiului Maicii Neprihănite urmează să fie începutul unei misiuni de reparaţie. A cam venit timpul, spune preotul paroh. Mulţumită acestei cîrpeli a economiei noastre intime începe să pice totul.

Chiar şi acum îmi mai aduc aminte într-o măsură uimitoare de feţele şi statura celor cu care m-am întîlnit când am venit la New York, de îmbrăcămintea pe care o purtau, de casele şi încăperile unde ne-am întîlnit, unde erau aşezate mobilele sau pe unde lăsa o fereastră să intre lumina. Când, la vîrsta de cincizeci de ani, l-am întîlnit pe preotul paroh, el avea în plus faţă de mine vreo douăzeci şi şapte de ani. Un bărbat înalt cu o frunte nobilă, barbă albă şi o voce muzicală cu o întindere deosebită. I se auzea predica de oriunde în Templul nostru ortodox. De fapt, în tot cartierul Queens şi în tot Manhattan-ul şi, câteodată, chiar peste tot statul New Jersey. Era vocea unui povestitor. Există predicatori – acum mai mult decât altădată – care scandează şi dau vorbele pe nas sau se împăunează şi vorbesc cu eleganţă afectată sau vociferează ori retorizează găunos, dar foarte puţini îşi pot face auditoriul conştient de frumuseţea înţelesului şi de înţelesul frumuseţii. Nu ştiu ce a crezut că vede în ochii mei. O fi fost pentru că arătam ca cineva care are ceva ce el îşi dorise foarte mult. El m-a întrebat şi

eu i-am răspuns. În legătură cu viața şi cercetările mele. I-am povestit despre mulțimea vagă.

I-am spus că, la fel cum anumite piețe ale economiei au un fel ciudat de a se reîntoarce în frunte exact atunci când par să se fi stins, să-şi fi ars benzina, anumite curente intelectuale dau impresia unui comprtament similar. Acesta pare să fie cazul pieței sistemelor *fuzzy*. În chiar momentul când mulți s-au pregătit să îşi înmormînteze teroria, ea a reapărut pe scenă, de data asta înarmată cu un nou şi impozant sprijin din partea microsistemelor de reglare moderne. Un cadou al Japoniei.

A opta carte a mea – *Simulări, calcul bazat pe cunoştințe şi statistici fuzzy* – a fost o nouă explicație. Pentru a înțelege ansamblul, trebuie să te repliezi spre a dobîndi perspectivă şi să reduci lumea la proporții din sfera realizabilului. Detaliile imensului tablou se pierd, dar subiectul în întregimea lui e cuprins dintr-un punct. *Pullback*-ul nu este marginal. În afara *pullback*-ului nu putem opera cu lumea. *Pullback*-ul, paradoxul, antinomia reunesc lucruri care înainte se aflau izolate. Trebuie să învățăm cum să le identificăm în diversele lor manifestări. Această carte se ocupă cu sistemele *fuzzy*.

Sistemele *fuzzy* sînt inspirate de limbaj natural. Un motiv pentru a te apropia cu simpatie de sistemele lingvistice este acela că ele se comportă mai bine decât o expresie matematică în reprezentarea a ceea ce există în realitate în mintea noastră. Mecanismul de control al sistemului de aer condiționat dintr-o maşină poate să cuprindă reguli cum ar fi ”dacă temperatura e convenabilă, viteza motorului să se fixeze la valoarea medie.” Temperatura şi viteza sînt legate printr-o săgeată: Temperatură convenabilă → viteză medie. O bază de cunoştințe înmagazinează depozite de astfel de săgeți, care sînt reguli ale cunoaşterii comune. Aceste reguli sînt prelucrate în paralel. Fiecare regulă se retrage prin cealaltă. Acest tip de situație se numeşte construcție universală. Un fel de limită pentru perechile de săgeți. Retrăgînd la o fază superioară sistemele *fuzzy*, inginerii creează maşini a căror abordare a reacțiilor omeneşti la stimuli se bazează pe date incomplete şi incerte pentru a genera acțiuni pozitive. În felul acesta, maşinile de spălat au posibilitatea să decidă cât de murdare sînt rufele, cât de multă apă şi săpun trebuie să se folosească pentru a le spăla şi cât timp ar trebui să se consume pentru a le curăța, toate fiind lucruri pe care un spălător cu experiență ar şti să le facă instinctiv. La Universitatea Tehnică din Tokio, Michio Sugeno a construit un dispozitiv de control *fuzzy* în stare să stabilizeze un elicopter care şi-a piedut o pală a elicei. Nici un pilot-om nu poate reuşi asta, şi nici un model matematic. Maşinile pot deveni şi ele inteligente. Un sistem *fuzzy* poate să învețe un motor să se autoadapteze, decizînd dacă o transmisie automată trebuie să schimbe sau să mențină o viteză de rotație după forma drumului. „Curbe mai strînse → viteze mai mari.”

Am scris primele capitole. Dan Ralescu le-a scris pe ultimele. Vocea soției sale se afla mereu în avangardă. Spadă care pătrunde. Bici pocnind. Ca şi când ar fi încercat să ajute la scrierea cărții noastre. Semnalând că într-o bună zi, curînd, va țîşni din ultimele rînduri şi va ajunge în Japonia să fie în avangardă. Să scrie noi cărți. Să spună adevărul.

Lucrul acesta, adică scrisul unui manual, nu se opreşte niciodată. Noi, în interior, ne rotim nebuneşte în cercul ideilor noastre. Cu toții. Alături de îndoielile noastre care fac zgomot, unele aşa de violent încât degajă în juru-le un fel de tăcere, care te face să te simți puțintel mai bine. Ți se făcea rău văzînd cum am scris această ultimă carte. Am început cu ideile care fluturau greoi în jurul creştetelor noastre. Apoi am răscolit bătrînele librării din Cincinnati. Apoi am stat în piscină. Apoi am cântat la violoncel. Din acest punct tot ce am scris a fost dur. Rigid ca fierul.

* * *

Paşti în aprilie. În prima duminică după prima lună plină care vine după echinocțiul de primăvară. Sărbătoarea de la revărsatul zorilor. Cu ouă de paşti. Roşii. Ioan ne reaminteşte că la început a fost Cuvîntul, şi Cuvîntul a fost cu Dumnezeu, şi Cuvîntul a fost Dumnezeu. Fără Cuvînt nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. Preotul paroh nu deține nici o teorie despre compoziția exactă a trupului reînvierii. Un trup de un anume fel ar trebui să fie din moment ce omul nu poate percepe infinitul altminteri decât ca spațiu şi timp. Se poate să fi fost alcătuit din aceleaşi elemente ca şi trupul care a dispărut în mod atât de straniu din mormîntul păzit. Ca şi când antimateria ar fi întîlnit materie. Dar n-a fost acel trup bătrân, limitat, muritor. Deşi era de recunoscut ca şi el.

Unul dintre aspectele ciudate ale mecanicii cuantice e că o entitate poate în acelaşi timp să existe şi să nu existe.

Adevărat, aici legea terțului exclus s-a înțepenit.

Da, doi fotoni de lumină aflați la distanță de câțiva kilometri reacționează simultan la un stimul care e aplicat unuia dintre ei. Este o demonstrație spectaculoasă a misterioaselor conexiuni la mare distanță care există între evenimentele cuantice. Conexiuni create din absolut nimic. Creații care pot să ajungă instantaneu de la un capăt al universului la celălalt. Einstein a ironizat însăşi posibilitatea de a se întîmpla un astfel de lucru, numind-o acțiune fantomatică. Oarecum ruşinați, oamenii de ştiință vorbesc astăzi de vraja bizareriei cuantice. Şi totuşi experiențe recente au arătat că Einstein n-a avut dreptate şi că acțiunile la distanță sînt autentice.

Există cazuri celebre în istoria ştiinței în care cei mai învățați oameni au respins ca imposibile, considerându-le de neconceput, lucruri pe care posteritatea, prin practica anterioară şi mai îndelungata perseverență a încercărilor, a descoperit că e uşor să fie concepute şi pe care toți acum le cunoaştem ca fiind adevărate. A existat o vreme când oameni dispunînd de un intelect dintre cele mai cultivate au repins doctrina newtoniană a

gravitației corpurilor unele spre celelalte, bazându-şi credința pe considerația generală că un corp nu poate acționa acolo unde nu se află. Inversul acestei propoziții logice li se părea a fi de neconceput.

În orice caz, spunea preotul, aceia care au văzut acest corp sculat din morți au rămas convinşi că moartea e un lucru neînsemnat şi viața merită să fie trăită. Cu o atitudine deosebită de a belzebulienilor, care cred că moartea e un dezastru de mari proprții.

Nimeni nu e silit să creadă această remarcabilă poveste. Nici Toma Necredinciosul, unul dintre cei doisprezece. Când ceilalți i-au spus ce văzuseră, a vrut s-o vadă cu propriii săi ochi. Şi a văzut un om întrând prin uşi închise. Alt mister adînc pentru care preotul paroh n-are nici un răspuns. Deşi am spus că asta are a face cu intrarea prin tunel, capacitatea bizară a particulelor ca uneori să penetreze prin bariere impenetrabile.

Paştele e lumină. Culorile vii ale Paştelui ne fascinează privirea. Paştele e fermecător, răpitor, înrobitor, irezistibil, captivant.

Când preotul paroh încearcă să nu fie de acord sau cel puțin să ofere drept contrapondere un adevăr consolator, cineva vorbeşte mai tare şi dovedeşte că antibelzebulienii sînt belzebulieni. Preotul își are prejudecățile sale şi le ține strîns în brațe. Preferă să gîndească cum se gîndea pe vremuri. Potrivit Calendarului. Căci calendarul izvodeşte lumea, iar nu lumea pe el. Nici o formă de civilizație, oricare ar fi fost ea, care a fost dobîndită prin mijloace ce au avut la bază legea terțului exclus n-ar putea să-i fie pe plac.

Îmi răsfoiesc iarăşi şi iarăşi prin amintiri şi mă tot întreb – oare atunci a fost, în strălucirea acelui paşte îndepărtat, clipa când a început fractura din literatura mea narativă? Ori a fost numai prima dovadă a unei particularități inerente. Nimic mai mult decât un complex ajuns la maturitate. Un caz extrem de fixație. Când încerc să-mi analizez propriile tînjiri, motive, acțiuni, împliniri, mă dau bătut în fața unui soi de imaginație retrospectivă care îmi hrăneşte facultatea de analiză cu posibilități alternative fără limită, care face ca fiecare cărare vizualizată să se bifurce şi să se răsbifurce fără sfîrşit.

Distanța mi-a fost de ajutor. Trecutul s-a desfăşurat înapoia mea cu toată iuțeala. Nimic n-a fost înghițit de capul burduşit al orizontului. Iar preotul a adăugat şi mai multă culoare trecutului. N-am folosit niciodată cuvîntul ”fuzzy” în cea de-a noua carte a mea. N-am avut nevoie de el.

*Conspirația cibernetică* este un titlu ales de editor, al cărui domeniu favorit erau Conspirațiile New Age. Îşi propuneau să ridice conştiința omenească pe planeta noastră şi aiurea. Aşadar, mi-au publicat chemarea împotriva legii terțului exclus. Aşadar, i-au cerut cititorului să-mi citească volumul ca să vadă cum conspirau alte culturi pentru a ne prinde în capcana perceperii unei lumi care nu există. Aşadar, m-au recomandat ca pe o persoană capabilă să transporte pe oricine către secretul subtilei logici nebelzebuliene. Să demonstreze, prin spirit şi conținut, limitările modului de gîndire acceptat.

Vechea logică, viguroasă, nemaniheistă, nebelzebuliană, dogmatică, care m-a crescut pînă la anii bărbăției şi mi-a spus în cuvinte deloc nesigure cum să găsesc strălucirea, pare acum o nouă şansă de manifestare. Persoane îndîrjite, răutăcioase şi crude, bine situate deasupra capului meu, îmi spun că nu există nici o şansă ca această carte să fie publicată.

Lasă logica nebelzebuliană, epoca ei a ținut cu două mii de ani mai mult, două mii de ani de risipă şi stagnare, ce te sfătuiesc, vino înapoi, înțarcă-te, asta e, băiete, trebuie, în sfîrşit, să te înțarci.

Asta era uşor de spus. Prea uşor. Aveam nevoie de un mileniu bun ca să devin scriitor. Aşa cum pot depune mărturie cărțile mele. Scriitor cu coif şi ochi ascuțit ca burghiul. Cu principii. Cu duşmani. Scriitor care iubea adevărul de dragul adevărului, în schimb se vedea pe sine în oglinda vagului.

Titlul original, *Un seminar de logică nearistotelică,* s-a bucurat de o primire diferită. Editorul rosti ordine scurte şi schimbă titlul. Era uimitor cât de bine îşi cunoşteau propriii scriitori. Deci, pregătiră textul pentru coperta a patra. N-o să uit niciodată surpriza pe care am avut-o şi senzația de şoc care a însoțit-o atunci când am citit că în cartea mea se examinează posibilitățile misterului transmisiilor profunde de la alți neurocibercentri, prin căderea liberă a hiperinteligenței. Nici azi nu înțeleg această afirmație.

Cărțile publicate în premieră rămân cărți publicate în premieră, iar editorii acestor cărți de obicei procedează aşa cum doresc ei.

Aceasta este o carte care în mintea mea se deosebeşte clar de celelalte. Acest roman. Menit să prezinte cercetările noastre în forma lor originală. Nefalsificată. Menit să ducă la o mai bună înțelegere a mecanismului extraordinar al lui Belle-the-Bull. Menit să procedeze cu metodă şi să pună ordine într-un material superabundent, care necesită cunoştințe matematice de nivel înalt. Un roman polițist de suspans. Aşadar, în locul unei teoreme, relatez povestea felului în care am demonstrat-o. Începînd cu originile, cu ciobanii, cu gîndirea lor dogmatică, care, deşi avea un caracter tulburător, antinomic, a fost adoptată sistematic de părinții Bisericii cei mai plini de credință şi poate fi găsită în scrierile mai tuturor autorilor ortodocşi, de la Dionisie Areopagitul pînă la parohul nostru, dr. V. Vasilachi.

Aşa cum se remarcă într-o scrisoare de la Robert Pickard, de la Universitatea Oberlin din statul Ohio:

> De curînd m-am bucurat de prilejul de a citi cartea dumneavoastră *Conspirația cibernetică*, publicată de editura Falcon Press. Deşi cronologia narațiunii dumneavoastră a urmărit să creeze confuzie în timpul primei mele lecturi, simt că din scrisul dumneavoastră am extras atât esențele unor noi idei cât şi confirmarea propiilor mele convingeri.
>
> Consider ceea ce am perceput ca fiind unul dintre mesajele cele mai importante ale lucrării – vitalitatea logicii nearistotelice –

drept ceva minunat. Ceea ce dumneavoastră numiți potențialul de reconciliere al sintezelor la nivel superior e ceva ce un mare număr dintre confrații noştri trebuie să înțeleagă de-acum. Din experiența pe care o am, colegii noştri din societatea americană au ajuns să se concentreze aproape exclusiv asupra compartimentării experiențelor de viață şi interacțiunii umane; ceea ce consider că este partea artistică a gîndirii rezidă în sinteza experienței.

Mi s-a părut deosebit de frapantă (deşi s-ar părea că e de la sine înțeleasă, o dată ce a fost rostită) exprimarea ”după străvechile Scripturi, istoria înseamnă evenimente care fac să scadă entropia, introduse de Elohim în mod periodic” (pagina 35). O asemenea organizare a istoriei scripturale mi se pare curioasă. Totuşi, am observat că în cel puțin două cazuri cunoscute (vezi *Facerea* 3, 22-23 şi 11, 5-8; am folosit *Tanakha* Societății editoriale evreieşti) se pare că Dumnezeu introduce entropia în situații de ordine potențială.

Acum mă preocupă ideea că aceste pasaje atestă capacitatea Omului să transceandă natura creației sale. Cu alte cuvinte, observ că Omul s-a apropiat prea mult de divinitate; ”Omul a devenit unul dintre noi”; „nimic din ceea ce îşi propun oamenii să facă nu le va fi inaccesibil”. Omul întrupează un potențial de care Dumnezeu pare să fie în mod nefiresc conştient.

Când mă voi întoarce la şcoală, voi consulta atât scrierile din tradiția rabinică cât şi pe cele din tradiția mistică, ca pe o nouă treaptă spre înțelegerea mai completă a motivațiilor Sale în aceste chestiuni. Aş fi curios să vă cunosc ideile în ceea ce priveşte rolul lui Dumnezeu ca manipulator al entropiei. I-ar fi teamă lui Dumnezeu să fie înlocuit? Va fi urmărind El să împiedice unirea cu Omul prin impunerea dezordinii? La baza acestei probleme ar putea să fie o formă oarecare de definire avînd ca scop crearea Omului…

Din anumite privințe, aş fi cât se poate de dispus acum să nu mai vorbesc despre această carte pentru că s-a spus aproape tot ceea ce mă preocupa şi n-am spus nimic care să nu fie într-adevăr în apărarea sa. O carte de istorie are mereu un punct de vedere. Al mereu a fost pus la încercare mai târziu de alte cărți.

Cum ar fi de pildă *The Clash of Civilizations*, în care Samuel Huntington sugerează că linia de demarcație cea mai importantă din Europa ar putea să fie granița de est a lumii occidentale în anul 1500. Întregi continente sînt tăiate de brazde, indivizii înşişi sînt brăzdați, acesta a fost verdictul modern. Dar Huntington priveşte dincolo de toate astea. Căile întortocheate şi şerpuite ale lumii se îndreptează. Cu creionul ascuțit şi mâna sigură, el marchează punctul unde se sfîrşeşte o logică şi începe pustietatea celeilalte.

* * *

În memoriile sale recent publicate, Elie Wiesel vorbeşte despre Sighet, locul copilăriei sale, un orăşel aflat nu departe de granița descoperită de Huntington. Un oraş cu mulți hasizi, oameni cu credință în Dumnezeu. Maria, fata fecioară, iubeşte copiii şi copiii o iubesc. Viața curge liniştită

pînă în momentul când polițaiul central-european ordonă ca familia să plece din oraş. Maria le spune să nu dea ascultare ordinelor şi îşi oferă drept adăpost coliba din creierii munților unde locuiesc ciobanii când îşi duc oile la păscut. Familia nu ascultă şi piere în locuri fierbinți inventate de oamenii de ştiință vest-europeni, şcoliți de legea terțului exclus.

Păstorii galicani nebelzebulieni au sfidat întotdeauna imperiile legii rigide, fixe. Afirmația asta îşi află o dovadă. În 1923, Herbert S. Hadley, profesor de drept la Universitatea din Colorado, fost procuror general şi guvernator al statului Missouri, a scris o carte: *Roma şi lumea de azi, studiu comparativ cu situația actuală*. Intenția sa n-a fost atât să încerce să scrie istorie, cât să interpreteze înțelesul acesteia. Între multele cauze ale înfrîngerii finale a Romei, el evidențiază ciuma şi legislația economică reflectând tarele socialismului. Ciuma a retezat viața unei jumătăți din populație. Împărații au socotit cu cale să negocieze condițiile în care barbarii care veneau în Imperiu urmau să ocupe oraşele abandonate. Fiecare nouă condiție astfel apărută necesita o nouă lege şi fiecare nouă lege necesita un nou organism, un birou care s-o pună în aplicare. În cele din urmă, maşinăria guvernării a devenit atât de greoaie încât a încetat cu totul să mai funcționeze. Mai întâi, Alexandru Severus a dat un statut breslelor, alcătuite din cei care aveau diverse meserii, ocupații şi slujbe. Lor li s-a dat un monopol şi li s-a cerut să îndeplinească anumite servicii publice gratis. Astfel, importatorilor de cereale li se dădea dreptul exclusiv de a importa şi li se cerea să facă ceea ce făcuse pînă atunci aparatul de conducere a statului – să pună la dispoziția săracilor grâu gratis. Când se părea că aceste măsuri or să dea greş, s-a decretat obligativitatea înscrierii în astfel de organizații. Apoi Aurelian a dictat obligativitatea apartenenței pe viață la breaslă şi a sporit numărul funcționarilor publici, luând măsuri să li se distribuie vin, carne de porc, ulei, sare şi pâine. Măcelarul, brutarul, cărăuşul, năierul, negustorul, toți cei care aveau legătură în vreun fel cu serviciile către public, erau legați de meseria lor din generație în generație. Nebelzebulienii au început să prindă un contur primejdios. Scăpând puterii împăraților belzebulieni. Sus, în munți, dincolo de apa Dunării, timp de o mie de ani viața le-a fost mai puțin controlată. Aduceau bucuros mărturie despre legea terțului inclus, de felul cum un înger s-a pogorît din ceruri, ducînd cheia hăului fără fund şi un lanț mare în mână, cum a înşfăcat legea, şarpele bătrân care este Belzebul, şi a ferecat-o o mie de ani, şi-a aruncat-o în hăul fără fund şi-a închis-o, şi i-a pus pecete, ca să nu mai înşele noroadele, pînă când se vor fi sfîrşit cei o mie de ani. Legea terțiului exclus s-a întors din nou după Mileniu, când venerabilul Dandolo, dogele venețian, s-a proclamat despot al Imperiului roman de răsărit, numindu-l Romania, dând de ştire că ar fi fost trimis de Marcu, evanghelistul, leul înaripat, a cărui sărbătoare în Țara vampirului este la sfîrşitul lui aprilie.

Cum a ajuns Marcu la Veneția nimeni nu poate să spună cu precizie. A fost trimis de la Roma, din câte se spune, de Petru şi deodată s-a pomenit zvîrlit la ananghie pe o insulă din lagună. Cam asta ştim de la un poet; nu ne amintim numele său. El făcea pomenire despre acea înțelegere de taină

urzită de doi călugări şi de neguțători împotriva sfatului sarazin de la Alexandria, când au ascuns corpul neînsuflețit al sfîntului sub nişte ciozvîrte de porc dintr-un paner, păcălindu-l astfel pe mitarnicul musulman pus de pază la vamă.

Apoi saxonii, pe care unele texte contemporane îi pomenesc sub numele de teutoni, au fost aşezați pentru a-şi aduce prinosul la înflorirea oraşelor şi au primit privilegii, pomenite ca atare în documentul cunoscut sub numele de Bula de aur a saxonilor belzebulieni. Despre asta poeții nu pomenesc nimic. Dar filozofii şi matematicienii au scociorît şi au cercetat, luându-i la rost pe nebelzebulieni, pe nearistotelicieni, dogmele lor şi taina logicii lor, doar ca să-şi dea seama, într-un chip vag, ce nu se descrisese. În acest fel şi-a publicat Blaga *Eonul dogmatic*. El a dat semnalul redeşteptării interesului pentru gîndirea lor, pentru gîndirea lor dogmatică, pentru formulele lor logice, şi a descoperit că dogmele le-au fost confirmate mai târziu de către Cantor şi Brouwer din Danemarca.

Volumul in quarto al lui Blaga n-a fost niciodată tradus şi acum e aproape dat uitării. Într-adevăr, s-ar putea pune întrebarea dacă, chiar printre cei care afirmă că studiază logica, doi dintr-o sută sînt conştienți de existența lui, şi încă mai puțin de meritele sale deosebite. Blaga posedă toate însuşirile şi calitățile unui scriitor care captivează şi tot ceea ce constituie o autoritate neprețuită. Întinderea, varietatea, minuția de detaliu a descoperirilor sale, răbdarea şi finețea cu care cerne mărturiile, precizia cu care cunoaşte scrierile celor vechi, scrierile celor care, într-un fel sau altul, au dat în vileag eroarea legii terțiului exclus, acuratețea, conştiinciozitatea, imparțialitatea lui nu pot fi evaluate. Lui îi datorăm prima dare de seamă completă şi satisfăcătoare asupra acelei lungi şi însemnate epoci când elevii şi studenții nu veneau la şcoală ca să ia o diplomă, ci mai degrabă să se asocieze, să fie părtaşi la ceea ce ar fi putut deveni o călătorie de o viață întreagă pe cărarea adevărului.

O carte mai citibilă nu s-a scris probabil niciodată. Dar Solomon Marcus n-a pomenit-o în *Paradoxul*, carte pe care a publicat-o în 1984, acolo, în țara vampirului, sub domnia reginei Belzebul. Pe vremea aceea ea era blândă şi iubitoare şi nimeni n-a observat delictul.

Mai târziu, în anii ’90, când a ajuns ea la New York, abordarea pe care a adoptat-o i-a făcut pe învățați să dea din cap a dezaprobare. S-a referit la întrega viață a secolului. Cuvintele ei aruncau lumină asupra înseşi dilemelor pe care le întîlneşti zilnic. Citeşti despre xenofobie, dai peste xenofobie. Citeşti despre ură, dai peste ea. Citeşti despre asasin, şi el îți apare în față. Să fii instruit de Belzebul era o experiență pe care prea puțini vor fi dispuşi s-o uite şi încă mai puțini să pomenească despre ea. Dinamica ei te forța tiranic să înveți. Belzebul avea un fel curios de a te împunge cu degetul arătător când sublinia un lucru. La chestiunile de o însemnătate deosebită, nu era potrivnică ideii de a te pălmui cu pumnul parțial închis sau chiar de a te înşfăca doborîndu-te la pămînt. Simțea că aceste tactici asigură aducerea-aminte. Cititorul asociază acțiunea de a fi fost trimis în mod

dureros la podea cu acel concept mental pe care şi-l doreşte, spuse ea odată, când mi-am ridicat privirea lung spre ea. Această abordare era eficientă dincolo de orice reproş, lăsând corpul şi mintea palpitând de idei.

Posibilitatea unui plan inteligent s-a adus în discuţie abia mai târziu. Am spus că universul are acele proprietăţi care îi dau voie lui Belzebul să se dezvolte în sînul lui într-un anumit stadiu al istoriei. Ştii ce vreau să spun, zisei.

Da, bineînţeles, există un singur univers posibil, conceput în scopul de a genera şi a nutri observatori.

Da, am spus, observatorii sînt necesari ca să aducă universul la viaţă.

Oare mă simt vinovat, m-am întrebat, pentru că încă mai trebuie să discut de unde a apărut Belzebul? Trebuie acum să-mi cer scuze pentru că am chestionat unica forţă creatoare cunoscută ca mintea lui Dumnezeu, care îl trimite pe Belial pe faţa apelor? A venit vremea să ne explicăm, dacă am fi în stare, zise cineva.

Unii beau Coca Cola, natural, iar alţii beau bere din sticlă. Şi pe masă erau două lăzi de bere, când noi, toţi patru – Asai din Osaka, Butnariu din Haifa, Roventa din Toronto şi cu mine – am început să sărbătorim debutul celei de-a opta Conferinţe pe probleme de Sisteme Fuzzy din Seattle. Alături de zeci, nu, sute de colegi mai tineri, într-un film în care logica *fuzzy* definea o întreagă cultură. Ce zgomot îngrozitor! Hans Man îşi fuma pipa. Zadeh avea, ca de obicei, un aparat de fotografiat care îi atîrna la centură. Eu eram înghesuit între logica *fuzzy* şi logica mulţimilor *fuzzy*. Vremea era splendidă şi promitea să rămână la fel.

Mijlocul după-amiezii. Puţin după ora trei. Situaţia politică încordată, ca de obicei. Logica *fuzzy* continuă să fie o insulă, dar una nelocuibilă. Zadeh, mai ales, nu are de ce se plînge. Logica *fuzzy* înfloreşte în Japonia. Un exemplu de manual ilustrând cum se transpune o teorie în practică. Erudiţia începe să se facă simţită. Apoi devenim esenţialmente impresionişti. Vorbim în aşa fel încât să redăm ideea generală, fără detalii minuţioase. Sîntem oameni cu o fire blajină, cu o curioasă manieră umoristică de a ne privi pieziş pe noi înşine. Susceptibili faţă de părerile altora. Dar *Jurnalul mulţimilor fuzzy* e şubrezit de rigiditate.

Bem bere. Discuţia e covîrşită de tăcere. Dar stăm, bem bere în continuare. Încep afirmând că primele impresii contează. Sînt mai conştient de începutul Jurnalului decât de al multora cărora le-am fost martor de atunci – oricât ar fi fost de necizelat, sau tocmai pentru că era aşa. Mintea îmi era plină de amintiri mai frumoase, dar frînturi din cântecele sale se înghesuie, eliminându-le pe acelea. Acum un deceniu am hotărît să publicăm Jurnalul. Nici nu ne-am închipuit mulţimea asta de azi. Am decis să începem cu editura North-Holland, deşi Salomon Klaczko a protestat, oferind Birkhauser Verlag a lui. Ei, ştii cum e North-Holland. Nu? Dar eu nu ştiam. A fost ideea lui Hans Man. Mi s-a părut o treabă tare isteaţă, deşi, dacă privesc retrospectiv, pot să văd şi alte idei bune care nu ne-au venit

prin cap. Ne-am început lunga călătorie ținînd-o tot înainte, trecînd în galop prin Rhein Westfalische Technische Hochschule din Aachen. Eram fericiți cu toții. La picioarele noastre se desfăşura un covor roşu-ruginiu, şi nici măcar nu trebuie să ne deplasăm ca să trecem de-a curmezişul lui. Eliminarea lui Salomon Klaczko din comitetul de redacție m-a luat prin surprindere. A venit prea repede şi m-a îngrijorat. Eram aşa de nepregătit. Dacă nu mă aşteptasem la asta, ce putea să se mai întîmple? Apoi o nouă întîmplare ne abordă. Redactorul principal inventă buletinul şi un redactor pentru buletin. N-a întrebat dacă îl doream şi noi. Această nouă mişcare mă îngrijoră şi pe mine. Părea, spusei eu, că aduce aşa de bine cu un semn rău. Apoi, *Jurnalul mulțimilor fuzzy* a devenit publicația oficială a Asociației Internaționale a Sistemelor Fuzzy. Aceasta era altă invenție. Acum se plăteau cotizații. Şi asta aducea cu un semn rău. Pînă în ziua de azi nu cunosc adevărata valoare a acestui gest. Între timp se făcuse mai întuneric şi mai frig, iar noi continuam, iar felul în care îl percepeam pe redactorul principal se tulbura.

* * *

În mijlocul sunetelor de clopoței, vesele şi triumfătoare, al artificiilor sărbătoreşti, muzicii de celebrare, mă aflam şi eu, un om retras, neliniştit de trufie şi mereu deosebindu-mă de ceilalți prin stigmatul solitudinii. Numai când m-am convins de adevărul incredibil că omul cu barbă arămie era acelaşi erou din vremea începuturilor noastre, cea mai pură încarnare a visurilor noastre de glorie, abia atunci am vorbit cu vocea limpede a celui care se aşteaptă să fie recunoscut datorită realizărilor sale. Am crezut că pot schimba lucrurile. Aşa părea. Părea că-mi stă la îndemână. Dar m-a trimis la plimbare, bătîndu-mă pe spate, neoferindu-mi consolarea unei promisiuni.

Douăzeci şi unu mai. Sărbătorim pe Sfântul Constantin, cel de-al treisprezecelea apostol. El a suprimat impietatea episcopului Wulfila. A construit un templu la Mamvri, unde i-a apărut Dumnezeu lui Avraam. S-a despărțit de terțul exclus. A înțeles distincția dintre a fi distinct şi a fi indistinct.

O să vă spun adevărul pe care l-a demontat Constantin, chiar dacă trebuie să-l culeg din scrum, cuvînt cu cuvînt. Era o zi oarecare. Înnorată. În locul în care Dunărea se amestecă, într-o albie mereu schimbătoare, cu şesul. El a văzut că fără dorință nu poate să existe satisfacție, că satisfacția e bună şi că, prin urmare, dorința e bună. A încurajat aşadar dorința. Dacă nu visezi la ceva, cum o să-ți împlineşti un vis? S-a străduit din greu să atingă cerul de neatins. Ceea ce a şi reuşit. Apoi şi-a dat seama că dorința este izvorul neîmplinirii, că fără dorință nu există neîmplinire. Aşadar, a urmărit să elimine dorința. Legea terțului exclus nu poate fi dovedită prin experiență. Am credința că Europa n-a avut niciodată – şi în nici un caz în epoca aceasta – un critic al vieții mai pătrunzător şi mai distins.

Le pică numai bine celor care se îngrijorează, care se plîng nemulțumiți şi protestează. Îți pune nervii la încercare, dar e probabil bine pentru suflet. Treptat dar implacabil, sistemele *fuzzy* dispăreau, lăsând locul rețelelor neuronale (care leagă între ele nodurile de prelucrare, imitând neuronii din creierul omenesc). Rețeaua neuronală se comportă ca un computer. Rețeaua neuronală învață când i se schimbă valoarea sinapselor. Şi funcționează în consecință. Problema nu este să-i reducem la tăcere pe cei care se îngrijorează şi care protestează sau să liniştim uliii într-o zi şi porumbeii în alta, sperând să realizăm consensul, ci să ascultăm cu ambele urechi.

Procesarea informației desparte gîndirea de cugetare. Ce e mai apropiat de gîndire e informația. Ce e mai aproape de cugetare e prelucrarea. Sistemele *fuzzy* demolează această distincție. Se ia ideea de *pullback* şi se transformă într-o estetică înalt boltită. Ca să ne exprimăm mai limpede, sistemele *fuzzy* furnizează o cale de ieşire din problema rețelelor neuronale. Ştim cum însumează sistemele *fuzzy output*-urile. Nu ştim cum însumează rețelele neuronale *throughput*-urile. O să împrumutăm teoria sistemelor *fuzzy* pentru a explica rețelele neuronale.

Pe când harababura îşi continuă cursul, oracolele oficiale se grăbesc să anunțe sfârşitul miracolului logicii *fuzzy*. Unii declară chiar că nici n-a fost vreun miracol, doar un miraj. E de datoria profesorului să le trezească învățăceilor conştiința a ceea ce sînt sistemele *fuzzy*. Fac cunoscut ținerea unui seminar pentru absolvenți. În timpul acestui seminar, încep să vorbesc despre rețele neuronale şi felul în care pot ele să pună în practică sistemele *fuzzy*. Acum, un subiect matur. Cu voce gîfîită, spun idei care mă umplu de bucurie – fără inhibiție, fără să inhib – unicul meu discurs, discurs despre *pullback*. Mă aflu tocmai în actul predării ştafetei către vestitorii primăverii, studenții mei, tineri campioni, inteligențe subțiri, sprinteni la vorbă, cu nervi de oțel, talente îmbelşugate.

Ştiu când le citesc lucrările şi chiar spun aha, aşa da, cu o voce pe jumătate duioasă şi pe jumătate înfricoșată, iar ei încep să alunece pe acea pantă lină, coborînd dealul aşa de drept înspre mine, încât ştiu că nu e nici o greşeală. Dar sîntem pradă tulburării, ei încă nepregătiți să vină în îmbrățişarea cu strîngeri de gheare, eu poate că nu tocmai cel mai potrivit urs. De bună seamă că întreaga poveste este un soi de vis. Dar nu poate cineva să viseze puțin? Nu poate?

Da, e adevărat, Raiul este un loc în care absolvenții n-au nevoie de nici un impuls. La ce-s buni absolvenții, când îi împingi de la spate? Cel pentru care ai nutrit cele mai tandre speranțe n-o să ajungă niciodată să facă nimic. Cel pentru care ai trudit ca un rob ca să-i dai şansele pe care tu nu le-ai avut niciodată le respinge cu dispreț. Nu-ți urmează calea. Nu-ți evită greşelile. Vor să publice. În *Jurnalul mulțimilor fuzzy*. Nu contează ce.

Această revistă o să căptuşească mai multe rafturi de bibliotecă decât orice alte publicație din lume. Este impenetrabilă, dar indispensabilă. În

Jurnalul nostru nu ostenesc să moară – inşi care se pare că nu mor în alte jurnale, şi mor mult mai amânat, şi poate chiar cu ceva mai multă grație. Dar toate astea ne împiedică să o aruncăm pe fereastră.

## Sisteme satanice

1990 *Conexiuni. Amintirile unei profesor viyitator*
1992 *Cibernetică şi sisteme aplicate*
1994 *Implicații*
1999 *Despre sistemele fuzzy*

Ştiu ce e infernul. Am fost acolo. Un infern este un tîrg încheiat cu Belle-the-Bull. Un astfel de tîrg implică un termen cultic şi o concepție despre lume foarte clară. Nu unul între o mulțime de alte tîrguri, ca alte tîrguri. Un astfel de tîrg este adevăratul tîrg, singurul tîrg. Cei care nu se regăsesc în turma ei sînt ori ignoranți, ori greşesc. Belle-the-Bull este o figură centrală. Curtenii sînt mereu gata să-i urmeze exemplul, să se dedea la aceleaşi vicii ca şi ea şi să-i accepte etaloanele ca şi când le-ar aparține chiar lor. Lucru adevărat mai ales pentru membrii în vîrstă ai suitei sale.

Mereu când apare pe scenă vine într-un grupuscul bipartit.

Belzebul, Belial. Belial, Belzebul.

Fiecare cu picioarele bine aliniate. Stîngul la stîngul, dreptul la dreptul.

Aşa cum s-a descris în următoarea mea carte.

Forța Noului Infern rezidă în pretenția sa de a face să dispară inegalitatea, injustiția, suferința. Critica adusă în mod tradițional inegalității a fost subminată de intlectualitatea secularizată deoarece provenea din idei pitoreşti despre omenire, care pomenesc despre frățietate sub ocrotirea lui Dumnezeu-Tatăl. Vechiul Infern e diferit, tot rostul fiind acum să se apere şi să se extindă un joc în care o parte anume, neştiută, dintre cei mai inteligenți, mai abili şi mai norocoşi din fiecare generație să-şi încerce puterile încercând să devină putrezi de bogați. Este un joc care-i încântă în mod evident pe învingători, deşi aduce cu sine amarnice osînde pentru perdanți.

Ignoranța mea era aşa de profundă, încât a dus adesea la întîmplări comice. Nimic din ceea ce am citit nu m-a aplecat spre ideea că Noul Infern şi Vechiul Infern erau cele două fețe ale celeaşi monede. Colac peste pupăză, Serviciul de Imigrări a încurcat lucrurile cu paşaportul meu. Neplăcerile erau inevitabile. La început, am înghițit insultele calm. Apoi mi-au ieşit ochii din cap de furie. Încurcat pînă peste poate, am ratat Congresele de la Londra şi Paris. Funcționarii de la Imigrări rîdeau. Nu cu un hohot vesel, din toată inima, ci cu un behăit subțiratic, ca şi când scăpaseră din tărla de capre condusă de Belle-the-Bull.

A zecea mea carte este despre infern. Un opus magnum. Povestea unui profesor vizitator. Povestea câtorva dintre eforturile mele care au fost menite eşecului. Aşa a fost judecată această carte, ca şi toate proiectele pe care le-am ratat în ciuda intențiilor celor mai onorabile. Lucru firesc, fiindcă

niciodată nu m-am putut decide. Mereu am fost pe de o parte cu noul infern, iar pe de altă parte cu vechiul infern. Antipatia mea pentru limitări devenise propria mea limită. Ştiţi, nu se puteau opri să nu mă compătimească, în felul în care nu ştiam ce şi cum să fac. O să scriu despre asta, mi-am zis, ceea ce s-a şi întîmplat. Recenzenţii s-au oprit doar asupra alegoriei in tradiţia europeană a lui Kafka.

"O minte prea caleidoscopică pentru a se potrivi în rubrici fixe. Nu este în întregime nici un dialog socratic, nu este nici un compendiu de intuiţii literare şi politice. Nu este un tratat despre religie şi limbă, o sumă de opinii critice, şi totuşi toate aceste elemente se regăsesc aici.

În această carte nu mai caut ideea incomparabil de minunată, ci şi reversul ei, care are şi ea frumuseţea ei. Cartea asta, cea de-a zecea, mă face nebelzebulian, într-un chip atât de straniu, atât de bizar şi fantastic.

O examinarea atentă a lucrurilor demonstrează că mereu am avut un picior pe pămînt. Dacă am văzut două adevăruri care păreau să se contrazică reciproc, am luat cele două adevăruri cu tot cu contradicţie. Ca şi Chesterton, care a remarcat că, atunci când vede două imagini în acelaşi timp, vede cu atât mai bine din pricina asta. Ca şi Maria Magdalena McCann, care, crescută în tradiţia protestantă, a încercat să găsească adevărul şi, fiindcă nu şi-a putut potoli setea, s-a uitat spre soare-răsare şi a urmat cursul Dunării, înfricoşată de teribila Belle-the-Bull, găsind pămîntul bogat al Ţării Vampirului şi vechile temple galicane, unde a vărsat lacrimi. A fost, cum a mărturisit ea, ca şi când ai fi fost izbit de o suflare de aer curat după ani şi ani de sufocare în vidul New York-ului. A fost imediat damnată de critici.

"Să fii nătîng e ceva foarte americănesc, foarte egalitarist. De asta atât de mulţi americani sînt încântaţi să se ducă în Europa şi să fie nătîngi acolo. O distorsionare a vechii idei yankee de simplitate, de linii drepte şi fraze plate. Nătîngul mereu iese în faţă, pentru că nimeni n-a ştiut că pînă atunci se afla în urmă. Cum marea mişcare intelectuală a acestui secol – un Behemot ca şi Belle-the-Bull – s-a prăbuşit sau a fost spulberată, prostia s-a grăbit să vină ca să umple vidul."

Luând cuvîntul într-o reuniune sponsorizată de comunitatea studenţească, Belial a atacat-o pe Mary McCann, folosind ironia, dar şi alte metode pline de cruzime. Cuvîntarea a aprins scânteia unei dezbateri aprige la Universitatea Kean din statul New Jersey, o universitate de stat care făcea mari eforturi ca să pună în practică ideile de diversitate rasială şi învăţămînt multicultural. Înaintea cuvîntării, Belzebul a împărţit foi volante oamenilor care au venit în amfiteatru, îndemnând la analiza de tip critic care ar fi fost de aşteptat în mod firesc într-o comunitate universitară. Vorbitorul a admonestat pe Belzebul, spunînd că studenţii au ales materia asta pentru că o duceau aşa câineşte cu ea. Vorbitorul a insinuat ideea că victimele nazismului şi comunismului şi-o făcuseră cu propria lor mână. Au uzurpat,

au făcut la stânga-mprejur, s-au închinat vițelului de aur. Apoi, într-o secțiune de întrebări şi discuții, cineva a spus că, în momentul când negrii or să preia puterea politică în Africa de Sud, or să le dea albilor douăzeci şi patru de ore să plece, după care or să-i omoare pe toți cei care au rămas – femei, copii, invalizi, lesbiene – şi când termină să-i omoare pe toți, or să se ducă dracului la cimitir şi or să scoată morții din groapă, mama mă-sii de groapă, şi-or să-i omoare iar, pentru că n-au murit cât trebuie de temeinic. Au urmat hohote de rîs şi aplauze.

O cunosc pe Belzebul, îi ştiu toate greşelile, tot ce o nelinişteşte, toate îndoielile iraționale care o împresoară. Când alții căutau răspunsuri, ea nici măcar nu sesiza întrebarea. Nu numai vorbele, dar şi înțelesurile lor i-au rămas valabile şi azi. Iată un caz: când scria despre Belial, a lăsat să-i scape pe neaşteptate vorba nătîng, aruncată de-a dreptul în față, fără nici o reținere. Elementul de surpriză a fost enorm.

* * *

Era la începutul lui 1982, în apartamentul unui prieten comun, pe care nici unul dintre noi nu l-a văzut în anii dinainte – acolo am cunoscut-o pentru prima dată pe Belial. Ducea un teanc de poezii. În curînd am început să mă simt mai terorizat de ele decât de autorul lor, cu care am schimbat, cu ocazia respectivă, nu mai mult de vreo două-trei cuvinte, pe care le-am uitat cu desăvîrşire. Cum era şi de aşteptat, poeziile, nu poetul, m-au marcat. Ritmurile abil orchestrate se modulau precum vocea unui povestitor. Povestirile nu erau niciodată franc despre ea însăşi, ci despre ascultătorul ei. Iar dacă ascultătorul nu-şi dădea seama de asta atâta timp cât asculta, avea să se dumirească, amarnic, mai târziu. Mai târziu, relația noastră s-a extins, ieşind în stradă. Din când în când, ea aprecia ce aveam eu de spus. Câteodată chiar mă trata cu respect. Îi plăcea să mă ştie prin preajmă când nu ne privea nimeni. Din rațiuni nelămurite încă niciodată, mi-a jurat o clandestină prietenie, nedând voie nimănui să ştie că între noi era o legătură. Într-adevăr, când ne plimbam, în momentele de discuție aprinsă, obişnuia să mărească distanța dintre noi cu o jumătate de pas.

E greu să-i faci pe alții să înțeleagă că faci parte, mai mult sau mai puțin, din grupul lor. Confruntat cu nevoile şi dorințele lor, faptul că îți menții autonomia pare o încălcare a politeții. Eu o țineam tot într-o şoaptă; vederea stereoscopică, iar ea a încercat să mă ignore la început, dar am perseverat; logica dogmatică, iar ea trebuie să-mi răspundă răstit; națiunea, sângele ei, iar asta mă mai reține pentru moment, dar revin iarăşi, uneori la telefon, alteori pe străzi aglomerate; înțelept precum şerpii, blând precum porumbeii. Şi cei care ne văd dau din cap şi-şi strîng umerii, Şi zîmbesc şi pentru o clipă gîndesc – am câştigat, dar, fireşte, eu n-am câştigat nicidecum.

De-atunci niciodată n-am mai avut încredere unul în celălalt. Era ca şi când am fi luptat în turnir pentru un trofeu neştiut. Nici o expresie de

dragoste n-avea deci să mai fie sinceră, căci dragostea poate să-ți ofere întâietatea.

Era o camaraderie bazată pe teama de lucruri pe care nu le putem vedea. Când în cele din urmă zăream aceste lucruri, adesea nu eram în stare să înțelegem tot pericolul, atât de multă confuzie puteau naşte multe dintre datele realității. Ne exprimam îndoielile şi comentam caustic noile filme. Într-adevăr, Hollywood-ul n-a avut dreptate referitor la America. I-a arătat numai obrajii trandafirii. Cât despre vid, da, Belzebul a reuşit foarte bine. Ca urmare a terapiei de şoc, economiile țărilor din estul Europei şi din Rusia abia se țineau pe marginea prăpastiei, societățile de acolo erau în plin haos, împovărate de delincvență, corupție şi şperț, iar culturile naționale de acolo, altădată mîndre, erau practic distruse în numele unui europenism fără sens. Numai păturile de foşti comunişti îmbogățiți peste noapte, speculanți şi mânuitori de bani negri au profitat. Asta – spunea Belial încetişor – e suficient pentru ca mintea să se aventureze pe cărarea ei pe jumătate ascunsă, într-o călătorie retrospectivă.

Prăbuşirea ultmului Imperiu Belzebulian a fost ca o detunătură de puşcă din senin, care a făcut să zboare din pom toate ciorile, să plutească în zbor un timp, cercetând locul, iar apoi să se aşeze la loc în linişte, deşi uneori pe alte ramuri. Prințesa Tatiana Galitina arată cum i s-a întîmplat ca, săptămâna trecută, să fie amfitrioană la o petrecere de la consulatul rusesc şi să stea, în şirul celor care primeau oaspeții, alături de consulul general al Rusiei Roşii, generalul Ivan Kuznețov. Amîndoi sînt de părere că mausoleul lui Lenin ar trebui lichidat, iar cadavrul trimis la Disneyland, ca să scoată bani grămadă. Belzebul zice că Dostoievski n-ar fi fost de acord cu asta. De ce nu? răspunse Belial.

Încă ceva: Pe la începutul mandatului, un prim-ministru din Europa Centrală a introdus învățămîntul religios în şcolile de stat. Țara a devenit imediat o favorită a investitorilor străini. Dar sosirea capitalului străin a ajutat la stîrnirea antisemitismului. I-a luat mai mult de un an prim-ministrului să dea o ripostă. Mai mult. A vorbit în termeni elogioşi despre amiral. Cel care a colaborat cu Belial. Rămăşițele pămînteşti ale amiralului a fost aduse în țară şi îngropate cu mare ceremonie în septembrie. Un patriot, urla Belial. Acest soldat aristocrat l-a disprețuit pe vulgarul zugrav. Era anglofil, militarul cu gradul cel mai înalt din Imperiul Austro-Ungar. A condus timp de douăzeci şi cinci de ani, dar n-a adăugat nici măcar un bănuț la averea personală. Un criminal, a răspuns țipând Belzebul.

Apoi Belial a investit în Europa Centrală. O mulțime de oameni din domeniul marii finanțe au vrut să ia o bucată din afacere. Europa Centrală era considerată o şansă care trebuie valorificată. La un an după ce a venit pe lume, investiția a intrat în impas. Belial n-a acceptat explicația, nu s-a străduit să se amuze de inabilitatea ei de a rezista dorinței de îmbogățire rapidă şi n-a uitat nimic. Săptămâna trecută, Belial s-a dus acolo să-i întoarcă pe dos şi să-i scuture pînă când o să-i pice ultimul bănuț. Şi săptămâna trecută s-au întîlnit. L-au aşteptat pe Belial profund întristați. I-au

spus cum li s-a telefonat din partea unui grup de Belzebuli cu minte care le-au promis nu capital, ci priceperea şi cunoştinţele unui director din Vest. Un om minunat, care cânta la vioară ca un maestru; a închiriat un apartament foarte scump, făcea săptămânal drumuri la Londra şi cheltuia banii pe diverse speculaţii nechibzuit-abracadabrante, în timp ce ei lucrau pe acelaşi salariu fix.

Chiar şi la vîrsta mea înaintată, nu-mi displace ideea unui nou început.

Când? Pentru asta e nevoie de ore întregi de discuţii, poate o noapte întreagă.

Ei, ştii tu ce vreau să spun.

Da, da, sigur, America s-a împotmolit după toate filmele reuşite, noile începuturi de drum, imigranţii plini de speranţe.

Fiecare deschidere e importantă în felul ei. O bucată de pămînt te limitează. Visul tău împlinit nu e visul tău, ci o casă.

Şi la urma urmei, ce te aştepţi să găseşti, o grămadă de cutii de bere ori acea fremătare la ivirea neaşteptată a lui Belzebul?

Întrebarea mea era dură, dar lui Belial nu-i era frică, iar noaptea era încă nevîrstnică.

Nu-mi pot aminti cu precizie când a început discuţia noastră. A început încet, o tînjire vagă. O rumegare măruntă din ceva, o carte, un film, două. Acel Belzebul de acolo avea un aer tare periculos. Dar părea că nu se poate rezolva cu nimic. Continuam să rumegăm. Nătîngii, vidul.

Când priveam îndărăt la figurile care au ocupat piedestalele prestigiului intelectual, nici una dintre ele nu rămânea în picioare. Nu găseai între ruinele acestea nici urmă de înălţare sufletească, doar melancolia lumilor dispărute. Melancolie, dar nu nostalgie.

Amintiţi-vă intimidarea. În numele acestor mode trecătoare, s-au pronunţat anateme. Atâtea pagini prost scrise s-au dat drept inspiraţie gnomică. Au fost privite ca profeţii. Acum le-am dus la groapă. Rămăşiţele unui univers mental pe care nu-l mai numim al nostru.

Acum am mai îmbătrânit şi nu ne mai întîlnim pe stradă, dar ea continuă la fel, cu întunericul din afundul inimii, blestemîndu-mi gîndirea nearistotelică, de când nesfîrşitul ocean al faptelor şi întîmplărilor revarsă hrana asupra noastră. Când sîntem trei la masă, cad de acord că eu niciodată n-am dat mai mult decât o mică fracţiune din mine însumi. Niciodată nu m-am putut hotărî pe de-a-ntregul. Mereu am mai avut şi altceva în cap. Subterfugii, decretară ei. Chiar acum, de pildă. Ia uitaţi-vă numai la el. Figura aia a lui de ins care face pe grozavul. Nici măcar nu se află aici. E la kilometri întregi depărtare. Are mereu pe câte cineva să-i ţină de urît în camera din dos a minţii sale. Lucru care era cât se poate de firesc, pentru că niciodată n-am putut lua o hotărîre fermă. Sînt mereu şi de o parte, şi de alta. Păcat, exclamă ei. După ce au dat la iveală acest aspect al existenţei mele, s-au descotorosit de mine o dată pentru totdeauna, pentru că toate câte

erau în caracterul meu puteau fi puse pe seama obsesiei extreme pentru privirea stereoscopică a gîndirii dogmatice.

Belial e convins că Belzebul e un criminal. Nu, răspunde violent Belzebul. Amîndoi arată cu degetul spre logica clasică. Cine a putut rezista logicii clasice? În fața ferocității sale, care le dădea iluzia invincibilității, nici un logician nu a îndrăznit să protesteze. Nici unul cel puțin în mod deschis. S-au făcut că nu văd când discipolii lui Belzebul au fost loviți cu obuze, au fost alungați din casele lor (şi lumea a plîns), şi când discipolii lui Belial au fost alungați din casele lor sau au fost găsiți cu gîtul tăiat (şi ochii n-au mai lăcrimat). Oricine ar fi făcut epurarea sau ar fi fost epurat, fie se lăsa tăcerea, fie se auzea un strigăt exultant că li se întîmplă lor.

* * *

În ce măsură am înțeles-o pe Belle-the-Bull? Ca un copil, îmi întind brațele în lături cât de larg pot copiii. Prea puțin au înțeles ei asta atunci, dar or să-şi petreacă restul vieții măsurând distanța dintre atât de mult şi lucrurile de care este capabilă gîndirea nebelzebuliană.

Lor le aparține povestea de emigranți cu un epilog din perioada următoare războiului rece. În Paradis, pomul cunoaşterii belzebuliene era cu desăvîrşire interzis. Au venit în America. Au venit pentru libertate, să scrie şi să vorbească. Belial era în vizită, dar a rămas acolo eşuat când situația de acasă s-a împuțit. Belzebul a rămas definitiv, socotind că nu va mai fi niciodată nevoită să se uite în urmă. Timpul a trecut, iar ei au devenit new-yorkezi, trăind în două lumi diferite, cea reală şi cea imaginară, plăcându-le şi durîndu-i să nu aparțină nici uneia şi să aparțină amîndurora. Pentru Belial, Țara de origine era un antidot pentru multe dintre lucrurile de care se simțea apăsat în viața americană. Mare parte din adrenalina din sângele lui Belzebul era provocată de lucruri care se întîmplau acolo, departe. Amîndoi îşi aduceau aminte de trecutul lor. Amîndoi se supravegheau unul pe altul. Theresa Becker spune că zgomotul care mă trezeşte în miezul nopții ar putea să fie un diavol care spionează pe celălalt. Nu-i de mirare că un diavol poate să neliniştească atâta pe alt diavol. Conştiința trează e un lucru subtil. Se deschide şi se închide încet, precum ochiul unui diavol. Amîndoi se opun logicii mele dogmatice. Nu le place ideea de grad de apartenența la o mulțime *fuzzy*. Preferă mulțimea rigidă, proclamând sus şi tare diferențele. Speranța lor e că acestea le-ar permite să-ți alinieze adversarii cu spatele la zid, cu o neîndurare deloc mai mică decât cea la care declarau ritos că reacționează.

Când îmi prezint ultima carte, îngrozitoare, căci aşa a văzut-o Belial, ea rîse binevoitor. N-avea aerul să creadă că toate cărțile proaste sînt periculoase, aşa cum crede Belzebul.

Logica dogmatică ne-a ucis. O anomalie care te învață cum să fii iertător. Mentalitatea de sclavi a galicanilor a distrus Imperiul Roman.

Nerodul naibii! A fost o conspirație. Nu sînt așa de cumsecade cum îi crezi tu. Mai stai aici încă vreo câteva ierni, o să ajungi să-i cunoști mai lămurit.

Păi – am spus eu la despărțire – trebuie să plec.

Acum comunicăm unul cu altul numai prin mașinile noastre. Mașinile nu țin pică și nu au capacitatea de a judeca. Nu sînt niciodată prea preocupate sau plictisite. Posedă o toleranță la tristețe pe care, trebuie să recunoaștem, noi n-o avem. Pînă și lașitatea este permisă, dacă e enunțată în mod clar.

De ce le-am tolerat tovărășia? Și nu că ei ar fi știut-o. N-am nici un motiv special să am încredere în ei, iar ei erau mult prea egotiști că să bănuiască ceva ce ar fi condus la o întrebare francă despre logica lor și un răspuns franc despre a mea. Da, sînt personaje flasce, melancolice, cu față puhavă, și toți îi consideră tovarăși, simpatici, monstruoși, într-ale crimei, iar azi Academia și ziarele îi răsfață. Mi-e silă să mai insist atât asupra amărîților ăstora, dar, am avut nevoie de ei ca să explic cum mi-am scris a zecea carte pe când eram profesor  vizitator.

Nu este posibil să schițezi o carte întreagă în câteva rînduri, căci, mi se pare, tocmai lucrurile mici din caracterul ei care m-au preocupat cel mai tare sînt cele care-i dau statura. Nu atât amănuntele despre adevărații săi actori – felul în care păreau să gîndească – ci felul în care evitau ei să gîndească, asta am dorit să aștern pe hârtie. Ei le cer oamenilor să fie rezonabili, și aveau impresia că asta este o pretenție rezonabilă. Îmi amintesc că odată, când îi ascultasem vorbind despre o anumită lipsă de rezonabilitate, care lor li se părea unica mare calitate umană, am pomenit de logica nebelzebuliană.

Noi, cei cocoțați pe creasta valului, am vrut să schimbăm lumea. Mai înainte, am încercat să facem asta prin revoluție socială. Pornind de la legea terțului exclus. Acum vrem să ne schimbăm pe noi înșine. Ne încearcă nevoia de a ne depăși lipsa de rădăcini. Stânga secularizată a fost un grup revoluționar expert în activități oculte care, atunci când a fost dat în vileag de reflectorul unei analize mai atente, s-a strîns, ca intrat la apă, și s-a topit. A fost rîndul logicii nebelzebuliene să răspundă, asumându-și întreprinderea spinoasă de a umple golul crescînd din viața americană, pentru a alina teama de nesiguranță provocată de piețele globale, marota ambelor tabere.

Cred că voi, cei de pe creasta valului, ați fost mereu nătîngi. Dar în deceniile când v-ați aflat la nivelul cel mai înalt al nătîngiei lor, nu se punea un preț foarte mare pe stupizenii aleatorii. Așa că de fiecare dată când se comportau într-o manieră care părea, într-un fel anume, mai puțin decât inteligentă, se găseau criticii care să-i critice. În ultimii ani însă, nătîngia a ieșit de sub cearșafuri și s-a exhibat în piața publică, să fie admirată de toți.

Nătîngia este ceva aproape fără seamăn. Puteți să spuneți că e al treilea val sau că e postmodernă sau *fuzzy* sau cum vreți. Este aceasta o revoluție pentru care nu s-a pregătit nimeni. Care aruncă în desuetudine legile logicii tradiționale.  Care depășește copios tradiții ce au constituit

cândva stîlpii de susținere familiari ai vieții noastre. Care ne depăşeşte capacitatea de a rezista. Care modifică toată concepția noastră despre realitate.

Mai târziu, de la Nashville, Nicholas Georgescu-Roegen şi-a scris, în serial, comentariile asupra evenimentelor. El încearcă să se constituie martor la adevărul care se află în miezul experienței moderne. Oricare ar fi avantajele sale prezumate – de comoditate, sau de putere, sau de avere, tîrgul cu Belle-the-Bull îşi are prețul său, greu trudit. Mereu mai amenințător. Este mereu un proces cataclismic care distruge trecutul, dominând prezentul, făcînd viitorul nesigur. Nenorocirile obişnuite îl urmează aproape întotdeauna. Numai nebelzebulienii rămân neschimbați.

Concepția nebelzebuliană nu e numai predispoziția ştiinței moderne, ci un curent. Impulsul care stă la baza acestui curent a fost mereu religios, deşi termenul a fost mereu evitat ca fiind prea nepotrivit pentru etosul pragmatic. Una dintre manevrele intelectuale cele mai strălucite a fost să se evite termenul "religie" şi să-i fie substituit termenul "ideologie". Însăşi noțiunea de renaştere religioasă a fost privită cu un amestec de dispreț şi ironie. Un paroxism vremelnic al sufletului omenesc.

* * *

Numai câte o şoaptă întîmplătoare arată că ideologia este complet diferită de religie. Rememorându-şi pacifismul din anii '20 şi stoicismul din anii '30, Jean Paul Sartre se lamenta că n-a luat nici o atitudine împotriva Germaniei înainte de a fi fost luat în armată. Când Marea Britanie şi Franța au tolerat amabil anexarea Regiunii Sudete de către Germania, în 1938, i-a lipsit curajul intelectual de a adopta o atitudine favorabilă sau opusă împăciuitorismului. La acea epocă, spunea el, realitatea războiului îi era încă neclară. „Tot ce percepeam eu era sfîşierea propriei mele vieți, o întrerupere în activitatea mea de scriitor şi, mai presus de orice, bombardarea Parisului", scria el. Totuşi, câteva săptămâni mai târziu, tot se mai întreba de ce s-a declarat război. Pentru a apăra democrația? se întreba. Ea nu mai există. Pentru a apăra starea de lucruri dinainte de război? Era cea mai completă dezordine. Nu existau partide sau ideologii coerente. Pretutindeni nemulțumiri sociale. O manevră a capitaliştilor? Dar n-au nimic de câştigat din acest război. Îşi amintea o conversație cu Simone de Beauvoir, în timpul căreia a spus că era gata acum să lupte pentru a-şi apăra libertatea de a scrie împotriva ideologiei germane – dar a părut tulburat de răspunsul ei. E perfect în ceea ce te priveşte, a spus ea, dar ce are de apărat un cioban din Munții Ceveni?

Un prieten, uşor cherchelit, a decretat răstit că prăbuşirea Europei va rămâne un mister de nepătruns pentru aceia care insistă pe ideea că Iluminismul a fost singurul răspunzător pentru triumful civilizației occidentale. Despuiați de superstițiile religioase, raționali, civilizați, europenii moderni trebuiau pasămite să edifice o societate marcată de civilitate şi toleranță. În loc să facă asta, ei s-au apucat de purificare etnică.

Potrivit legii terţului exclus. Asta dovedeşte că ideea de drepturi ale omului nu a provenit din gîndirea înfierbîntată a lui Voltaire, ci de la aceia (din Ceveni) care au înţeles că fiinţa umană este imaginea lui Dumnezeu. Zicea preotul – da, numai nebelzebulienii pot să contracareze demoralizarea produsă laolaltă de statul-providenţă şi de anticultură. Pentru că numai ei vorbesc cu îngerii.

Şi am examinat cu atenţie întîlnirea lui Avraam cu îngerii. Dumnezeu i s-a înfăţişat în câmpia Mamvri, iar el stătea în uşa deschisă a cortului său, în fierbinţeala amiezii, şi şi-a ridicat privirea văzîndu-i pe cei trei îngeri dinainte-i.

A văzut şi Cantor aceiaşi îngeri?

Cine sînt aceşti îngeri?

Cine mai este acolo?

Mai multe lucruri nu s-au văzut pînă în vremea preotului paroh. Nici măcar lumina electrică nu ştia prea bine ce e când a văzut-o, prima dată, aprinzînd-o şi stingînd-o de la întrerupător, când era tînăr. Acolo, în Ţara vampirului, poate că mai era lumină electrică, dar nu era încă peste tot. Poate că mai erau telefoane, dar erau foarte rare. Şi maşinile de scris erau foarte rare. Abia mai deunăzi a apărut Radioul, care să facă legătura cu lumea, şi televizorul, ca s-o vulgarizeze.

Dar cum rămâne cu Sir Fred Hoyle?

Acesta, în cartea sa *Stonehenge*, încearcă să dovedească faptul că şirurile ordonate de pietre masive cioplite de mână din câmpia Salisbury din Anglia reprezintă, de fapt, un calculator astronomic. El scrie că scopul templului de la Stonehenge este să facă previziuni asupra apariţiei eclipselor. Previziunile corecte făcute cu mult timp înainte, dădeau, pe vremea aceea, putere celor care le înţelegeau. El compară Stonehenge (din Anglia) cu Sarmizegetusa (din Ţara Vampirului). E convins că de la amîndouă a rămas ceva foarte important, mai important decât prevederea eclipselor. Dar oare ce credeau oamenii, văzînd Soarele şi Luna, despre relaţia dintre ele. Deoarece se opun mereu unul altuia, se poate bănui că erau privite ca fiind aceeaşi entitate. Plecând de la observaţie, oamenii ştiau că eclipsele aveau să ajungă să fie considerate o forţă nevăzută. Sir Fred e sigur că la originea Treimii se află o amintire îndepărtată despre Soare, Lună şi Lumină.

Preotul paroh nu este atât de sigur. Aşteaptă veşti de la următoarele mele conferinţe internaţionale. Ştie că al optulea Congres Internaţional de Cibernetică şi Sisteme urmează să se ţină la New York. În iunie, când el sărbătoreşte Sfânta Treime, ştie că eu o să prezidez reuniunea. Eu i-am spus.

Emblema congresului e un creier omenesc. Jumătate natural, iar cealaltă jumătate artificială. Cele două viziuni diferite asupra a ceea ce este inteligenţa. Fiecare avîndu-şi propriul program de cercetare corelat. Una vede inteligenţa ca un rezultat al manipulării de simboluri. Cealaltă, ca rezultând dintr-o mulţime de conexiuni. Cele două jumătăţi reprezintă cele

două fiice ale ciberneticii. Una, naturală, ale cărei trăsături sînt moştenite din felul în care plăsmuieşte lucrurile natura. Cealaltă, artificială, în legătură cu logica aristotelică tradițională. Când erau în floarea tinereții, au fost amîndouă căutate de pețitori. Relația s-a schimbat când sora artificială a preluat întâietatea. Sora naturală n-a fost urmată decât de câțiva, dar lumea a crezut că aceştia puțini sînt sortiți eşecului.

Dintre toate ştiințele pe care le-am întîlnit, în călătoriile mele, cibernetica metadisciplinară m-a văzut dezbrăcat, murdar, nevoiaş şi a ştiut cum ar putea să mă ajute, luându-mă chiriaş în propria-i casă. Altă ştiință ar fi fost descurajată când le-am pomenit celor de la congres despre *pullback* şi cum l-am folosit pentru a o ucide pe Belle-the-Bull.

Un congres e o tobă uriaşă. Ia gîndiți-vă. Să fi avut Descartes aşa ceva, şi-ar fi irosit el atâta timp stresându-se dacă există sau nu?

Congresul a prezentat rezultatele unor cercetări recente. Rezultate aproape fără seamăn. Care ignorau legile logicii aristotelice tradiționale. Care depăşesc copios tradiții ce au constituit cândva stîlpii de susținere familiari ai vieții noastre. Care ne depăşesc capacitatea de a rezista. Care modifică toată concepția noastră despre realitate. Aşa cum au explicat vorbitori pretențioşi. Precum Ernst Glasersfeld, care citeşte declarația Societății Americane de Cibernetică. Metadisciplinar e un lucru diferit de interdisciplinar prin aceea că distilează modelele conceptuale care deschid noi căi de înțelegere în multe domenii ale experienței.

Închizându-mi ochii, îi pot vedea cu o claritate extraordinară pe actorii principali, conduşi de Daniel Cohen, un tip uşor de imaginat, pentru că era un uriaş de un negru profund, o barbă neagră, un costum negru şi un simț negru al umorului. Ramura sa proprie de studiu erau matematicile discrete. Celălalt titlu de glorie al său era o mare colecție de vinuri. Părea să aibă programul cel mai încărcat din toată universitatea, şi totuşi avea mereu timp să ațîțe entuziasmul celorlalți sau să scrie o scrisoare lungă. A prezidat secțiunea dedicată problemelor filozofice, care i-a reunit pe Lotfi Zadeh şi pe Saunders MacLane.

Numai cel care citeşte corect istoria învață să deosebească ce e accidental de ce e esențial. Lotfi Zadeh şi Saunders MacLane erau factori esențiali pentru păstrarea stării de sănătate a congresului. Stând unul în fața celuilalt, ei subliniau faptul că logica *fuzzy* este o expresie generală care, în toată bibliografia subiectului, poate să corespundă unor înțelesuri diferite, deoarece nu există un sistem formal unic propus pentru a face raționamente cu propoziții vagi.

Saunders MacLane. De la Facultatea de Matematici a Universității din Chicago, din câte mi-amintesc acum. Privire foarte puternică. Cu un zîmbet scurt, care îngheța îndată. Cu o voce care, brusc, îmi sună şi acum în memorie, profundă, uşor discordantă la notele înalte. Vorbeşte despre

originalitate, despre modă şi noutate. Spune că goana avidă după originalitate e uneori abătută din drum ca urmare a presiunilor modei, ajungînd astfel doar un produs al noutăţii. Originalitatea nutreşte. Noutatea te sustrage. În discursul său, se aventurează să analizeze câteva exemple, în speranţa că acestea vor fi elocvente pentru cazul nostru. Vorbeşte despre mulţimile *fuzzy*. Critic. Cu îndoieli. Cu vocea sa firesc voalată, nu contrafăcută actoriceşte. Nu poţi să dai greş cu o voce voalată. Un "bun" de-al lui valorează cât pagini întregi de laude căutate. Un "greşit" al lui înseamnă sentinţa capitală.

* * *

Lotfi A. Zadeh. Înzestrat, cu simţul umorului, dispreţuitor, capricios-agresiv şi uşor de auzit din orice colţ al încăperii. Vorbeşte despre logica *fuzzy*, naşterea şi evoluţia ei. Spune că logica *fuzzy* oferă un model pentru tipuri de raţionament care sînt aproximative mai degrabă decât exacte. E mîndru că, în timpul din urmă, această logică şi-a găsit aplicaţii. Multe. Sîntem tare mulţumiţi de ironia sa, de clarviziunea sa, melancolia sa, dispreţul său, disperarea sa şi claritatea frazelor sale. E zvelt. O gravură. Oamenii nu ştiu niciodată de unde e de fel. Şi cred că nu poate să fie decât din altă parte, de acolo. Nimic nu i se potriveşte. Toate îi sînt prea mici. Nimic nu-i vine. E croit în aşa chip încât orice vine în contact cu el începe să aibă acelaşi şarm cu al lui.

Acum treizeci de ani mulţimile *fuzzy* erau prezentate drept modele potrivite pentru conceptele vagi. Acum douăzeci de ani mulţimile *fuzzy* erau reprezentate ca familii de mulţimi rigide. Acum zece ani japonezii au construit milioane de dispozitive de control *fuzzy*. Mai de curînd, mulţimile *fuzzy* au fost puse în aplicaţie prin reţelele neuronale. Dar matematicienilor ele nu le-au fost niciodată pe plac. Specificarea precisă a unei mulţimi pune în relaţie teoria mulţimilor cu logica tradiţională. Logicienii obişnuiesc să dea condiţii de adevăr pentru predicate potrivit unor parametri teoretici ţinînd de mulţimi. "Ion e înalt" e definit ca fiind adevărat doar în cazul în care un individ numit Ion se află în mulţimea oamenilor înalţi. Zadeh folosea aceeaşi pistă şi susţinea că "oameni înalţi" este o mulţime *fuzzy* în care apartenenţa ţine de un anumit grad. Regulile clasice ale logicii sînt reprezentate de operaţii pe mulţimea cu doar două elemente: adevărat şi fals. În universul tuturor mulţimilor – să-l numim categoria mulţimilor – această mulţime importantă are rolul de clasificator. Când MacLane a supus investigaţiei categoria mulţimilor *fuzzy*, n-a găsit un clasificator asemănător. De fapt, în teoria mulţimilor *fuzzy* nu există nici o mulţime *fuzzy* de submulţimi *fuzzy* a unei mulţimi *fuzzy*. Lucrul important e că în teoria mulţimilor există două predicate: apartenenţă şi egalitate. În categoria mulţimilor generale, studiată de MacLane, amîndouă pot fi *fuzzy*. În teoria mulţimilor *fuzzy*, elaborată de Zadeh, numai apartenenţa poate fi. Acest lucru a pus în încurcătură pe mulţi.

* * *

Forța logicii mulțimilor *fuzzy*, ca ideologie, rezidă în revendicarea sa de a dizolva apartenența, granițele. Această nouă teorie oferă un recipient plauzibil pasiunii pentru cuvinte. Şi, lucru care te înnebuneşte, numerele au rezistat. Granițele au rezistat şi s-au lățit. *Jurnalul mulțimilor fuzzy* a devenit aritmomorfic. Nu se vădeau semne de erudiție autentică, nimic între descoperirea cunoştințelor şi distribuirea lor, acea alchimie subtilă prin care simpla învățare devine cultură, acel efort de reflecție virilă, rîvnind să coordoneze elementele disparate ale cunoaşterii parțiale. E adevărat, se aflau între ei jucători de crichet pasionați, însoțiți mereu de crosa lor. Mi-l amintesc pe unul din familia pianului, ale cărui intervenții burleşti ne făceau adesea pe toți să rîdem. Dar îmi lipsesc lucruri serioase, de mare răsunet. Cineva care să fie strălucitor şi original. Poate că se găseau acolo şi de-aceştia, dar eram prea retras ca să mă amestec cu ceilalți ori prea orb ca să-i recunosc, dacă erau.

Ce mi-am dorit enorm, din toată inima, a fost să plec de acolo. Toată afacerea mi se părea o mare, uriaşă greşeală. O imensă bătaie de joc, aşa cum a fost descrisă într-o scrisoare de la Joseph Goguen, profesor de informatică la Oxford, În Anglia. Membru al comitetului de redacție. Unul dintre primii care au scris despre mulțimile *fuzzy*. Un stîlp de susținere. De câtva timp, nu puțin, îşi arătase îngrijorarea legat de conținutul câtorva dintre articolele mai matematice din Jurnalul nostru. Această stînjeneală s-a preschimbat într-o criză de conştiință când i s-a cerut de către redactorul principal să facă referatul unor astfel de lucrări. El era convins că problemele de mai largă cuprindere sînt de mai mare însemnătate. I-ar fi plăcut să inițieze o discuție pe tema lor în cadrul colectivului de redacție. Direct la țintă. I se părea că majoritatea lucrărilor tratând despre algebra generală *fuzzy* şi despre structurile topologice au prea puțină valoare intrinsecă sau deloc şi că au prea puțină relevanță, sau n-au deloc, pentru aplicații. Este mult mai uşor să înțelegi motivația autorilor. Bănuia c-ar putea fi studenți sau matematicieni care întîmpină greutăți cu publicarea. Nu era de părere că noi ar trebui să publicăm astfel de lucrări. Creează haos în literatura domeniului, şi acestuia o reputație proastă. O bibliografie formată din lucrări care se referă în mare parte la ele însele şi strînge grămadă banalități una după alta e într-o criză gravă.

Jurnalul, urmând direcția arătată de degetul redactorului principal, îşi duse mâinile la frunte şi apoi îşi dădu seama că s-a trezit în mijlocul celui mai cumplit coşmar, un coşmar care de-abia începuse.

Nu ne-a ajutat oare această scrisoare să punem capăt imediat monstruozității?

Nu ne-au spus oare barosanii că a fost o neînțelegere?

O greşeală oribilă?

O împărțire greşită a cărților?

Că a fost cineva care n-a priceput despre ce e vorba?

Că planul fusese să echilibrăm nevoia de precizie şi simplitate?

Da’ de unde? Țineți-o aşa! Vă descurcați de minune! Descotorosiți-vă de Joseph Goguen! Nu mai are loc în comitetul de redacție!

Ce-a urmat a fost tragic. Cum s-a prevăzut în scrisoarea de la îngrijoratul poet: ”Luați-o ca pe un avertisment. Băgați de seamă cum ajungeți la glorie. Oricât ați fi de aplaudați, oricât vi s-ar lăuda realizările la Tokio sau Beijing, oricâte onoruri v-ar conferi admiratorii la New York, nu fiți prea siguri că în viața voastră – limitată, normată, prozaică – nu se pot întîmpla lucruri abominabile ca acestea.

La puțin timp după congres s-a întrunit un comitet pentru o nouă carte. Editorul Marcel Dekker mi-a cerut să coordonez un volum colectiv pe tema *Cibernetică şi Sisteme*. Sugestia venea cum nu se poate mai bine, pentru că, oricât de diferită ar fi fost sarcina asumată, în fundal s-ar fi găsit mereu o concepție supremă. În cele câteva decenii care au trecut de la debutul ei, teoria sistemelor *fuzzy* a revoluționat domenii întinse ale ingineriei. Dispozitivele de control *fuzzy* au trecut de la aparatele de filmat la maşinile pe care le şofăm şi la sateliții pe care nu-i vedem. Şi a adus după sine era raționamentului aproximativ, cu gloriile şi tragediile sale. Însă, pentru mine unul, această explozie de născociri multe şi mărunte nu reprezenta caracteristica cea mai semnificativă. Mulțimile generale au un potențial cu mult mai fundamental. Conceptul de *pullback* oferă o bază teoretică riguroasă pentru realizarea unui echilibru dinamic între logică şi intuiție. Pentru a înțelege ce e logica. Tradițională ori dogmatică.

Să notăm mai întâi că, în 1992, la San Diego, la Conferința Internațională de Sisteme Fuzzy, Zadeh face o expunere în plen pe tema *Raționamentul Interpolativ în Logica Fuzzy şi Rețelele Neuronale*. O conferință importantă înseamnă în mare măsură o stare de spirit, un mediu în care, suspendate, născociri microscopice – plictiseală, malițiozitate, curiozitate – surprind o lumină constant mai revelatoare. După un deceniu de cvasieclipsare, interesul pentru simularea structurii creierului real a revenit. Rețelele neuronale artificiale sînt inspirate de datele reale din biologie. Aceasta înseamnă că ele sînt compuse din elemente care se comportă într-o manieră analogă cu funcțiile cele mai elementare ale neuronului biologic. Aceste elemente sînt prin urmare organizate într-un mod care poate să fie sau poate să nu fie legat de anatomia creierului. În ciuda acestei asemănări superficiale, rețelele neuronale artificiale reprezintă un număr surprinzător de trăsături specifice ale creierului. De exemplu, ele învață. Ele pot învăța funcțiuni *fuzzy*. Acestea sînt reguli de tipul „dacă-atunci.” Rețelele neuronale sînt capabile să memoreze un mănunchi de reguli şi să le reunifice.

Şi apoi, să apreciem că în 1993 la San Francisco, altă Conferință Internațională de Sisteme Fuzzy dovedeşte că n-am avut prea mare succes. Bart Kosko explică felul în care a ajuns să fie coorganizatorul unei conferințe de rețele neuronale şi să-l facă pe Zadeh să stea în fața unei camere TV. Enrico Ruspini spune că totul a fost aşa cum trebuie, şi eu am

încredere în Enrico Ruspini. Lumea s-a schimbat, continuă el. Ia uită-te la toți noii veniți. O liotă. Visa la timpurile de la început, când eram puțini. Fața sa umplea visul. Berenji, mult mai tînăr, adaugă: E ceva la care mă aşteptam. Dan Ralescu cere un pahar de vin roşu la bar şi glumeşte: „Mă simt mult mai bine de când am văzut steagul japonez."

Comparat cu succese ca acesta, sezonul mediu, cu noi şlagăre modeste, ici şi colo, ar păli. Iar sezonul de față e mult sub medie. Încerc să corijez uitarea şi să rememorez trecutul, care mereu, pe măsură ce înaintezi în vîrstă, devine mai interesant decât prezentul. Îl întreb pe Toshiro Terano de ce nimeni nu citează, în Japonia, traducerea cărții mele făcută în 1978. Răspunsul lui seamănă mai mult cu o anticipare a obscurității obstinate care are să vină de-acum încolo. Vorbeşte despre tratamentul matematic dificil al subiectului. A făcut pauze dese, timp în care nu s-a auzit nici un sunet.

Zvîrlit într-o criză de identitate de capacitatea crescândă a maşinăriilor digitale de a imita gîndirea omenească, crezînd că oamenii stau acum pretutindeni treji noaptea întrebându-se cum diferă maşinile de carne din capetele lor de computerele de pe birourile lor. Unii ne asigură că nici o simplă invenție mecanică nu ar putea ajunge vreodată la sublimul minții. Răspunsul este că mintea înseamnă în realitate cea mai sublimă invenție mecanică dintre toate câte sînt. Toți vor să stoarcă ultimele picături de glorie şi avere din răspînditele nelinişti cărora le-au făcut începutul predecesorii lor. Cititorii-în-minte profesionişti cu judecata cea mai limpede nu sînt imuni la neliniştile aşa de obişnuite care îi ajută să-şi plătească facturile şi alte cheltuieli.

Madan Gupta, din Saskatchewan, îmi arată o nouă carte: *Logica fuzzy*. Scrisă de doi jurnalişti. Din greşeală. O carte, zic eu, nu e de ajuns. Şi făgăduiesc una scrisă de mine. Un portret. Un portret *fuzzy*. O familie de mai multe straturi de experiență. Povestea Jurnalului nostru, ca o mare ficțiune. Rabelaisiană. Respectând trecutul trecutului, cu autoritatea martorului ocular care a dat mâna cu un om, Man, care a dat mâna cu Belle-the-Bull. Şerpuind, întrețesîndu-se, întorcîndu-se, reiterând, oprindu-se ca să cugete o clipă, amintindu-şi ce au spus alții înainte alți scriitori. Aducîndu-şi aminte ce e adevărat. Un viscol de informație completat de troiene sinistre.

* * *

Scrutarea atentă a anumitor acțiuni le poate face importante. De pildă, strigătul "Bravo!", atunci când cvintetul de alămuri a terminat interpretarea unei bucăți lipsite de melodie, scos de iubita unuia dintre membri. Şi mersul înțepenit al toboşarului care interpretează un blues lent în timpul marşului funerar. Şi prima istorie a logicii *fuzzy*. Şi mişcările unui berbec înțepenit în capul turmei.

E greu să-i faci pe alții să observe că nu faci parte dintre ei. Autonomia ta este o lipsă de etichetă.

Există un mare avantaj în descrierea lucrurilor aşa cum îşi pun ele amprenta asupra martorului. Un portret câştigă în coerenţă prin omisiuni temporale. Mi-aş fi putut da silinţa să descriu felul cum operează sistemele *fuzzy*, sau să vorbesc despre ambiţiile lor, sau chiar să critic ceea ce au realizat deja, sau să-mi expun propriile opinii despre ceea ce au intenţionat să realizeze. Pot doar să sper că propria-mi familiarizare aprofundată cu ele îmi va compensa lipsa măiestriei în arta scrierii vieţilor, pentru care scrisul romanesc nu este decât o slabă pregătire. Totuşi, cu cât ai cunoştinţe mai profunde, cu atât e mai bine să simplifici pe măsură ce înaintezi, luând lucrurile în sine, avansând şi întorcându-te după cum pare să fie mai la îndemână, fără să te îngrijeşti de tradiţie, mai ales acolo unde tradiţia este în cea mai mare măsură greşită.

Fotografia sau portretul fotografic e mai mult o solicitare decât o impresie. Cu toate astea, permiteţi-mi să continuu în felul meu, trebuind să mă mulţumesc cu asta şi prea puţin păsându-mi de opinia publică, acel critic fluctuant. Experienţa naşte înţelepciunea şi, la urma urmei, înţelepciunea contează. Scopul literaturii pe care o numesc mărturie este să neliniştească.

A douăsprezecea carte, *Implicaţii*, trebuia, în intenţie, să neliniştească. Nu fac o pledoarie pentru legea terţului exclus, dar mi-am dat silinţa să-i fac dreptate acolo unde dreptatea i-a fost fie refuzată, fie prea silnic acordată. Mi-am dat silinţa să-i apăr coerenţa, puritatea motivelor, precum şi înţelepciunea atunci când operează cu mulţimi finite, ca şi comportarea privitoare la informatică şi calculatoare.

Nu-mi plac extremele. Ţelul meu a fost mereu acela de a fi neinfluenţabil. Văd clar avantajul acestei atitudini. Îmi place ideea de a sfida logica nebelzebuliană. Să fii aşa câteodată chiar la mijloc – terţul. Când şi când să fii terţul inclus. Dar să nu mă înţelegeţi greşit, nu pot să fiu absolut sigur că de-a lungul ultimilor ani n-am reuşit să am, în treacăt, contacte nelalocul lor cu legea terţului exclus. Gelozia mea îşi prindea necontenit gheara zimţată în pînza diafană a falsităţii. Dar simţeam fără nici urmă de îndoială – şi acum pot să garantez că simţămintele mele erau juste – că nu era nici un motiv serios de îngrijorare. Permiteţi-mi să mă confesez. Sînt mîndru de lucrările mele belzebuliene, scrise ca să-mi îmbogăţesc C.V.-ul, publicate în tot soiul de reviste pe care nu le citeşte nimeni, nici chiar colaboratorii, care, măcar prin această omisiune, arată că au un pic de gust.

Pentru a-mi argumenta poziţia, a trebuit să cuprind o gamă vastă de activităţi şi să abordez numeroase subiecte. Ultimul capitol e dedicat noţiunilor *fuzzy*. El vorbeşte despre eleganţa acestei abordări, controversa, spaima ca şi jubilaţia sa, despre felul cum unii dintre criticii săi erau cât pe-aci să intre în registrul vituperant, cum dogmele sistemelor *fuzzy* au fost concediate ca fiind comice, cum argumentele sale au fost declarate exerciţii frivole şi inutile de irelevanţă şi blasfemie, cum japonezii s-au lansat cu entuziasm şi le-au adoptat, cum mulţi au descoperit, *post factum*, că noţiunea de vag – *fuzzy* – a atins o coardă culturală anume într-o societate a cărei religie e pusă de acord cu ambiguitatea şi contradicţia.

Cred că, în timp ce-mi scriam cea de-a douăsprezecea carte, s-a ajuns ca imaginea *Jurnalului mulțimilor fuzzy* să fie detașată, îndepărtată de toate celelalte. Nu e niciodată un lucru uşor să scrii despre un prieten, iar în cazul Jurnalului, e neobişnuit de dificil. Biograful de rînd se mulțumeşte să scrie în registrul panegiricului şi, deoarece trebuie să depindă de cei înrudiți cu subiectul său ca să-şi găsească materialele, e de la început într-o situație fără speranță, cu excepția, s-ar putea zice, a chestiunilor referitoare la aspectul public al vieții respective. Dar în cazul unei reviste rebele, elementul personal este singurul real şi valoros – ori aşa mi se pare mie. În plus, cred cu tărie c-a fost de datoria mea s-o fac, deşi se prea poate să fi fost dureros pentru cei legați de ea. Era de înțeles că dintre toți prietenii săi eu o cunoțteam cel mai bine şi eram fără îndoială autoritatea principală în ce priveşte cariera ei din perioada cea mai îndepărtată. Simțeam că dacă nu aştern pe hârtie imediat ceea ce ştiam, toate astea nu vor fi scrise niciodată şi ceva se va pierde. Am luat hotărîrea să fac portretul vag al *Jurnalului Vagului*. Dacă acest jurnal a fost un eşec sau a fost revoluționar e greu de spus, noțiunile noastre despre eşec şi revoluție fiind în cel mai bun caz vagi, fiecare topindu-se în cealaltă într-o societate ca aceasta, în care eşecul este el însuşi revoluționar, o respingere a istoriei şi culturii. Dar îmi amintesc cu afecțiune de mine însumi pe când eram redactor, neghiob şi *outsider*, iremediabil în felul în care toți outsiderii sînt iremediabili.

Eram un outsider în 1995, când redactorul principal a vrut să schimbe numele revistei. De acum va fi J*ournal of Soft Computing* pentru că, spune el, din 1978, s-a schimbat mediul. Printr-un editorial menit să dea explicații, susține teoria după care teoria mulțimilor *fuzzy* s-a maturizat; în teorie, ea a devenit larg acceptată, mai puțin controversată, iar alte domenii – în special rețelele neuronale – care s-au dezvoltat separat timp de decenii s-au vădit a fi chiar complementare mulțimilor *fuzzy*.

E uşor şi ispititor să schimbi un nume. Dar dacă mulțimea *funny*) trebuie să supraviețuiască în calitate de echipă, atunci sîntem obligați să ne reamintim cum am pornit-o. Pentru că teoria mulțimilor *fuzzy* aşa cum era ea la început, cât timp nu era chiar antibelzebuliană, se baza pe ideea că practicile monopoliste ale legii terțului exclus ne-au adus pe cap toate necazurile.

Ce rost are să-ți faci griji? Un sfat nechibzuit. Bunînțeles, se cuvine să te dai jos din pat şi să stai lîngă fereastră şi să chibzuieşti. Redactorul principal nu ți-a spus că va schimba numele revistei. Fă asta toată noaptea dacă trebuie. Întoarce-te pe unde ai mai fost.

Mă întreb cum mă potrivesc aici, cum îmi pot găsi locul în ceea ce este deja dat. Şi, dacă tot mă aflu acolo, cum poate să fie loc pentru tot, nesuferita, gălăgioasa, turbulenta Belle-the-Bull. Parcă vedeam mult plîns şi scrîşnire de dinți. Parcă vedeam cum se bat în piept cei care şi-au croit cărare prin istorie umflându-se în pene, behăind după un viitor nebelzebulian. Îmi închipuiam un protest uriaş. Credeam într-adevăr că toți or să protesteze. N-aveam dreptate.

Nu mă pot plânge, cum îi plăcea lui Dan Ralescu să spună, dar bineînțeles că am putut s-o fac şi am făcut-o. Acum n-aş putea să dau o dată anume, dar îmi aduc aminte că, de timpuriu, am auzit vorbindu-se despre scurtimea parteneriatului – sclipirea de camaraderie pe care o capătă o echipă când, venind din întuneric, aceasta vine în zbor şi traversează o sală plină de forfotă, luminată, iar apoi se pierde din nou în întuneric. Trebuie să recunosc că asta a atins o coardă sensibilă. Nu pot să spun când am auzit-o, cât de tînăr eram, dar îmi amintesc că era poezia tradusă de Latham. Povestea celor doi ciobani care l-au omorît pe al treilea. Cel pasiv şi mut, îndeplinind servicii pentru inspectorii teutoni, păcălit de planuri de privatizare bazate pe o combinație bizară de nou infern primitiv şi imagini hollywoodiene ale vechiului infern, jalnice mascarade pline de telefoane tăcute şi tineri buimaci cu bretele roşii, parte din aceste gesturi găunoase şi temenele cultice extinzîndu-se la raiul mitic al editurilor. Ceilalți doi, mai avansați, au presupus că or să stea mereu în frunte şi l-au îngropat sub mantia tăcerii. Un flux neîncetat de tăcere. Şi el încetă să mai fie. Nu vă îngrijorați, zise preotul aproape în taină.

Douăzeci iulie. Ziua profetului Ilie, când seceta ia sfîrşit prin căderea ploii. El aduce foc din ceruri. Apoi este purtat la ceruri într-un vîrtej. Influența lui e aşa de mare încât e distribuit în rolul de sol. Matei ne spune că Ioan Botezătorul era Ilie, cel care avea să se întoarcă. El se opune vitejeşte păgânismului, care vine o dată cu legea terțului exclus. Ca doctorul în teologie V. Vasilachi.

Când ne întîlnim din nou, preotul paroh îmi povesteşte pățaniile sale cu lupii în piele de oaie. Antibelzebulieni deghizați ca nebelzebulieni. Pot să cred asta? Eram martor disperării sale. Oare cum a putut să tacă? Dar n-a tăcut. Mi-a spus că în templul său ortodox consiliul director e format din marionete, ale căror mişcări sînt în întregime controlate de un berbec şef. Şi toate cele. Iar eu i-am promis că-l ajut. Cu o mişcare iute şi radicală. Toți deodată. Comitetul director. Şi preşedintele comitetului.

Berbeca.

Voce imperioasă. Cu păr pe picioare.

Turbulentă, carnală, senzuală, mănâncă, bea, procreează. Satanică. O jucărie a întîmplărilor, a toanelor, capriciilor şi patimilor. De aici orgoliul ei uşor de rănit şi pasiunea ei pentru ostentație. De aici tendința ei de a lua hotărîri bruşte care au adus prejudicii nespuse atâtor şi atâtor nevinovați. De aici batjocura uşuratică, cu care a primit adesea plângerile cele mai îndreptățite. De aici uşurința care a împins-o să facă promisiuni şi să nu se țină de cuvînt. De aici, în sfîrşit, ura pe care nu i-a fost totdeauna ruşine s-o expună în public. Pentru ea, un nebelzebulian trebuie să fie un antibelzebulian. Prea puține lucruri i s-au întîmplat care să merite să fie consemnate, şi în nici un caz lupta monotonă de promovare a emoțiilor ca logică.

Nu i-a plăcut de mine.

Eu eram atât belzebulian cât şi nebelzebulian. În acelaşi timp. Asta o rîcîia pe ea. Pentru că ea era numai şi numai antibelzebuliană. Şi avea în jur mai ales antibelzebulieni puri.

Pe măsură ce anii care trec măresc distanța, Țara Vampirului devine o oglindă în care eu şi preotul privim, spre a vedea corect tot ceea ce e greşit în ceea ce e nou. Preotul ştie c-o să-mi fie greu. Eu nu ştiu. Ştiu numai ce am auzit. Şi ştiu de la cine am auzit. Şi ştiu că noul an a venit devreme. Se spune – şi nu întrebați cine sînt aceia care spun – că dulcea mireasmă a prunelor, amestecată cu parfumul sec al toamnei, însemnează începutul altui ritual anual în viața templului. Alegerea comitetului director.

O să vă povestesc. Mai bine eu decât alții. Vedeți, eu am fost implicat. Da, în ce s-a întîmplat. Uite, s-a întîmplat aşa. Sper că nu sînteți din cei ipocriți. Am pus jumătate din banii pentru noul templu, în Țara vampirului. În felul ăsta, am devenit membru în consiliul director. Pentru a coordona construcția. Se spunea că noul templu trebuie să se ridice din cenuşa unuia dintre acelea care fuseseră demolate de comunişti. Berbecul Şef s-a folosit de mine. Nu voia decât banii. Nu voia ca cineva să-şi bage nasul în oalele ei. Şi mai era ceva. Un cântăreş, Teacă, era amicul ei. Băiat simpatic. Cântăreț autodidact. El ştie că lucrurile înseamnă mai mult decât sînt. Ştie că am ajuns aici pentru că ne-am pus în locul lucrurilor. Ca să spunem nu belzebulienilor. Şi anii postcomunişti păreau tot belzebulieni. Şi citează capitolul şi versetul pentru a-şi proba argumentul.

Ce s-a întîmplat mai apoi a avut loc în afara templului. Eram cu directorul comitetului şi prietenii lui. Cel numit Casierul. Căsătorit. Două soții, cred. Nu prea poți pune bază pe el. Dar pe prea puțini poți să pui. Preotul s-a opus. Ar cam fi timpul ca mizerabilul ăsta fudul să-şi primească răsplata, bodogăneau ei nemulțumiți. Acum chiar c-a mers prea departe, mormăie ei iarăşi. Dar o să-i arătăm noi. Et caetera. Sînt gata să ucidă. Aşa e pe la noi, pe-aici. Nu-i bag în seamă şi semnez un cec şi trimit banii ca să înceapă construcția. Se grăbesc să blocheze cecul în bancă. Au ei un fel special de a pătrunde prin intuiție în ceea ce consideră Cel de Sus că e bine. Restul poveştii puteți să vi-l imaginați singuri. Omul s-a născut să sufere, aşa mi se spune. Şi ei se străduiesc ca să ne facă să cunoaştem cât mai bine suferința care ne-a fost menită.

Douăzeci şi nouă august. Preotul paroh predică despre regele Irod şi cum i-a tăiat capul lui Ioan Botezătorul în închisoare. Şi cum capul acestuia a fost adus pe o tipsie.

Au băutura, distracția şi obrazul care le trebuie. Apoi mă iau în primire pe mine pentru că mă interesează construcția templului? O! Şi, de fapt, cine era constructorul? Patriarhul comunist, nu? Cel care n-a protestat când Generalul a primit sentința capitală pentru înaltă trădare, când l-a trădat pe Nick Man.

Gata cu chestiile astea! Ne-am săturat! E aşa de brutal. Gata, nu vrem să mai auzim. Calea noastră e cu totul diferită. Ne displace indiferența ta față de truda noastră de a dovedi că belzebulianul era de fapt

antibelzebulian. Nu ne-ai venit niciodată în sprijin. Ai propria ta agendă. Şi de fapt cine eram eu? A, da! Vrei să scrii despre noi. Aşa, care va să zică.

Prins în gheare de propria-mi mîhnire, mă-nchid adînc în mine, nu spun un cuvînt săptămâni întregi. Se instituie o politică clară de persecuție, care-şi urmează încetişor cursul. Templul devine vag, nedefinit-cețos. Devine imposibil de comunicat cu preotul paroh. Pretutindeni, zarvă şi răzbunare. Ce urmează, e pedeapsa.

„Terțule sau ce-oi fi, prezența ta în general, şi mai cu deosebire în acest templu, ne trezeşte în suflet oroare şi proteste. Repetăm, proteste. N-am exagera cu nimic dacă am numi-o scandaloasă. Tu nu eşti dintre antibelzebulieni. Eşti probabil comunist. E de datoria noastră să punem piciorul în prag. Şi în termeni cât se poate mai limpezi."

În 1996 am primit o scrisoare de la North-Holland. Semnatarul era un necunoscut, iar tonul era destul de lipsit de menajamente. Pentru a da şi altora posibilitatea să se implice editorial în soarta Jurnalului, îmi scriau ei, numirea mea în funcție va lua sfîrşit. Nici nu s-a pus măcar problema de toate au un capăt sau hai să n-o mai lungim. Nici măcar o vorbă. Nici măcar nevoia de a spune vreo vorbă. Totul, mereu, în tăcere. Parteneriatul nostru, toate lucrurile pe care le-am şoptit cu gîtlejul încordat, trîmbițate în conferințe sau pe internet, parteneriatul pe care l-am îngrădit cu strictețe şi cu atât de mare grijă, care ieri încă mai era palpabil, nu mai există. Sau n-a existat niciodată.

Pentru a explica un incident aşa de revoltător, am încercat să examinez tăcerea comitetului redacțional. Nu era lipsă de inteligență, pentru că erau minți strălucite. Nici lipsă de ştiință, pentru că doar citiseră profund şi vast. Începeau să îmbătrânească, iar mulții ani de prelegeri triumfale în fața unor spectatori care în prezența lor îşi pierduseră de mult puterea critică, chiar dacă avuseseră vreodată aşa ceva, le tocise ascuțişul. Lumea modernă este un tărîm în care cei ce se închină la eroi pot să dăuneze foarte mult zeităților lor.

Nu poate exista nici o explicație de-ajuns de minuțioasă şi cuprinzătoare pentru a vă satisface curiozitatea. Jurnalul n-a însemnat nimic pentru mine. Mă ispitiți punîndu-mi întrebarea asta, iarăşi şi iarăşi, ca şi când ați tînji să primiți alt răspuns. Am descoperit că mulțimea *funny* nu era *funny*. Ceea ce a izbucnit ca o flacără în adîncul cugetului meu era o bătaie neaşteptată la o uşă de foarte demult. În cele din urmă am găsit înțelesul vechii balade. Ştiți, aceea tradusă de Latham. În cele din urmă, am înțeles cum a murit al treilea cioban. Fireşte că sînt smintit. Se vede în ochii mei. Un gest anume cu mâna, ca şi când aş preîntîmpina răul. Nimeni nu e ferit.

Era o companie restrînsă cam ciudată, care se adunase să-şi aducă omagiile: studenții pe care-i țineam sub aripa mea, prietenii literari, cei mai mulți aflați la vîrsta tinereții, şi în majoritate oameni de cert nivel intelectual – şi în vreo două-trei cazuri de reputație internațională – şi toți puțin cam stînjeniți de neobişnuita ținută de mare doliu. Erau foarte gravi şi adînciți în gînduri, dar nu era tocmai tristețea înmormîntării, căci ştiau că de ar fi

viețuit acest *funny set* mai mult – şi eu aveam şaizeci şi unu de ani – aş fi fost fără îndoială un invalid, ceea ce mi-ar fi neliniştit mintea activă, fără odihnă, aproape dincolo de limitele suportabilității. Deoarece ştiu asta, cei care în acel grup nu erau înrudiți cu mine nu erau topiți şi zdruncinați de acel sentiment sfîşietor de pierdere prematură şi plecare ireparabilă care face aşa de tragice atâtea înmormîntări. Dar moartea, oricum s-ar întîmpla, este un mister în fața căruia nu poți să nu fii mişcat. Iar cât despre mine, stând acolo, m-am trezit meditând, pe când slujba, profund vibrantă, se rostogolea maiestuos, la cât de trist era că legea terțului exclus triumfã şi eu, cu naivitatea mea neegalată şi încrederea mea orbească, s-ar fi cuvenit să nu mai fiu. Şi apoi ne-am întors la local pentru a bea ceva şi a schimba impresii şi amintiri, bizare şi înduioşătoare şi minunate, despre cel plecat dintre noi.